

אלגו אלחאסע

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אבתדא פי אכראגהא ותצחיחהא צחבה גמאעה מן עלמא

יוסף דירינבורג

רחמה אללה

חם גלסאה אלסקיראן

אבנה הארטוויג דירינבורג ותלמידהמא מאיר למברט

הוצאת המוסד לביטול
הספרים המיושנים

ענין היסוד השני

ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

התחיל להוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

נפתלי המכונה יוסף דירינבורג וצ"ל

וקמו תחתיו

בנו הארטוויג דירינבורג ותלמידם מאיר למברט

תשובות

תשובות.

א. וששאלתם¹) החולץ ליבמתו קטנה ובא להמלך ליבם אותה המותרת אם לאו ואם בא עליה מרעתו היעבור בלאו אם לאו כך ראינו שכיון שחליץ לה אסרה עליו ליבם שכך שנינו²) נתן לה נט הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו ופסולה³) מן הכהונה⁴) וכן אם חליץ לקטנה נאסרה על חייבי כריתות ועל חייבי לאוין כי החליצה נגד הגט היא עומדת וכן הלכה.

ב. וששאלתם⁵) ר"ש ולוי ויהודה אחים ור"ש ולוי היו נשואין ויהודה אינו נשוי ונפטר ראובן ולא הניח זרע למי ראוי ליבם את אשתו וראובן כתב לה בכתובתה זווים ידועים וחפצים וכלים והודיע שמקצת הזווים הביאה אותם מבית אביה ומקצתם כתב לה בעלה משלו ומקצת זה היה מוקדם ומקצתו מאוחר היאך יהיה דינם בכל זה אם היבמה והאח חפצים ליבם או אם שניהם חפצים לחלוץ או אם האח חפץ ליבם והיבמה חפצה לחלוץ או אם היבמה חפצה להתיבם והיבם חפץ לחלוץ כך ראינו לפי מה שכתב בשאלה זו שגדול האחים ראוי ליבם כמו שנאמר⁶) והיה הבכור אשר תלד כו' אמרה תורה בכור על גדול האחים ושנינו⁷) מצוה בגדול ליבם ואם האח הגדול אינו חפץ ליבם ואמרין לקטן ממנו ליבם ואם אינו חפץ ואמרין לאחר שהוא קטן ממנו והרוצה ליבם ייבם ואם אין אחד מהם רוצה ליבם חוזרין לגדול ואמרין לו אם אינך רוצה ליבם חלוץ כמו שאמרו לא רצו חוזרין אצל הגדול ואמרין לו עליך מצוה או חלוץ או יבם ואין ראוי להמתין למי שהוא במדינה אחרת עד שיבוא ולא

¹) שערי צדק חלק ג' שער א' סי' י"ב.

²) משנה יבמות פ"ג ה"ד ושם איירי בקטנה.

³) מפסק הכ' רהחליצה כשרה בדיעבד לפסלה עליו מוכח שגם חגאון גרס כמשנה שם סי"ב ה"ד קטנה שחליצה תחלוץ כשתגדיל ואם לא חליצה חליצתה כשירת כג' הירושלמי ולא כג' הכבלי וע' תוס' בכורות י"ט ע"ב ד"ה איש וכן גרס הרי"ף וכפסק ר"ס איתא כתשו' גאון קדמונים סי' קמ"ג וע' ה"ח לר"ם הלכות יבום פ"א ה"ז.

⁴) זה כתוב ככ"י תשו' הג' אשר היה לרשזח"ה ואחר התיבות "וכן הלכת" נמצא שם שהבי אסר ר' עמרם המייבם את אשתו אחיו וזכה בנכסי אחיו חמת כולן אבל החולץ ליבמתו לא זכה בנכסי אחיו ואין לו בהן אלא חלקו כאחד מאחיו וכן הלכת". א"כ הפסק האחרון הכתוב כש"ץ שלפנינו כסוף תשובה זאת הוא מר' עמרם.

⁵) ש"ץ שם סי' כ"ג וכתוב לפניו "שאלה זו הועתקה מלשון ערב".

⁶) בדרכו הכיז כראש דכריו ראייה מן המקרא לפי שפירשו החכמים כו' וע' יבמות כ"ד. ובירושלמי שם פ"ב ה"י וכפרי כי תצא.

⁷) שו"כ הכיז דאיה מן המשנה יבמות פ"ד ח"ה וכדרך הגאונים מכנים כיאורו בתוך דברי המשנה.

לקטן עד שיגדיל ויבם אבל מצוין את האחים הגדולים שהם מצויין בעיר לייבם ואם רצה אחד מהם ליבם יכתוב לה שנים עשר זווים וחצי ואם להוסיף מוסיף ויכתוב לה על עצמו כמו שהיה כתוב על אחיו ואם רצה להוסיף מוסיף ולא יפחות לה אלא ברצונה ואם הניח המת קרקע תהיה אותה קרקע משועבדת לה ואם לאו הרי נכסי זה האח החי משועבדים לה שכך אמרו¹) כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר ובלבד שתהא כתובתה על נכסי בעלה הראשון ואי לית לה מראשון תקינו²) לה רבנן משני כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ואם שניהם רוצים לחלוץ או האח רוצה לחלוץ אע"פ שהיא רוצה להתיבם הדין בשני דברים הללו אחד הוא והוא שתנבה כל כתובתה ומה שהביאה מבית אביה ומה שכתב לה בעלה מוקדם ומאוחר לאחר שתקבל גזירה שלא נפרעה ולא תפשה מכל מה שהיא תובעת ולא מדמיו שום דבר כמו שאמרו³) אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה ואם האח רוצה ליבם והיא רוצה לחלוץ הדין כזה שכל מה שהביאה מבית אביה והוא מצוי בעצמו נותנין אותה לה ואם אינו מצוי נותנין לה דמיו לאחר שתקבל גזירה כמו שאמרנו ומה שכתב לה בעלה והיא תחת ידה וברשותה אין מוציאין אותו ממנה ומה שאינו תחת ידה וכמו כן מה שאבד לנמרי וכמו כן המאוחר כולו אין נותנין לה ממנו כלום ואפי' בגזירה כמו שמצאנו בדינין⁴) ואי אמרה יבמה לא נחא לי ביבום כל דאחיא מבית נשא שקלא ליה ומאי דכתב לה בעלה דאיכא בידה לא שקלינן מינה ודליכא בידה לא יהבינן לה כאלו הדינין יש לעשות בכל הדרכים ואין לשנות.

ג. וששאלתם⁵) אשת איש שהלך בעלה למ"ה ובא ישראל משומר וכנסה כמנהג⁶) גוים והולידה בן ואח"כ בא בעלה ונתן לה נט ואותו משומר מחלל שבתות בפרהסיא עכשיו אותו בן כשר הוא כי אביו נחשב כגוים ונוי ועבר הבא על בת ישראל הוולד כשר או דילמא כיון שאם חזר בו ישראל ישראל נמור הוא והוולד ממזר כך ראינו שהוולד ממזר לא משעם שאם חזר בו משומר הרי הוא כישראל לכל דבריו אלא מפני שהיתה הורתו ולידתו בקדושה ואין הולכין בדין זה אחר שמירת שבת ולא אחר חילולה לפי שבשני מקומות צריך לדעת משפטי משומר ושתי בחינות יש להן מקום ראשון לענין לברך ולזמן ולבטל רשות וכדומה להן מן המצות בחינתו בכל אלה לראות השומר הוא את השבת או מחללה כרתניא⁷) ישראל משומר המשמר שבת בשוק הרי הוא כישראל לכל דבריו שמבטל רשות ושאינו משמר שבת

¹) משנה שם ה"ד.

²) כתובות פ"ב: וכתוב לה סנה וכ"א לעיל "י"ב ותצו" וכ"א כר"ם ה"י אישות פכ"ב ה"ד.

³) משנה נישין פ"ד ה"ג.

⁴) נראה שהביא ר"ם כאן דינין קצובין בשער הישיבה בסורא כעין הלכות פסוקות ואולי שצ"ל "בהלכות" במקום "בדינין" ואי אמרה היבמה לא נחא לי וכו' והובא בבהע"ט אות גט חליצת דבמחא סתסיא משוון לה כמורדת על בעלה. ואולי כיון לחשו' בענין זה שנפסקת כה ההלכה כדיון הזה והובאה בתשו' גאונים קדמונים סי' צ"א ובתשו' אחרת (מאי דתפיסא) לא סהנפיקוניה ודלא תפיסא לא יהבינן.

⁵) ש"ץ שם סי' נ"ד.

⁶) אולי שמנהג גוים היה כיון שהלך הבעל למקום רחוק ולא בא להשיא את אשתו לאחר או הכוונה שהנישואין היו כמנהג גוים.

⁷) בתולין ו'. כע"ז ס"ד: ובעירובין ס"ט: ובתוספת' שם פ"ה הנזכר' משונה. ולפני ר"ם היו הדברים התמרים שם "ה"ה כישראל לכל דבריו" "ה"ה כגו"ה.

כשוק הרי הוא כנוי ואינו מבטל רשות ומקום שני לענין קדושין וניטין חליצה ומאונין וממזרות וכדומה להן מכל המצות בחינתו בכל אלה לראות אם היתה הורתו ולידתו בקדושה קידושין וניטין נט וחליצתו חליצה וכנוי מחייבי כריתות ממזרין כמו ששנינו לענין גרים⁽¹⁾ היתה הורתן ולידתן בקדושה ר"י הן כישראל לכל דבריהם כללו של דבר במצות הלך אחר שמירת שבת כעריית הלך אחר הריון ולידה אף כאן כיון שנתיהר ונולד בקדושה ובא על אשת איש הולד ממזר נמזר ואין בדבר זה ספק וכך הוא הדין ואין לשנות.

ד. וששאלתם⁽²⁾ ראובן היה נשוי והיה דר עם אשתו בכית אביה ופעמים היה בעיר ופעמים היה הולך לעיר אחרת והיה אדם אחד נוהג לבא מכלל והיה נכנס לבית אבי האשה הזאת וכשהיה ראובן שומע היה כועס וחושד ולאחר זמן בא ראובן עם אשתו לב"ד ואמרה האשה אי אפשי בבעלי זה ענה בעלה ואמר יפרע מסלונך שהפסיד עלי אשתי כשהיה בא ויוצא מבית אביה והיא רוצה להנשא לו והרכו דברים על זה וסוף דבר קרא האיש⁽³⁾ ספק הגט והוא אומר אינו מניח זה האיש לישא אותה שהוא גרם לה להתגרש ממני והוא אומר לה שישאנה ולא נכתב הגט כאותו יום ולמחר בא האיש הנסען ובא אבי האשה ואמה ובקשו מבית דין לכתוב לה כתובה ולהשיאה לאיש הנסען ולא רצה בית דין לשמוע להם ולפי שראו שהוא רוצה לישא אותה נתנו הגט לשני אנשים מוקני הקהל ואמרו להם כשילך זה האיש מן העיר תנו לה הגט ואותו האיש נשאר בעיר ולא הלך ולא נמסר לה הגט ואחר ימים באו אנשים והשיאו אותה האשה לאותו האיש הנסען ושדכו שידוכין ועמד עמה מאז ועד הנה יליף מרנא לעכרוהי תשובת שאילתא דא. כך ראינו אם כך היה המעשה כמו שכתב בשאלה זו הרי אשה זו אשת איש בלא ספק וחייב לגרשה וחייבין בית דין להוציאה ממנו מכמה פנים והראיה שהיא אשת איש משני פנים גדולים האחד מפני שלא קבלה גט וכל זמן שהאשה לא קבלה גטה הרי היא אשת איש כמו⁽⁴⁾ שכתב בתורה וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ואלו אמרה תורה וכתב לה ספר כריתות ושלחה מכיתו היתה גרושה ממנו משעת כתיבת הגט אבל כשהוסיפה ונתן בידה הודיעתנו שהיא אשתו כל זמן שלא הגיע הגט לידה וכמו כן מצינו במשנה שכל זמן שלא הגיע הגט ליד האשה יוכל האיש לבטלו כמו ששנינו⁽⁵⁾ השולח גט לאשתו והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא הרי זה בטל ומשהגיע הגט לידה אינו יכול לבטלו ואלו היה הבעל כהן וכתב גט לאשתו ולא הגיע הגט לידה או הגיע הגט לידה על תנאי ולא נתקיים התנאי הרי היא אשתו ואין אנו אומרים שהחזירה מאחר שגרשה לפי שאין בזה ריח הגט כמו ששנינו⁽⁶⁾

⁽¹⁾ יבמות צ"ז:

⁽²⁾ ש"ץ חלק ג' שער ב' סי' ס"ו. ולפניה כתוב "הועתקה שאלה זו מל'ע".

⁽³⁾ קודם הגט קרא הבעל פסק הגט בב"ר וסינה בזה השליח לכתב הגט. אולם אמר שרעתו לסרר הגט ע"ד "חזון מסלונך" ואולי הכוונה "פסוק וסידור" הגט בכ"ל חובותיו שבו יראה הסוסר השמות וכו' וכן יכתוב. ופסק הגט הובא גם בחש"י שאתרי זאת.

⁽⁴⁾ כדרכו הביא רביה מן המקרא וחוקר ודורש הקרא ומודיע שחרין נובע מן הכהוב.

⁽⁵⁾ משנה גיטין פ"ד ה"א. בבבלי ובמשניות כתוב "אם משהגיע גט לידה שוב". אכן במשנה שבירושמי וכן ברי"ף חסרה חובת שוב שנחסר גם אצל ר"ס שהביא תחלת המשנה וסופה, ונראה שגרס "משהגיע הגט" ובמשניותיו כתוב "אם משהגיע".

⁽⁶⁾ שם פ"ח ה"ח.

כתב לגרש את אשתו ונמלך בית שמאי אומ' פסלה מן הכהונה וביה אומרין אע"פ שנחננו לה על תנאי ולא נעשה התנאי לא פסלה מן הכהונה הרי נודע כי האשה שלא קבלה הגט הרי היא אשת איש לכל דבר והפן השני שאילו כתב לה גט שלם ומסרו לה והיה מתנה עליה שלא תנשא לפלוני הרי הגירושין בטלים ועדיין היא אשתו כמו ששינונו⁽¹⁾ המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפ' רבי אליעזר מתיר והכמים אוסרין ואין הלכה כרבי אליעזר הרי נודע ביריעה ברורה שזו האשה אשת איש גמורה משני הפנים הללו האחד מפני שלא קבלה הגט והשני מפני שאמר לה חוץ מפלוני ואילו נתן לה הגט בידה והיה אומר לה חוץ מפ' הרי היא א"א כשהיתה מקודם ואילו לא אמר לה חוץ מפ' אבל לא הגיע הגט לידה הרי היא א"א כשהיתה מקודם כ"ש ששני הפנים הללו יש בהם והדבר הראשון שאנו אוסרים בו אשה זו על זה האיש הוא הדבר הגדול שאנו יודעים שהיא אשת איש משני פנים ועוד מפני שהוא חשוד עליה ואלו היה בעלה מגרשה גירושין גמורים היתה אסורה לזה החשוד עליה קודם הגירושין וכל אדם שנחשד על א"א קודם שישאנה אסור לישא אותה ואנו חייבין למנעו מפני החשד הקל אבל הדבר שצריכין להתיישב בו אם נשאה בכתובה וקידושין לאחר שגירשה בעלה גירושין גמורים כמו ששינונו⁽²⁾ הנטען מאשת איש והוציאה מתחת ידו אע"פ שכנס יוצא ונאמר בתלמוד אמר רב ובעדים⁽³⁾ ואמר ר' ובדבר מכווער וביאור דבר מכווער היאך יהיה כגון רוכל יוצא ואשה חוננת בסניר כ"ק למעלה מן הכילה מנעלין הסוכין תחת המטה ובתלמוד ארץ ישראל⁽⁴⁾ שניהן יוצאין מתחת אפלה מעלין זה את זה מן הכור טופחת על ירכה מבחוץ ופסקו ואמרו הילכתא בר' קשיא הילכתא אדילכתא ל"ק הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק וכללו של דבר אין כוסין את הנטען להוציא אלא בקלא דלא פסיק ובדבר מכווער או בקלא דפסיק ושני עדים ושני דברים הללו בשכבר נשאה הנטען כמו שהוא מפורש במשנה אע"פ שכנס יוצא אבל קודם שישאנה אס' בחשד קל ובקלא דפסיק מונעין אותו מלישא אותה כמו ששינונו⁽⁵⁾ המביא גט ממיה ואמר בפני נכתב ובפני נחתם הרי זה לא ישא את אשתו ועוד אמרו החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה הרי זה לא ישאנה הרי נתבאר שהחשד הקל מונע הנישואין קודם היותם אבל אחר הנישואין בכתובה וקידושין אין מחייבין אותו להוציא אלא בחשד גדול והוא קלא דלא פסיק ובדבר מכווער או בקלא דפסיק ועדים כמו שביארנו וכל שכן עם אלו החשדות החזקות שנתפרשו בשאלה זו שזה האיש היה נכנס לבית האשה הוזהר והיה יושב שם ועוד שלא היה בעלה בעיר וזה הוא ייחוד גמור כמו

(1) שם פ"ט ה"א.

(2) משנה יבמות פ"ב ה"ח. הגאון גורם הנטען מאשת איש וכ"א בכה"ג ה' מיאון לפי ערות הרשכ"א בחירושיו ליבמות כ"ד ע"ב ולפנינו בכה"ג איתא "לאשת איש" ובמשניות ובש"ס שלנו "על אשת איש".

(3) מרברי הגאון משמע שסבר רבי טי' האי משנה ישנה דהנטען מאשת איש רמזירי שהיה אותו הנטען יוצא ואשה חוננת בסניר ומכווער הדבר תצא, ולמשל נקם הרוכל, והני מתניתין רמזירי ליבמות כ"ד: שם תנאי' לפי טי' זה, ורב טי' בעדי זנות, והנה בנידון דבר רבי על הנטען שנשאה גס הר"ח גס הר"ף פירשו כדבריו ועיין שם בתוס' ד"ה אמר רבי וברא"ש.

(4) כתובות פ"ז ה"ו ושם אית' שניהם טופחין על ירכה במרחץ.

(5) משנה יבמות פ"ב ה"ט וי'.

שאמר¹) אמר רבה בעיר אין בה משום ייחוד ואין ראוי²) לישא את הקרובות מפני שנודעה עמידתו עמה ועוד שהבעל היה³) כועס על זה וגדול שבאלו הדברים שבידיע הנסען שהבעל היה מנרש קודם⁴) ועשה שידוכין לפי מה שהוזכר בשאלה זו והיא עדיין א"א וכיש שנתייחד עמה אחר אלו השידוכין הארורים ואלו היה בזה המעשה מאלו הדרכים היה ראוי למנוע איש זה מלישא אשה זו על אחת כמה וכמה שכולם היו הילכך מחייבין על כל פנים את האיש להפריש ממנה ומהירין אותם שלא יתחברו בדרך נישואין קל וחומר בדרך אחר וחזרין לבעל ונוטלין ממנו נט שלם ככל תנאי ונותנין לאשה ותהיה בו מותרת לישראל לאחר שלשה חדשים מיום כתיבת הנט השלם ואוסרין אותה על הנסען ולא יקרב לה בשום פנים ולאחר משמחין את שניהן עד שיצא מביתה וכמו כן האנשים שהיו שם בעת שידוכי אשת איש והתירו דבר זה כולם חייבי גידוי ואפי' היו חכמים כמו ר' שילא כמו שלמדנו החכמים בתלמוד⁵) ההוא נברא דטבע באנמא דסמקי אנסבת ר' שילא לדכיתהו א"ל רב לשמואל⁶) ליחי מר לישמחיה אמר ליה נשלח ליה ברישא שלחו ליה מים שאין להם סוף אשתו מותרת או אסורה שלח להו אשתו אסורה⁷) הדר שלחו ליה אנמא דסמקי מים שיש להם סוף או מים שאין להם סוף שלח להו מים שאין להם סוף⁸) ואלא מר מאי טעמא עבר הכי מטעא טעינא אמרי כיון דקו וקיימי כמים שיש להם סוף דמי ולא היא כיון דאיכא גלי אימר גלי אשפלוה קארי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדיק כל און קארי רב עליה דשמואל ותשועה ברב יועץ.

ד. ושאלתם⁹) ראובן יש לו אשה וכבר ידעו בית דין מה שהוא חייב לה שהורה ברבר ידוע וקנו ממנה שאינו חייב לה יותר ורצה ראובן לגרשה ואינה רוצה לקבל נט וטוענת שהוא נשבע לה שלא יגרשנה לעולם ונמנעה מלבוא לבית דין ורצה הבעל להביא לבית דין כל מה שהוא חייב לה כפי מה שהן יודעין ולקרות¹⁰) פסק הנט כדי שיכתבו אותו ויהא מוזמן לאשתו וכשתרצה לקבלו עם הזווים תקבלו ותעשה כראוי לה היפטר ראובן מן המזונות כשיעשה כך אם לאו ועוד אם נמצאת מעוברת וטוענת כי מבעלה נתעברה והיא מתחבאה ממנו ואינה באה לבית דין והיאך יהיה הדין על טענתה שטוענת שבעלה נשבע שלא יגרשנה יודיענו גאון אדוננו. אם

(¹) קירושין פ"א.

(²) פסק ר"ם דלא ישא קרובות כיון שעמרה אצלו וקצת אנשים חשבו שהיתה נשואה ועי' יבמות כ"ו. הנסען כן האשה אסור באמה וכי' כשם שאסורה לו כך אסורה לאחיו.

(³) חבונה שהיה חושב לאמת שונה עמה.

(⁴) אולי צ"ל "קידם" ועשה שידוכין" כלומר שבענין זה האיסור בדור שבאלו הדברים והדינים שנאמרו חיה צריך להוציאה על אחת במה וכמה בענין שלפנינו עשה שידוכין והיא א"א ונטף עור שנתייחד עמה אחרי כן.

(⁵) יבמות קכ"א.

(⁶) לפנינו "תא נשמחיה".

(⁷) לפנינו חסר "הדר שלחו ליה".

(⁸) לפנינו רק "ומד מ"ט עכיד הכי".

(⁹) ש"ץ שם סי' י' ולפניה כתוב "גם זו הוצתקה" ונראה מלשונה ומדרך שמביא פסוקי התורה לראיה שהיא לר' מעריה ומדובר בה "מקריאת פסק הגט" שהזכיר ר' סעדי' בסי' שלפני זאת התשובה.

(¹⁰) עי' סי' ד' חערה ג'.

הדבר כך כמו שנכתב בשאלה זו אם ראובן רוצה לנרש את אשתו והיא אינה רוצה להתגרש אם הוא נותן לה כל הראוי לה יכול לנרשה בין ברצונה בין בעל כרחה כמו שאמר⁽¹⁾ האשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה והאיש אינו מוציא אלא לרצונו וזה שאמרנו שהוא יכול להוציא בעל כרחה אינו שלא לדעת אלא לדעתה והדרך כזה שישולחין לה בית דין ומצווין אותה לבא לכ"ד עם בעלה וכשתבוא מצווין אותו לפרוע לה וכשהן רואין שהוא פורע כראוי מקרין אותו פסק הגט וכותבין אותו וכשנותנין אותו בידה בעל כרחה הרי היא מנורשת ועל כל פנים צריכין להניחו בידה כמו שכתב אחר וכתב לה ונתן בידה ואם ורקו לה או קרוב לה אין הגירושין נמורין עד שיהיה בידה אע"פ ששנינו⁽²⁾ היתה עומדת ברשות הרכים וורקו לה קרוב לה מנורשת קרוב לו אינה מנורשת כבר פסקו בתלמוד א"ל שמואל לרב יהודה⁽³⁾ שינא כרי שתשוש ותמלטו ואת לא תעביד עובדא עד דמשי גיטה לידה ואם נסתרה מבית דין משמרין לה שלוחי ביד עד שיראו אותה ומצווין אותה לבוא ואם לא באה לאחר שצוו אותה ראוי לכתוב כתב פתיחא עליה כי האיש ממתינין לו עד שלשה מושלות מפני רוב עסקיו אבל האשה רי לה בשליחות אחת כמו שמצאנו בתלמוד⁽⁴⁾ רב אשי אקלע לבי רב כהנא חזא והיא איתתא דאומנוהא לדינא מצפרא וקא כחבין עליה פתיחא לפניא אמר ליה לא סבר ליה מר להא דאמר רב חסדא קובעין זמן שני וחמישי ושני א"ל הני מילי נכבדא ראנים אבל איתתא דשכיחא במתא ולא אתיא מעיקרא⁽⁵⁾ מודת היא ואם באה לביד וחייבה לקבל הנט ולא קבלתו ולא היה להם יכולת להניחו בידה יהא הנט מונח בכ"ד עם כל הממון הראוי לה לקבלו ויהא חשוב לה כאלו קבלה הממון בלכד לפטור ראובן מן המזונות כמו שמצאנו במשנה על מי שיש לו לקבל ממון ונחבא כדי שלא יקבלנו שמניחין הממון בכ"ד ויהשב לו כאלו קבלו⁽⁶⁾ בראשונה היה נשמן יום שנים עשר חדש שתהא חלושה לו והתקין הלל הזקן שיהא חולש את מעותיו כלשכה ויהא שובר את הדלת ונכנס אימתי⁽⁷⁾ שירצה יבא ויטול את מעותיו וכשראובן נותן את הראוי לאשתו ומה שהוא חייב לה עם הנט הרי הוא פטור מליתן לה מזונות אבל אם נמצאת מעוברת אינו יכול לדחותה כל זמן שלא קבלה הנט לפי שהיא ברשותו ותחת אישה אנו קוראין בו ואפי' היה בעלה במ"ה ונתעברה ואמרה שמבעלה נתעברה נאמנת כמו שהוא מפורש בענייני ממורות⁽⁸⁾ אין חוששין לה כנון דהוה איתיה לאבוא במ"ה ואיעברה אימיה דאמרין דילמ' אתא בצנעא לביתיה ושמש וכמובן אין מצילין ירושתה מראובן והוא יורשה כל זמן שלא

(1) גיטין מ"ט.

(2) משנה שם פ"ח ה"ב.

(3) גיטין ע"ח.

(4) ב"ק ק"ג לפנינו בש"ס אית' דאומנה לדינא כפניא וכצפרא כתיב עליה פתיחא.

אולם הר"ף גרס כג' ר"ס.

(5) תיבת מעיקר' חסרה בש"ס לפנינו אולם אית' כר"ף.

(6) משנה ערכין ע"ט ה"ד וכג' ר"ס אית' במשנה שבמשניות "שיהא חלוש לו" (במשנה

בגמ' ובגמ' גיטין ע"ד 'כרי שיהא חלוש לו') הלל הזקן (במשנה בגמ' הלל אולם בגיטין כג' ר"ס) 'כלשכה' (בגמ' ללשכה).

(7) במשנה במשניות ובגיטין אימתי שירצה הלל ובמשנה שבגמ' "שירצה הלל" ור"ס

גרס 'אימתי שירצה יבוא'.

(8) כיון לכה"ג סוף ה' גיטין שכתובין שם כדברים האלו.

קבלה הנט לפי שהיא תחת אישה ואם מתה הוא יורשה בירושת התורה לפי שכל זמן שלא קיבלה הנט לא נמנע ושלחה מביתו. ומה שטוענת האשה שראובן נשבע לה שלא יגרש אותה לעולם עליה להביא ראיה ואם הביאה עדים שנשבע לה חייבין ביד למנעו מלגרש אותה כדי לקיים שבועתו כמו שאמרה תורה לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה ואם אין לה ראיה והיא רוצה להחרים על מי שנשבע לה שלא יגרשנה ואינו מודה הרשות בידה להחרים סתם על זה הענין לאחר שמאיימין על ראובן ומוהירין אותו ליראה את השם שהוא עד בין איש לאשתו כמו שנאמר כי ה' העיד בינך ובין אשת נעורך אשר אתה בנדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך אולי יירא מהאל ויפחד ויודה במה שהיה ביניהם ויחזרו למושב ולשלום וכך הדין⁽¹⁾.

ו. ושאלת⁽²⁾ מעשה שהיה במקומנו ראובן היה לו שתי בנות ושידך שמעון לאחת מהם ונתרצת לו וכך המנהג במקומנו בשעה שהוא רוצה לקדש את הנערה אם בוגרת היא מרשת את אביה לקבל קדושה ואם קטנה היא מקבל קדושה מדעתו כמנהג חכמים ובאין הקהל לבית הכנסת שמתפלל שמה אבי הנערה ומקבל קידושי בתו בבית הכנסת וראובן זה היה תלמיד וזקן ובאו התלמידים והקהל לבית המדרש ועמד שמעון ממקומו ונתן קידושין לראובן והיו התלמידים בני רב נתן⁽³⁾ ויל יושבין בצדן פתח שמעון ואמר תהא בתך מקודשת לי בטבעת זו ואמרו לו כלשון הקדש פרש פרש כמו ארבעה וחמשה פעמים ולא שם לבו לדבריהם שנכהל בעמרו לפני התלמידים ולפני הקהל לאחר שישב במקומו אמרו לו התלמידים שיושבין בצדו טול ממנו שני גיטין לשתי בנותיך ששתיהן נאסרו עליו לפי שלא פירש איוו מהן קדש והשיב ראובן ואמר פלונית בתי קדש ואע"פ שלא פירש עכשיו לפניכם הרי עדים שלא שידך אלא לפלונית ועמדו העדים והעידו שלא שידך אלא לפלונית ואף שמעון ענה ואמר לא קדשתי אלא פלונית ומרוב שנכחתי לפניכם לא פירשתי שמה השיבו התלמידים ואמרו אף על פי שהעדים מעידין ששידכת פלונית ועל דעת כך קדשתיך כיון שלא פירשתי שמה אלא אמרת בתך מקודשת לי כסתם כבר נזקקו לך שתייהן ושתייהן נאסרו עליך וצריך אתה לישני גיטין ולא עוד אלא שאילמלא הייתה רוצה לחזור כך מן פלונית זו יכול אתה לטעון ולומר לא קדשתי אלא פלונית ואע"פ שבראשונה שדכתי בפלונית חזרתי כי והוראה לדבר שלא פירשתי שמה הילכך שתייהן נאסרו עליך ועמדו התלמידים בשטתן של תלמידים אלו בני רב נתן ויל חוץ מן חמשה או ששה תלמידים שעמדו עם ראובן שהיו קרובין ועמדו אלו כנגד אלו הללו אוסרין והללו מתירין ילמדנו אדוננו הלכה כדברי מי מהן. וכאשר נקראה שאלה זו לפנינו תמהנו מתלמידי חכמים שחלקו אחד על אחד ואילו היתה חלוקתן היצרכו שני גיטין או לא יצרכו כל עיקר היינו אומרים זו חלוקת אביי ורבא⁽⁴⁾ שהיה אביי אומר קדושין שלא נמסרו לביאה הוו קידושין וצריכות שני גיטין ורבא אמר קידושין שלא נמסרו לביאה לא הוו קידושין כלל ואין צריכות גט כל עיקר ואפילו היתה חלוקתן כך לא היה נכון הלכה רווחת היא שהלכה כאביי וצריכות שני גיטין כי היא אחת מן

(1) בראש התשובה שאחרי זאת בש"ץ סי' י"א כתוב בכ"י אשר היה לפניו להר"ר שוח"ה "לר"יבן אכיתור".

(2) ש"ץ חלק ג' שער ג' סי' י"ב.

(3) אולי היו בני ר' נתן גאון.

(4) קידושין נ"א.

הששה¹) וכ"ש כי לא נחלקו אב"י ורבא כמעשה הזה יען כי סתם הוא כי בפירוש אמרנו כי היתה חלוקת אב"י ורבא באומר לחכירו אחת משתי בנותיך מקודשת לי ובאשר אנו מחזירין את התירין ואומר המקדש אשה וכתה או אשה ואחותה כאחת אינן יוצאין הא אחת מאשה וכתה או אחת מאשה ואחותה מקודשת ולדברי רבא אפילו אחת מאשה ואחותה אינן מקודשת ואילו שמעון זה אמר לראובן אחת מבנותיך מקודשת לי בשבעת זו בודאי היתה חלוקת אב"י ורבא אבל המעשה הזה רחוק הוא ואפילו מדברי רבא בעבור כי סתם אמר שמעון לראובן בתך מקודשת לי ולא אמר לו אחת מבנותיך ואיפשר לומר שאפי' רבא שהיה מתיר בהאומר אחת משתי בנותיך אף הוא²) היה אוסר בהאומר בתך סתם כי באמרו אחת משתי בנותיך הסמך על ברירה ראשונה שקדמה או על ברירה שהיא נבררת לאחר מיכן ובאמרו בתך סתם תפשי קידושין בשתייהן והווקקו לו שתייהן ונאסרו עליו שתייהן כאב"י ואין מניחים לברר להבא ואין סומכין על ברירה לשעבר קל וחומר אם אמר בתך סתם ולא אמר אחת מהן שאין נשענין על בחינתו שעברה ולא על ברירתו הבאה הלכך לא נמצא מקום לתלמידים לטעות ולהתיר לא בדברי אב"י שהוא אוסר בין בסתם בין כאחת ולא בדברי רבא שהרי התיר באחת ולא התיר בסתם ולא נמצא שלישי בכל התלמוד כולו שהוא מתיר בסתם שיתלו בו התלמידים ההם הרי נתברר כי מכל מקום איכא היה מעשה הרי נאסרו שתי בנות ראובן על שמעון וצריכות ממנו שני גיטין ואין משניחין לשירוכי שמעון הראשונים ואין צריכין לתת טעם שאילו בקש לחזור בו משירוכין היה יכול ואף לא יועיל לשמעון מה שצוה ואמר כי פלו' קידשתי ואפי' היה בתוך כ"ד כי בארבעה לא יועיל כדי דיבור מגדף ועובר ע"ז ומגרש ומקדש³) וכל שכן שאם שהה יותר מכדי דיבור כמה כפלים כי הווקקו ונאסרו וצריכות שני גיטין ואין חשש בדבר זה⁴).

ז. ושאלתם⁵) ראובן משכן לשמעון משכונות על קפ"ח דינרין שלוה ממנו ופרע לו מקצתם ואח"כ משכן לו אבן בדולח על עשרה דינרין ופרע אותם לו ועבשיו ראובן תובע את שמעון ליתן לו משכונותיו והוא רוצה לפרוע לו הנשאר מחובו ושמעון אומר כבר אבדו כל המשכונות הראשונות ואבן הדולח כשתפשו המלך וכו' כל אשר לו ועוד אומר שמעון שהמשכונות לא היו שוים יותר ממאה דינרין וראובן אמר שהיו שוים מאתים דינרין ואומר שמעון שהאבן לא היתה שוה יותר מארבעה דינרין וראובן אומר שהיתה שוה עשרה דינרין⁶) יש מן הדין לעיין בתחילה במענת שמעון

(¹) יע"ל קב"ט ע"ש נ"ב.

(²) הן אמת שבש"ס שם הקשו על רבא מהא דהמקדש את בתו סתם וכ"י אכן כבר סי' שם הר"ן רפ"י האי בתו סתם. כלומר האומר אחת מבנותיך מקודשת לי אם יש בוגרות הרכה אין אחת מהן מקודשת וע"ש שהביא דברי ר"ס אלו בתשובה וגם הרשב"א בס' האומר בהאי דלא שכיב אינש מצוה רבמיה עליה מביא המעשה שבאה לפני ר"ס. והנה זה הפסול הנמצא בגליון ש"ץ ח"ג שער ג' סוף סי' י"א (רף י"ח ע"א תתלתו "והר"ן") הוא מוקדם ושייך לס' י"ב זה. (³) נדרים פ"ז.

(⁴) בראש התשובה שאחרי זאת בש"ץ סי' י"ג איתא בכ"י חשו' הג' אשר היה לפניו לר' שוח"ה ר' הילא"ה.

(⁵) ש"ץ חלק ר' שער ב' סי' ה'.

(⁶) נראה שהשכיב המעתיק השאלה בענין ערכות של לוי. וכבר העיר ר' חיים מורע"י שרק בסוף החשו' נזכר ענין זה.

שהוא אומר שהמשכונות והאבן נגולו לו ובזו עס שאר מה שאבד לו ואח"כ יש לעיין בדבר שיש בו ביניהן מחלוקת בשיעור דמי המשכונות ואח"כ יש לעיין במה שהתנדב לוי ונכנס בערבות בשביל ראובן. העיון הראשון כששמעון טוען כי המשכונות של ראובן אבדו עם שאר מה שאבד לו כשחפשו המלך צריכין לעיין⁽¹⁾ אם היתה כונת התופש שתפשו בשביל עצמו וממונו ועשרו או שמעו הרי שמעון חייב לראובן ואין ראובן מפסיד וכשיתברר כי כונת התופשים לשמעון בשביל עצמו אין ראובן מפסיד כלום יש לעיין אח"כ במענת שמעון שהוא אומר שהמשכונות ואבן אבדו ואם ראובן מודה לו מוטב ואם לאו ישבע שמעון בגזירה כי הכל אבד כמ"ש⁽²⁾ אמר רב הונא ומשביעין אותו שבועה שאינה ברשותו שמא עיניו נתן בה ולא יפטר שמעון משבועה זו אלא אם יש לו⁽³⁾ שהמשכונות של ראובן עצמם נגולו וכשירדע הדבר הרי נשלם העיון בשער הראשון ויש לעיין בשער השני שטוען ראובן שהמשכונות היו שוים מאתים דינרין והאבן עשרה דינרין ושמעון אומר שהמשכונות היו שוין מאה דינרין והאבן ארבעה דינרין ואלו לא היה שמעון נותן שיעור בדמי המשכונות היה ראובן נאמן בשבועה בגזירה על שיעור דמיהן לפי שהוא בעל המשכונות והוא בקי יותר בשוים והיה מחשב עם שמעון ואם דמי המשכונות בדמי הדינרין שלוו ממנו והיה זה כנגד זה ואם חסר היה לו להשלים ואם העדיף דמי יש לדחות⁽⁴⁾ שיעור העודף לפי ששמעון נותן שיעור בדמי המשכונות ואומר כי שיעור דמיהם מאה דינרין וראובן אומר מאתים לפיכך ישבע ראובן בגזירה שנתן לשמעון משכונות כנגד החוב שעליו ויפטר מאותה תביעה ולא ישבע כי היו שוים יותר ויטול שכלל גדול בדין כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין ומצאנו במשנה שמי שתובעין אותו בעודף בדמי המשכון שהוא חייב שבועה כשהוא מודה במקצת כמו ששינונו⁽⁵⁾ המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון ואמר לו סלע הלוייתך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתי עליו וסלע היה שוה פטור וזה נאמר על הלוה בשאינו מודה במקצת החוב שעדיין נשאר עליו סלע הלוייתך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתי עליו ושלשה דינרין היה שוה חייב וזה נאמר על הלוה בשמורה במקצת החוב שעדיין נשאר עליו סלע הלוייתי עליו ושתיים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתך עליו וסלע היה שוה פטור וזה נאמר על המלוה בשאינו מודה במקצת דמי המשכונות שנשאר עליו סלע הלוייתי עליו ושתיים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתך עליו וחמשה דינרין היה שוה חייב ונס זה נאמר על המלוה בשמורה במקצת דמי המשכון שנשאר עליו. עכשיו ראובן ושמעון כל אחד טוען שנשאר לו אצל חבירו יותר על הראוי לו והשבועה היא על ראובן שדינרי ההלוואה עליו וישבע שנתן לשמעון משכונות ששוים כנגד החוב שעליו ויפטר ולא ישבע שהיו שוים יותר מפני שאין בדין⁽⁶⁾ שיטול יותר שנים שמעון נותן

(1) עיין ב"ק קי"ו וק"ז

(2) לפנינו ב"מ ל"ד: (וכן שם ה"י) וכו' מ"ס חיישינן שמא וכו'.

(3) צ"ל ראייה וכ"א כעל העיסור תחלת אות מלוה על המשכון.

(4) כ"כ הרא"ש סוף פ"ו דשבועות והובא בסור חו"מ ע"ב שהמלוה אינו משלם אם

המשכון שיה יותר ונאבד באונס.

(5) מ"סנה שבועות פ"ו ה"ו.

(6) נראה שזה אמר על דרך היתרון כענין אם היה טוען אבדתו בפשיעה. כיון שנים

שיעור לרמי המשכונות אבל מגלגלין בשבועות שמעון שלא קבל מראובן דבר ששוע יתר על החוב שיש לו עליו על ידי גלגול שבועה ותחלת השבועה היא שישבע שמעון שהמשכונות ננולו ממנו ואוסף ושאותם המשכונות לא היו שוים יותר מן החוב שהיה ראובן חייב לו כמו שנאמר בתלמוד שם¹) רב אישי אמר זה נשבע וזה נשבע זה נשבע שאינה ברשותו וזה נשבע כמה היה שוה והכי קאמר מי נשבע תחלה מי שהפקדון אצלו שמה ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון וכשישלמו שני השערים האלו שאמרנו יש לעיין בערבות²) שערב לוי בעד שמעון שאם ערב לוי בעד שמעון במצות שמעון הרי שמעון חייב לפי שבמצותו ערבו וכ"ש אם קנו מידו אבל כשנחסרש בשאלה שלוי התנכר אין שמעון חייב כלום.

ה. והלכתא³) מלוה ישראל מעותיו של נכרי מדעת הנכרי אבל לא מדעת ישראל כיצד ישראל שלוח מעות מן הגוי ברבית ובקש להחזירן לו מצאו ישראל אחד ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך בדרך שאתה מעלה לו אסור ואם העמידו אצל גוי מותר וכן גוי שלוח מעות ישראל ברבית ובקש להחזירן לו מצאו ישראל אחד ואמר לו תנם לי⁴) ואני מעלה לך בדרך שאתה מעלה לו מותר ואם העמידו אצל ישראל אסור.

ט. ושאלחם⁵) ראובן תבע את שמעון ואמר יש לי אצלו משכון והלויני עליו כך וכך וזוים והמשכון שוה יותר ואני תובע אותו שיחזיר לי העודף אמר שמעון היה לו אצלי משכון כמו שאמר והיה שוה יותר והסכמנו שנינו וקניתי ממנו ונתתי לו העודף והרי המשכון ואין לו עלי כלום יורינו אדוננו מה הדין. כך ראינו אם כך היה המעשה כמו שנכתב בשאלה זו שראובן משכן אצל שמעון משכון שהיה שוה יותר מהמעות שלוח ממנו וכשתבעו ראובן להחזיר לו העודף טען כי כבר נתנו לו וקנה ממנו המשכון הרי שמעון נאמן בשבועת היסת כמו שנתבאר כי המחלוקת שבין המלוה והלוה כשהמלוה אומר שנתן ללוה וזוים כנגד דמי המשכון או פחות או יותר יש בה ד' דינים. הדין הא' אם המלוה אומר נתתי וזוים יותר מדמי המשכון ככפל והלוה אומר לא נתת אלא כמה שוה המשכון ולא יתר ישבע הלוה שבועת היסת ויפטר כמו ששינונו⁶) סלע הלוייתך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא

שמעון נותן שיעור כמה היה שוה אין על ראובן שבועה אלא על שמעון שבועת היסת שבנידון דין שנאמר באונס אף אם היה שמעון אומר שאינו יודע כמה היה שוה המשכון לא היה משי"ס היתר כאשר נאמר לעיל דף 95 הערה 4. והכא שנשבע שמעון שאינה ברשותו מגלגלין עליו השבועה שלא היה שוה יתר על החוב. ועיין בבהע"ט מלוה על המשכון ובסי' התרומות שער מ"ט א' ובסו"מ סי' ע"ב.

¹) כלשון הזה נאמר בב"מ ל"ה. בשבועות מ"ג: בשינוי מעט.

²) נצרך לזה בענין אם לא ירצה שמעון לישיבע

³) ש"ץ שם סי' י"ז ומצינו פה הלכה שלמה כמו שכתובה ראשוני הגאונים ונראה כששאלו השואלים שאינם בקיין בהלכה על איזה ענין והדין פשוט מתוך הנמ' אז השיבו הגאונים אותה הכרייתא או המוכרא וכתבו רק בראשה "והלכתא" כלומר שכן ההלכה.

⁴) בגמ' לפנינו כמו בפי' הראשון ואני אעלה לך אכן הבה"ג והרי"ף כתבו בגי' ר"ס כסיפא "ואני מעלה".

⁵) ש"ץ שם סי' י"ז וכתוב לפניו "שאלה זו הועתקה מל"ע ונראה מדרך חילוקי הדין אשר בה שהיא מר"ס וגם הראב"ד הזכיר שופת ר"ס בן יוסף שלא חילק בין מלוה לפקדון שנאמן לטעון עד כדי דמיו והובא כשה"ת שער מ"ט ד'.

⁶) משנה שבועות פ"ו ה"ז.

סלע הלוייתי עליו וסלע היה שוה פטור. והדין הב' אם המלוה אומר נתתי וזוים יותר מרמי המשכון בכפל והלוה אומר לא נתת לי אלא כמה ששוה המשכון וכחצי דמיו ישבע הלוה בנזירה וישלם החצי הנשאר כמ"ש סלע הלוייתך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתי עליו ונ' דינרין היה שוה חייב. והדין הג' אם הלוה אומר שהמשכון שוה משנה המעות שלויתי ואמר המלוה לא היה שוה אלא כנגד המעות שנתתי ולא יותר ישבע המלוה שבועת היסט ויפטר כמ"ש סלע הלוייתי עליו ושתיים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתך עליו וסלע היה שוה פטור. והדין הד' אם הלוה אומר שהמשכון היה שוה משנה המעות שלוה ואמר המלוה שהיה שוה כנגד המעות ועוד יותר ישבע המלוה בנזירה וישלם היתר כמו שאמרו סלע הלוייתי עליו ושתיים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלוייתך עליו וחמשה דינרין היה שוה חייב. נמצא עכשיו כי בשער השני ובשער הד' שנאמר בהן חייב יש חיוב שבועת בנזירה לפי שהוא מורה מקצת טענה והשער הראשון והשער הג' שנאמר בהן פטור הרי הוא פטור מנזירה אבל משבועת היסט אינו נפטר מפני שביניהן דררא דממונא כמ"ש בתלמוד¹) א"ר נחמן ומשביעין אותו שבועת היסט ולפי אלו העיקרין ישבע שמעון שבועת היסט שכבר פרע לראובן כל דמי המשכון שלו וכך הדין.

י. ושאלת²) ראובן נתן לשמעון ולוי שותפיו ממון להתעסק בו כדי שיטול ריוח ונתן להם כמו כן ממון ונתנו שמעון ולוי לראובן הראוי לו מן הריחוק על יד ואחר כך רצה ראובן ליטול הקרן שלו והחזירוהו לו שמעון ולוי ונפרע מן הכל ואחר כך תפס המלך כל ממונם של שמעון ולוי עם ממונו של יהודה שהיה לו ביד שמעון ולוי עמד יהודה ותבע את ראובן ואמר לו אתה שותף של שמעון ולוי תן לי ממוני כי חייב אתה לתת לי אמר ראובן אני לא הייתי בשותפותם אבל היה לי בידם עסקא וכבר נפרעתי ולא נשאר ביני וביניהם שום דבר מהיום כמה ימים ושמעון ולוי מודים ואע"פ כן עשו אנשים ביניהם פשרה ונשבע ראובן ליהודה בנזירה שאין לשמעון ולוי בידו ממון ושאין ביניהם שותפות ונתרצה יהודה בזה ואחר כך חזר ותבע את ראובן ואמר השבע לי בתורה כי שמעתי עליך שאינך חושב הנזירה שבועה יורינו אדוננו אם יתחייב ראובן אם לאו. אם כך היה המעשה בין ראובן ושמעון ולוי ויהודה כמו שנכתב בשאלה זו אין ליהודה תביעה על ראובן מחמת שמעון ולוי לפי ששני השותפין שהממון בידם הם שמעון ולוי אבל ראובן ויהודה הם שנתנו העסק ואינם נסרכים זה בזה מחמת דבר זה כמו שאין ראוי לראובן לתבוע ליהודה בחוב שיש לו על שמעון ולוי כי הדין יורה שראובן ויהודה כל אחד מהם אינו אלא כמלוה וכמפקיד ואינו שותף כמו שאמרו בתלמוד³) אמרי נהרדעי האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון עבד רבנן מילתא דניחא ליה למלוה וניחא ליה ללוה ומאחר שנודע שממון העסק חציו בדין מלוה וחציו בדין פקדון לפי שני החלקים האלו הרי בעל הממון פטור מתביעות מי שיש לו חוב על שהממון בידו כי המפקיד ממון ביד אדם אין ראוי לחייבו לשלם חוב שעל מי שהפקדון אצלו והמלוה את אדם אין ראוי לחייבו לשלם חוב הלוה ולפי אלו הכללות אין ראוי לראובן לתבוע את יהודה בדבר שישמעון ולוי

¹) שבועות מ': וע' בטוח"ס סי' ע"ב וסי' קל"ג.

²) ש"ץ שם סי' ל"ח.

³) כ"מ ק"ד: ושם אות' מילת' דניחא ליה ללוה וניחא ליה למלוה וכ"א ברי"ף.

חייבין בו ונס יהודה אין ראוי לו לתבוע את ראובן בדבר ששמעון ולוי חייבין בו ואיפשר שיתבעו⁽¹⁾ שמעון ולוי את שניהם כבר נודע שיהודה שלא כדין עשה בתבעו את ראובן בדבר ששמעון ולוי חייבין בו ועוד שלא היה ראוי לאותם שעשו הפשרה לחתוך ביניהם אחר שידעו שלא היו בעלי דינין כמו שכתוב בתורה שמוע בין אחיכם ושפשתם צדק כלומר שישמעו מבעלי דינין בעצמן ולא מאחרים ונאמר משפט נבחרה לנו נדעה כינינו מה טוב ועוד לא היה די להם ששמעו דבריהם אלא שחייבו את ראובן נזירה לא באמת ולא בצדקה ואם יעלה על לב אדם שכשם שראוי לעשות פשרה על ממון כך ראוי לעשות פשרה על שבועה שאינו חייב בה הרי הסוכר כך שונג שאין ספק שבועה כספק ממון ועוד להוכיר שם שמים בדבר שאינו צריך כמו 'נאמרו רבותינו ויל⁽²⁾ אמר רב שישא בריה דרב אידי פרשי אינשי מספק שבועה ולא פרשו מספק ממונא מאי טעמא ממון⁽³⁾ איפשר בחזרה שבועה לא איפשר בחזרה. תשובה.⁽⁴⁾ ויהודה שחזר לתבוע את ראובן אחר שקבל נזירה שלא היה מחייב בה והוא אמר השבע לי בתורה כי שמעתי שאינך חושב הנזירה שבועה יש בדבריו פירכות הרבה אחת שכבר קבל ממנו יתר על הראוי לו מן הדין שלא היה ראוי לו אלא להחרים סתם על מי שבינו ובין שמעון ולוי שותפות ואינו מורה והוא השביע כנזירה והשנית שהוא רוצה להשביע בתורה ולא שם לבו כי הנזירה היתה⁽⁵⁾ כספר והשלישית שעלה על לבו שאין הנזירה חלה אלא על מי שחושב אותה שבועה והוא בודאי חלה על כל משקר בין שחושב אותה שבועה בין שאין חושב אותה שבועה והוא כמו האש שהיא שורפת מי שסוכר שהיא שורפת וכמי שסוכר שאינה שורפת וכמו הברזל שהוא חותך במי שסוכר שהוא חותך ומי שסוכר שאינו חותך כמו שכתב הלא בה דברי נאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע ועל כל פנים כל בר ישראל שמקבל נזירה הרי היא עליו שבועה בלא ספק כי הנזירה היא האלה כמו שכתוב כנזירת עירין פתנמא ובמקומות הרבה נקראת האלה שבועה כמו שכתב והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה ונא' וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' על כן יריחו ונאמר לאחר כן בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו ועוד נאמר ויואל שאול את העם ונאמר ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם הרי נתפרש כי הכתוב קורא את האלה שבועה לפיכך כל מי שמורה שהוא יהודי⁽⁶⁾ חייב באלה ותחול עליו כשהוא מקבלו או כשנזירין אותה עליו כמו שהשבועה חלה עליו כשהוא נשבע בה או כשמשביעין אותו וזו היא תשובת השאלה.

יא. וששאלתם⁽⁷⁾ ראובן נפטר לבית עולמו והניח בן מאשה שהיתה לו קודם

(1) צ"ל שניהם את שמעון ולוי. — (2) לפנינו בב"מ ו'. איתא ר' ששת בריה דר' אידא.

(3) כשי"ס איתא בחזרה שבועה לית בחזרה. וכנ"ל ר"ס אית' ברי"ף.

(4) אולי המעתיק שם חיבת תשובה כראש המאמר הזה כיון שבטח שקדום דבר הנאון בתשר רק על מה שנגעשה ע"י הפשרה ועכשיו משיב על עיקר השאלה.

(5) נראה ברור שדעת ר"ס שגם הגזירה בנקיטת חפץ, אולם משמע שדעתו שבהיסת אין נקיטת חפץ רק מניחין ס"ת על כסא וכן כתוב לקמן סי' פ"ז והנה ידוע שבדורות הראשונים מחומר השבועה לא היו משביעין רק גזירין בחרם ועי' ש"ץ ח"ד ש"ה סי' כ"ב דף ע"ז ע"א וברש"י שבועות ל"ח: ומשמע מדברי רש"י שלשון "גזירה" מפני ששמיין וגזירין עליו החרם ואינו סלשון ארץ גזרה ועי' בהע"פ אות מלוא ע"פ וכתב גיטין ל"ה. ד"ה לא שנא ובסור ח"מ סי' פ"ז.

(6) אם לא יאבה להיות בין החשודים על השבועה ירינס מכאור במשנה שבועות פ"ז ח"ד.

(7) ש"צ ח"ד שער ג' סי' ו'.

ומתה בחייו והניח אשה שנשא אחר הראשונה וילדה בת לאחר מותו והבן והאשה תובעין הראוי להן מעיבונו ועוד תובעין שינתן לבת הראוי לה יורנו רבינו מה הראוי ליטול כל אחד מאלו ויבאר לנו דיני כתובת האלמנה כשהכניסה לו ובשכתב לה במתנה ובתוספות. אם כך היה הדבר כמו שכתוב בשאלה זו שראובן נפטר והניח בן ובת קטנה ואשתו כך הדין שתפרע האלמנה מכל הכתוב לה בכתובתה שהוא כמו חוב על בעלה שמת וזו היא הדרך כל מה שימצא מכל מה שהביאה מבית אביה או מכל מה שכתב לה משלו בכתובתה הרי היא נוטלת אותו בלא שבועה ובלא חרם כמו שאמרו קדמונינו⁽¹⁾ משלטלי ואיתנהו בעיניהו שקלא להון בלא שבועה וכל שאינו מצוי מאותו שהכניסה לו ומאותו שכתב לה והיא מבקשת ליטול דמיו אינה נפרעת ממנו אלא בגזירה שמקבלת שלא נפרעה ממנו ולא נטלה חילופי כמו שאמרו⁽²⁾ הנפרעת מנכסי יתומים לא תפרע אלא בשבועה וכשהיא נשבעת על מה שאינו מצוי מגלגלין בשבועתה שלא נולה כלום מכל ממון היתומים כמו שאמרו רבי שמעון אומר בזמן שתובעת בכתובתה יורשין משביעין אותה אבל התוספת דינה לפי מנהג המקום אם מנהגם ליטול הכל ממי שיש לו קרקע ושלא ליטול ממי שאין לו קרקע אין לשנות מן המנהג ואם מנהגם ליטול מחצה ממי שיש לו קרקע ושלא ליטול ממי שאין לו קרקע יעשו כמנהג כי הדין בכתובות כמנהג המדינה שעל אותו המנהג נשאת לו⁽³⁾ ואחר פריעת האלמנה מן הראוי לה בכתובתה צריכין להפריש⁽⁴⁾ לבת שיעור מזונותיה עד שתבגר אע"פ שכל הנכסים אין בהם יותר על שיעור מזונותיה וזמן בנות הוא עד שיהא לה שתיים עשרה שנה ומחצה ויום אחד ואחר כך מפרישין לה עישור כל הנכסים הנשארים להנשא בם לבעל כמו שמצאנו⁽⁵⁾ חניא רבי אומר בת הזונות מן האחין נוטלת עישור נכסים והנשאר לאחר כך מכל הנכסים מקרקעי ומשלטלי הרי הוא של בן כדין ירושה כמו שאמרו⁽⁶⁾ אמר רבי אבא מוציאין לבנות עד שיבגורו והנשאר לבנים ואם מתה הבת כל הנותר מאותו שהפרישו למזונותיה ולפרנסת הבת הרי הוא חוזר לאח.

יב. וששאלתם⁽⁷⁾ ראובן כתב כתובה לאשה וקדשה ולא נכנסה לחופה והיא נתנה לו מקודם אלפים זוזים כדי שיקנה לה בהם חפצים לנשואיה ומתה לאחר ימים ועדיין לא נכנסה לחופה מי ראוי ליורשה אם קרובה לבית אביה כדין הירושה או זה האיש שקדשה וכתב לה כתובה ולא נשאה ואם הוא חייב להחזיר האלפים זוזים לאבי האשה אם לאו. אם כך היה הדבר כמו שיש בשאלה זו שראובן כתב כתובה לאשה וקדשה ולא נשאה ומתה בדין תורה אינו ראוי ליורשה כי הדבר שבו זוכה

⁽¹⁾ לפנינו בכתובות נ"ה חסר "שקלה להון".

⁽²⁾ משנה בכתובות פ"ט ה"ח ופסק כר שמעון וכן פסק ר"ח ע' בחו' בכתובות ק"ח. ד"ה לאפוקי וברא"ש שם.

⁽³⁾ מנהגים שונים מצינו בענין כתובה. מתוך תשובת הגאונים הוצאת הר"א הרכבי סי' ר"י ירענו שבאפריקי כולה היו כותבין תוספת שוה לכל הנשים. ומנהג זה לבנות מבעל הקרקע חצי התוספות וממי שאין לו קרקע אין גובין הוזכר גם בשאלה לר' חנניה בש"ך ד' ט"ז.

⁽⁴⁾ כל זה במקום שהנכסים מועטים דבנכסים מרובין ינתנו לאחין והן יזונו את הבנות כדאיתא במשנה כ"ב פ"ט ה"א וכ"ה ר"ס בראש ס' הירושות דף ט' וכ"פ הר"מ פ"ט מאישות הי"ז.

⁽⁵⁾ בכתובות ס"ח:

⁽⁶⁾ לפנינו ב"ב ק"מ. אלא אמר רבא מוציאין להם לבנות עד שיבגורו והנשאר לבנים.

⁽⁷⁾ ש"ץ שם סי' י"ז. ולפניה כתוב בש"ץ "שאלה זו הועתקה מלשון עירב".

האיש לירש את אשתו שקידשה הוא הנישואין ואותם קורין חופה ואין זוכה בקידושין ובכתיבת כתובה הילכך כל אישה שנכנסה להופה עם בעלה לאחר כתובה וקידושין הרי היא אשתו כדין הנישואין ואם מתה יירשנה אע"פ שלא בעל אותה שאין סומכין אלא על הנישואין כמו שאמרו קדמונינו¹ א"ר נחמן בר יצחק אף אגן תנינא הבא על אישת איש כיון שנכנסה לרשות הבעל לנישואין אע"פ שלא נבעלה הרי זה בחנק נכנסה לרשות הבעל בעלמא שמע מיניה וכל זמן שלא נכנסה להופה הרי היא ברשות אביה כמיש² לעולם היא ברשות אביה עד שתכנס לחופה אע"פ שנכתבה כתובה וקדשו אינה נקראת נשואה ולא יירשנה והרי היא כדין ארוסה כמיש³ תאני רבי חייא אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכך היא לא אוננת ולא מיטמאת לה. מתה אינו יורשה מת הוא גובה כתובתה מנכסיו והוא דכתב לה כתובה הרי נתברר כי קדמונינו סוברים שאיפשר שתכתוב כתובה ותתקדש האשה ותמות ולא יירשנה בעלה מפני שלא נכנסה לרשותו ופרשו בתלמוד כי אילו היה מתיחד עמה בבית אחד ולא היה לשום נישואין בני בית אביה יורשין אותה ועוד פרשו שכל דבר שתפס הבעל מנדוניתה ומבגדיה חייב להחזיר אע"פ שנתייחדו שלא לשום נישואין כמיש⁴ הלך האב עם שלוחי הבעל או שהיתה לו⁵ חצר בדרך ונכנסה עמו ללון אע"פ שכתובתה בבית בעלה אביה יורשה אבל אם נשאה או הביא אותה לביתו או נמסרה לשלוחו או נתייחדו במקום לשום נישואין כבר זכה לירש אותה אע"פ שנדוניתה בבית אביה כמו שפירשו ואמרו מסר האב לשלוחי הבעל או שמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל או שהיתה לו חצר בדרך ונכנסה עמו לנישואין אע"פ שכתובתה בבית אביה ומתה בעלה יורשה עכשיו כשראובן כתב כתובה וקדש ולא נשאה אין לו זכות בכל מה שהניחה והוא חייב להחזיר האלפים וזוים שקבל לאנשי בית אביה כחק הדין הראוי.

יג. וישאלתם⁶ ראובן נשא אישה והכניסה לו בנדוניתה תכשיטין ובגדים וחפצים וכתבה לו שדה שיעורה בבית סאתים והוא כתב לה בכתובתה ממון להיות חוב עליו וממון אחר להיות תוספת ואחר שנשאה הוסיף לה בתכשיטין שלה כסף והלכישא בגדים משלו וקנה חצר ונכתב השטר בשמה ואח"כ הלך הוא ואשתו לעיר אחרת והניחו כל ממונם בביתם ועמדו שנים רבות בעיר אחרת עד שמת הבעל ועמדה האשה בחיים שנה אחת והיתה שומרת יבם כי היה לבעל שני אחים ולא היה לו זרע ואחר כך מתה האשה וקפצו אחי הבעל ולקחו כל מה שהיה להם בעיר ונסלה

¹ לפנינו בכתובות מ"ט. אף אגן נמי תנינא.

² משנה שם פ"ד ה"ה וגירסת ר"ס "עד שתכנס לחופה" כג"י הרי"ף ונראה שגם בירושלמי היו גרסי כן דשם אמרינן בבבאור המשנה "לא סוף דבר לחופה"

³ לפנינו בכתובות נ"ג. "אמר להו ר' חייא תנינא" גם חסר בש"ס תיבת "מנכסיו" ומה שכתב עוד בתשו' לפנינו "והוא דכתב לה כתובה נראה שהוסיף בה הגאון בבבאור ע"פ המשנה ר"פ ד' דכתובות

⁴ השמים הגאון מתוך דברי התוספתא בכתובות פ"ד והובאה בש"ס שם מ"ח: הא "או שהלכו שלוחי הבעל עם שלוחי האב" כרישא לפי שאין חידוש בו רק החידוש בסיפא כשמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל שהבעל יורשה

⁵ צ"ל לה וכ"א בתוספתא וכיש"ס שם

⁶ ש"צ ח"ד ש"ד סי' ל"ה. ולפניה כתוב "גם זה הועתקה מלשון ערב".

מחלוקת בין אחי הבעל ואחי האשה על הכתובה ועל הנדוניא ועל מה שנתן לה ומה שכתב לה בחוק חוב ובחוק תוספת ועל מה שהוסיף לה בתכשיטין ומלבושין לאחר כך ועל החצר שכתב בשמה למי ראוי לכל דבר ודבר מאלו יורינו גאון ואם כפרו האחים מה שנמלו מן החפצים מה יתחייבו ואם טענו שכבר בלו מה יתחייבו ואחי האשה תובעין תבואת השדה של אותה שנה שבין מיתת הבעל ומיתת האשה והוציאה רבה שהם אומרים שהוציאו על אחותם בחלי קשה שהיה לה באותה שנה אם ראוי להם בכל אלו השערים שום דבר אם לאו ער הנה.

שאלה זו יצאתה לפנינו ואם כן הוא כאשר נכתב כי ראובן נאסף והניח אשה שומרת יבם ומתה ובאו אחיה ואחיו להשפט על אודות מה שכתוב בכתובתה כך הוא הדין כי כל אשר הביאה לו מבית אביה כסף וזהב בגדים ותשמישי בית ינתנו כולן לאחיה היוורשים אותה ואף השדה אשר שיעורה כבית סאתים זרע הרי היא לאחיה וכל אשר כתב לה בעלה משלו בין כסף ובין זהב ובין בגדים ינתנו כולן לאחיה בירושתם אותה כי על כן הורינו נשיאי בני ישראל מימי אבותינו כאשר למדנו רבותינו⁽¹⁾ שומרת יבם שנמלו לה נכסים מודים בית שמאי ובית הלל שמוכרת ונותנת וקיים מתה מה יעשה בכתובתה ונכסים הנכנסים והיוצאין עמה בית שמאי אומרים יחלוקן יורשי הבעל עם יורשי האב ובית הלל אומרים נכסים בחזקתן כתובה בחזקת יורשי הבעל ונכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב אבל מה שכתב לה בתורת שטר חוב ומה שכתב לה בתורת תוספת אין ליורשיה להזכירם כלל הואיל ואשר המשיך לה בשעת כתובה הרי הוא שב ליורשיו קל והומר מי שלא המשיך להכי לא יוקח מהם. ולענין החצר שקנה וכתב בשמה הרי היא כנכסי מלוג שאין כותבין בכתובה וחוזרת ליורשיה שהרי אם פחתו פחתו לה ואם הותירו הותירו לה וכן כל אשר הלביש אותה וכסה אותה אחרי נישואיה ואינו כתוב בשטר כתובה הרי הוא כנכסי מלוג וינתן ליורשיה וכן כל ירושה אשר נפלה לה מאחרים וכל מתנה אשר נתנו לה אחרים הרי הן כולן ליורשיה שהרי אין כותבין בכתובה וכולן נכסי מלוג הן ולענין מה שהוסיף לה בעלה⁽²⁾ כלי כסף וזהב הכותבין בשטר כתובה אשר הביאה לו וכן לענין מה שבלו מבגדיה הולכין אחר מנהג בני העיר ואם נהגו בה כי כל כלי אשר הוא לה ישוב לאשה בשומתו אם הוסיף ואם סיחת יעשו כן ואם לא נהגו בכך יעשו כמשפטן ויוסיפו על שומת זו ויפחתו מן שומת זה כי לכך פירשו רמיהן בכתובה כאשר שנינו⁽³⁾ אלו הן עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו. ולענין מה שלא נמצא מן הכלים אשר הביאה מבית אביה אילו היתה קיימת היתה נשבעת בגזירה כי לא לקחה חליפין ונזלת דמיו עכשיו שמתה ולא נשבעה לא ויכלו יורשיה להשבע לאחי בעלה שאין אדם מוריש שבועה לבניו לגבות בה אבל מה יעשו בה רואין אם נהגו בני העיר כרב נחמן משלמין להם חצי דמיהם ואם לא נהגו אין משלמים להם כלום⁽⁴⁾ ומנין אנו אומרים כי המשפט כן כי מצאנו החכמים הראשונים השוו משפט שני יורשין שאין זה יכול להשבע ולקחת ואין זה יכול להשבע ולהסיר כמשפט שני בעלי דינין שהן חשודין שאין הטוען יכול להשבע

(1) משנה יבמות פ"ד ח"ג.

(2) כלומר בשומתן.

(3) משנה שם פ"ז ח"א.

(4) בכ"י רשומ"ה מסיימת כאן התשובה אכן בכ"י וויען נמצאת כולה. כמו בש"ץ.

ולקחת אף לא הנמטען יכול להשבע ולהפסיד כי כן שנינו¹) היו שניהן חשודין חורה שבועה למקומה דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר יחלוקו ואמרינן²) אמר רבי יוסי בר מניומי עבר רב נחמן עובדא כרבי יוסי דאמר יחלוקו ומנין שאין עושין כרב נחמן אלא במקום שנהגו כך אמרו בסוף השמועה אמר רב פפא הילכך האי שטרא דיתמי דעל יתמי אהרינא³) לא קרעינן ליה ולא אנבויי מנבין ליה מקרע לא קרעינן ליה דילמא⁴) סברי לה כרבי אלעזר אנבויי נמי לא מנבין ביה דילמא סברי לה כרב ושמאל מכאן למרנו שאין חולקין ביניהן אלא במקום שנהגו ולענין תבואת השדה בשנה שבינתיים הלכה רווחת היא שאין היבם אוכל פירות שדה יבמתו כי כן שנינו⁵) היבם אינו אוכל פירות כי תקנו חכמים פירות תחת פרקונה אע"פ כן פירות שנעקרו מן השדה לפני מות ראובן הרי הן שלו והורישן לאחיו וכל אשר היה מחובר בארץ בשעת מיתת ראובן הרי היא של אלמנה ולוירשיה אחריה כי כן שנינו⁶) רבי שמעון אומר מקום שיפה כחו בכניסתה הורע כחו ביציאתה מקום שהורע כחו בכניסתה יפה כחו ביציאתה פירות המחוברין בקרקע בכניסתה שלו וביציאתה שלה והתלושין מן הקרקע בכניסתה שלה וביציאתה שלו. ולענין הוצאות שאמרו יורשי האלמנה כי הוציאו על רפואתה אין יורשי הבעל חייבים לשלם להם מאומה מהן לפי שאין היבמין חייבין לא לרפאת את שומרת יבם אם חלתה ולא לפדותה אם נשכית ולא לקבורה אם מתה כי כן שנינו⁷) תנו רבנן נישבת לאחר מיתת בעלה אין היתומים חייבים לפדותה ולא עוד אלא אפי' נישבת בחיי בעלה ואחר כך מת בעלה אין היורשים חייבים לפדותה שאין אני קורא בה ואותיבניך לי לאנתו והרי הדברים קל וחומר ומה שבויה שאם בא בעלה לגרשה אינו יכול עד שיפדנה אין היבמין חייבין בו רפואה שאם בא בעלה לגרשה עד שלא ירפאנה הרי הוא יכול על אחת כמה וכמה שלא יהו היבמין חייבים בה כי כן שנינו⁸) נשכית חייב לפדותה אמר הרי ניטה והרי כתובתה תפדה את עצמה אינו רשאי לקתה חייב לרפאותה אמר הרי ניטה והרי כתובתה תרפא את עצמה רשאי. ולענין קבורתה קא אמרינן⁹) איבעיא להו שומרת

¹) משנה שבועות פ"ז ה"ר וגרס ר"ס "ר' יוסי אומר יחלוקו" כמו שהעמידה כש"ס שם פ"ז.

²) בש"ס שם "אמר ר' יוסף בר מניומי עבר ר' נחמן עובדא יחלוקו."

³) "דעל יתמי אהרינא" ליתא בש"ס ובבב"ג, ואולי חכמים ר"ס לבאר הענין תיבות אלו.

⁴) צ"ל סברי לן.

⁵) לא נמצא בגמ' לפנינו בפירוש אולם משמע כן מן המשנה כתובות פ"ח ח"ז. ואולי

כיוון ר"ס לכה"ג שנמצא שם פסק זה בה' יבוס ועיין ביבמות ל"ט. ליפלטו בחייה ולפירות ובכתובות ג"ג: בעי ר"ל בת יבמת ובר"ן שם פ"ח שהביא שיטת הרשב"א והשיב עליה. והנה הרמב"ם פכ"ב מאישות ה"י כתב "שאלו ליבם פירות אפי' בנכסי צ"ב".

⁶) משנה כתובות פ"ח ה"ד.

⁷) לפנינו בכתובות ג"ב "דתניא".

⁸) משנה כתובות פ"ד ה"ט וג' ר"ס בשינוי מעט שלפנינו כתוב "אמר הרי גיטת וכתובתה" ובפ"ה הראשון ברין כתוב גם במשנה בירושלמי "אמר הרי גיטת" ובמשנה שכמשניות בבבלי אית' "ואם אמר". ור' חיים מודעי העיר כדון אם יכול הבעל לגרשה קודם דפואתה לעיין בספרי כי תצא ובה"ה מ"ד מה' אישות ובר"ן פ' נערה ובתחת ישרים סי' קצ"ט ובסור אחע"ז סי' ע"ט וגראה שר' סעדיה נקיס עיקר הדין.

⁹) כתובות פ': והנה בריש האיבעיא אולי קיצר ר"ס מה שביאר שם בגמ' שני צדדי האיבעיא. אכן בסוף הענין שהביא אב"י אפשר שהיה כתוב לפני ר"ס בגמ' האי "דכתובת בחזקת יורשי הבעל ונכסים היוצאים עמה בחזקת יורשי האב" ואפשר שהוסיף הביאור מדעתו.

יבם שמתה מי קבורה אמר רב עמרם תא שמע דתניא שומרת יבם שמתה יורשי כתובתה חייבים בקבורתה אמר אביי אף אנן נמי תנינא אלמנה ניוזנת מנכסי יתומים ומעשי ידיה שלהן ואין חייבין בקבורתה יורשיה יורשים כתובתה חייבין בקבורתה ואי זו היא אלמנה שיש לה שני יורשים הוי אומר זו שומרת יבם כתובה בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב. ולענין מה שכתוב בשאלה זו כי היבמין אומרין על מקצת הכתובה כי כלו או אבדו אם מודים הם במקצתן חייבין שבועה שהיא נזירה על השאר שאינם ברשותם כי זה כלל גדול בדין מודה מקצת טענה ישבע הילכך כל אשר יודו בו מאשר פירשנו כי הוא ליורשי האלמנה ישלמוהו להם וישבעו על הנותר ואין לשנות מן העניינין האלו פתנם.

יך. (וששאלתם¹) מי שהיה נשוי שלש נשים כתובתה של זו מנה ושל זו מאתים ושל זו שלש מאות² כו' אע"פ שיודעין אנו שהלכה כרבי ולא כר' נתן ואע"פ ששמואל מעמידה בכתובת זו לזו ולפצותה מדין ודברים וכי רב יעקב משמיה דרבינא מעמידה בשתי תפישות אע"פ כן מקום הניחו לנו גם אנו ויכולנו להעמידה³ בתנאי ב"ד על הממון הנמצא למת כל אשה שהוא פחות מכתובתה לא תעדיף על שלפניה ושהוא יתר על כתובתה תטול באשר היא עד כדי כתובתה בשוה והנשאר לפי חשבון לפי בהיות שם מנה שהוא פחות⁴ מכתובת השנית והשלישית לא יערפו על כתובת הראשונה ולכן יחלקו שלשתן בשוה ובהיות שם מאתים הראשונה נוטלת חמשים לפי שהוא יתר על כתובתה נוטלת שלשים ושלשה ושליש שהוא בשוה מן המנה האחר ומן המנה השנית ששה עשר ושני שלישים שהיא שתותו לפי חשבון ושלישית לא תעדיף על השני אלא תטול כל אחת שבעים וחמשה ובהיות שם שלש מאות הרי אין פחות מהגדולה שבכתובות ולפיכך יטלו לפי חשבון הראשונה חמשים ושניה מאה ושלישית מאה וחמישים.

טו. (וששאלתם⁵) ראובן ושמעון שותפין ומת ראובן בבית שמעון והניח אצלו ממון הרבה וחפצים ואחר מיתת ראובן בא בנו ותבע את שמעון ליתן לו ממון אביו בין מהשותפות בין מה שהניח בביתו מממון ומחפצים ושמעון כופר ואומר כי לא הניח אצלו מידי ואינו מודה לו בשותפות יורינו נאון מה יתחייב שמעון בתביעת בן ראובן מן השותפות ומן הממון שהניח. אם נתקיים בב"ד ששותפים היו ראובן ושמעון בין בעדות עדים בין בהודאת שמעון יתחייב שמעון ליתן לבן ראובן כל מה שיוזרה בו וכל מה שיעידו בו עליו עדים ומקבל על עצמו נזירה בספר תורה על מה שאינו מודה בו ואין עדים שמעידין בו ואע"פ שבן ראובן אינו נותן שיעור לסמון שהניח

(1) ש"ץ שם סי' נ"ב.

(2) משנה כתובות פ"ד ה"ד וע' בגמ' שם צ"ג.

(3) כבר העיר הר"ר זכריה פראנקל בספרו על התשובות, תרל"ה שהגאון מפרש המשנה באופן אחר ממה שפ"י בבבלי, וגם בירושלמי מפורשת בענין אחר ומדברי הגאון "בתנאי כ"ד על הממון הנמצא למת" נראה שכוונתו שדעת השונה כמשותפין כשיש ר"ג היא שזה הוא תנאי ב"ד בכל נישואי האנשים ולא שאיש הלזה התנה כך. עם נשוי, והוא תנאי ב"ד שכך ישלמו הכתובות אם ימות הבעל, ודעת רבי שהלכה כמותו שאין זה תנאי ב"ד אלא יחלקו בשוה ובוז יבא על נכון סי' הברייתא ררבי תולק על ר' נתן וע' בתו"ס.

(4) כלומר שאותו סמון שנמצא למת הוא פחות מכתובת השנית וכו'.

(5) ש"ץ ח"ד ש"ה סי' י"ב והוא הועתקה.

אביו ביד שמעון מן השותפות אבל אומר לו רצוני שתשבע לי שאין לאבי בידך כלום ולא גולתני הרי הוא חייב להשבע בגזירה שזה הוא דין כל שותף כמו שאמרו קדמונינו⁽¹⁾ ואלו נשבעין שלא בטענה השותפין והאריסין וכשיחייב שמעון בגזירה מצד השותפות ראוי הוא לבן ראובן⁽²⁾ לגלגל עליו ולומר ולא הניח אצלך ממון אחר שלא מצד השותפות לא דינרין ולא זוזים ולא משלמלין ולא חפצים אפי' שזה פרוטה וזה הענין קורין לו לגלגל שבועה ופירושו סיבוכ ואם לא נתקיימה השותפות בהודאת שמעון ולא בעדים אבל בן ראובן היא טוען כך וגם טוען שהניח אצלו ממון אם יש לבן ראובן עדים שמעידין כי ראו את ראובן שהכניס בבית שמעון כעת שהיה בביתו אנביקראות או ממון או שקים או מצעות או חפצים אחרים ושמעון אומר החזרתים לו או מכרם והוציא דמיהם וכיוצא בזה יתחייב שמעון שבועת הימח שכך הדין⁽³⁾ שכל מי שמעידין עליו עדים בחוב או בפקדון והוא טוען שהחזיר שישבע שבועת הימח וצורת שבועה זו שמניחין ספר תורה על כסא ואומר שליח צבור בי בן ראובן תובע את שמעון דודו ואומר שהיתה שותפות בינו ובין אביו והניח אביו בביתו חפצים ושמעון כופר בעיקר והשותפות ואומר כל מה שהכניס לביתו לא נשאר לי ממנו אצלי כלום וכל מי שיש אצלו משותפות ראובן או יש אצלו מעוונות ואינו מודה יהא ויהא ואם אין לבן ראובן עדות שראובן הכניס שום דבר לבית שמעון לא יתחייב שום דבר אבל שליח צבור מחרים סתם בפני שמעון על כל מי שיש בינו ובין ראובן שותפות והניח אצלו ממון ואינו מודה לו בו ואלו שלשה דינים שכארנו כל אחד מהן ראוי לדון בו במקומו ובענינו ואין לשנות.

מז. וישאלתם⁽⁴⁾ ראובן נפטר מן העולם והניח יורשיו הוציאו פנקסם וחשבונו והראום לפני סוחרים ויהודים נאמנים ונמצאו במתקנים לפי מה שנראה ונמצא בהם חשבונו משא ומתן שהיה בינו ובין שמעון לחייב את שמעון באו היורשים ותבעו את שמעון במה שמצאו עליו בפנקסי מורישם ובחשבונותיו ובקשו ממנו להוציא פנקס לחשב בו כנגד חשבונו ראובן ולהוציא הנכון לאמיתו כמנהגי הסוחרים בפני תנאים ולא רצה שמעון ואמר אין לי פנקס ואיני יודע חשבון אבל אין לכם בידו כלום אמרו לו היורשים האתה מודה שהיה בינך ובין מורישנו שנים רבות משא ומתן וחובות הרבה וסחורות רבות אמר הן אבל לא נשאר לכם אצלי שום דבר אמרו לו היאך אתה יודע זה בלא פנקס ובלא חשבון והיאך תוכל להשבע והנך אומר שאין לך פנקס ולא חשבון ולא הוסיף שמעון על דבריו אבל כך אמר איני חייב לכם כלום יודיענו גאון מה הדין. אם כך היה הדבר כמו שכתוב בשאלה זו שראובן נפטר ומצאו יורשיו על שמעון בפנקסיו ובחשבונותיו ממון ותבעו אותו להראות גם הוא חשבונותיו לחשב בהם כנגד אלו והוא מודה במשא ומתן שהיה ביניהם שנים רבות יש מן הדין לחייב את שמעון להוציא פנקסיו וחשבונותיו כדי שיראו יורשי ראובן מה היה שמעון מתחייב למורישם בחייו כדי שיתן לו שמעון כפי הראוי וכמו שהיו

(1) משנה שבועות פ"ז ה"ח

(2) תורה הגאון דאף היורש כשיביע שבועת השותפין בטענת שמא וזה כיש מי שחזרו שמביא הר"מ בפ"ט משכנים ושותפין ה"ג וכן הובא בשם ר' כהן צדק במדרכי דכתובות ע"י ר"ם לטור ח"מ צ"ג.

(3) ע"פ הש"ס שבועות מ'.

(4) ע"פ שם ס"י י"ג הועתקה ונראה שגם היא מר"ס.

תנאיהן שיש דינין הרבה¹) שהן נמצאין במשנה וחשבונות נמצאו בתורה שכך מצינו שחייבה תורה לחשב עם המוכר שדרו לישראל שנאמר וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף ועוד חייבה לחשב עם הגוי שקנה ישראל שני וחשב עם קונוהו ולהשיב לו הנשאר בין בתוספת בין בנרעון שני אם עוד רבות בשנים ואם מעט נשאר בשנים ומאחר שאלו החיובים ואלו ההוהרות אנו מזהירין לעשות עם הגוי קל וחומר לישראל עם ישראל ועכשיו כיון ששמעון אומר אין לי סנקס ולא חשבון ולא נשאר לו בידו כלום יש בזה שלשה דברים איפשר יש בידו סנקס וחשבון והוא מחביאו לפי שיודע שיתחייב בו ואיפשר שאין לו סנקס ולא חשבון מפני ששרפו או קרעו או האבדו כדי שלא יתחייב ואיפשר שאבד סנקסו במאורעות שאירעו שלא ברצונו ואיפשר שהוא אומר אמת באמרו כי לא נשאר לראובן בידו כלום ובעבור אלו הספיקות יתחייב שבועה כפי מה שאנו אומרים ישבע²) שאינו יודע שיש לו סנקס ולא חשבון בינו ובין ראובן ואינו יודע איפה הוא ולא גרם לאבדו ולא נשאר לראובן אצלו כלום מכל צד ומכל סנים ושבועה זו שהוא מתחייב בה היא שבועת היסת כפי הידוע מן הדין הגלוי שבועת היסת דאמר פרעית לך כל מה דהוה לך נכאי וצורת שבועה זו שמיחזין ספר תורה על כסא ועומד שליח בית דין ואומר בני ראובן תובעין את שמעון בממון וחשבון שהיה לאביהם ושמעון אומר שאינו חייב להם לא ממון ולא חשבון כל מי שהוא חייב להם שום דבר ואינו מודה בו או יש אצלו סנקס וחשבון שיש להם בו זכות ואינו מוציאו או יודע איפוא הוא או גרם לאבדו יהא ויהא ומשלים והקדוש ב"ה נפרע מן הרשע כמו שני את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו ואתה תשמע השמים ועשית כו'.

יז. ראובן³) היה בינו ובין שמעון שהוא דר במדינת הים משא ומתן וקצת שותפות והיה לראובן חבר ושמו לוי ולקח לוי כתב מאת ראובן להביאו לשמעון שיקח לו מאת גר אלף וזו וקודם שהגיע לוי לעיר ששמעון וגר דרים בה מת ראובן ואח"כ בא לוי ועמד בבית שמעון וכבדו וישב עמו ימים וכשנתן לו כתב ראובן בשם גר באלף וזו אמר לו שמעון ומאחר שמת ראובן מנין אשול וזוים אלו אמר לו לוי מה אתה ערב לנר אמר לו שמעון אין לו בידו שום דבר ולא אערוך לו כלום הלך שמעון והעדים וכתב שטר כי שמעון ערב אלף וזו לנר והעיד הוא וכן דודו של גר והעידו אחרים על כתבם ונתקיים השטר וכששמע שמעון הלך לאנשים ששמעו וידעו שהיה לוי מתרעם על שמעון ומבקש ממנו לקבל כתב ראובן וליתן הוויים ולא רצה והעידו כמה ששמעו משניהם ולוי היה אומר הוויים שלו הם אבל שם גר הזכרנו באמנה והעידו על חתימת העדים עדים אחרים יודיענו נאון מה יתחייב שמעון והוא לא ערב הוויים וגם לא קיבל הכתב אבל העיד לוי וכן דודו של גר. אם כך היה הרבר בין שמעון ולוי כמו שכתב בשאלה זו הרי נתקיימה עדות עד אחד על שמעון שערב הוויים כי אלו הוויים אי אפשר שלא יהיו של לוי או של גר ואם היו בודאי של לוי הרי עדותן בטלה שאין ראוי להעיד לעצמו אבל עדות בן דודו של גר קיימת מפני שאין קריבות בינו לבין לוי ואם היו הוויים של גר בודאי הרי עדות בן דודו בטלה מפני שהוא מן הקרובים הסמולים להעיד לו אבל עדות לוי קיימת שאין ביניהם

¹) כדבר הזה שעכ"פ צריך אדם לבאר חשבונו חיו ספק גאון כחש' גאון מורה ומערב סי' ה'.

²) גם כאן ספק דהיורש משיבוע שבועת השותפין במענה שמה.

³) ש"ץ שם ח"ר ש"ז סי' ח' ולפניה כתוב: הועתקת מלשון ערב.

קריבות ומאחר שיש שם עדות עד אחד יש לראות ענין ערכות של שמעון אם עניינו שאילו היה שני עדים מעידין כך יהיה שמעון מתחייב לשלם הרי הוא מתחייב שבועה בנזירה בלי ספק בעדות העד כמו שמצאנו⁽¹⁾ כל מקום ששניהם מחייבים אותו ממון אחד מחייבו שבועה ואם היה הענין שאילו היה שני עדים מעידין כך לא יהיה שמעון מתחייב לשלם הרי בלי ספק שאינו מתחייב נזירה בעדות עד אחד וכשאנו מעיינים מה שנוכר שמעון ערכו אנו מוצאים שאילו היו מעידין כך שני עדים לא היה מתחייב לשלם הממון וכל שכן שלא קבל הכתב ולא קנו מידו וכשאלו שני העדים מחייבין אותו ממון לא יחייבו האחד נזירה ומאין יתברר לנו ששני עדים אילו היו מעידים ששמעון ערב ממון זה לא היה מתחייב בו לשלמו שכל מה שסוחרים התגרים אין מקבלין בו דיוקנאות בעיקר הדין אבל התגרים הקלו בדבר כדי שיתקן משאם ומתנם כמו שמצאנו בתלמוד⁽²⁾ אמר רב יהודה אמר שמואל אין משלחין מעות בדיוקני ואפי' עדים חתומין ומצאנו הדיבורים שהמוצאים בין שני בני אדם במשאם ומתנם על שלש מעלות הראשונה דיבור ממש ואין שם מתן שום סיבה ולא קבלת החסין והשנית דיבור ומתן סיבה בלא קבלת החסין והשלישית דיבור ומתן סיבה וקבלת החסין וכשמחברין השלשה בשעת מקח וממכר ואמר ראובן לשמעון הרי מכרתי לך זו הסחורה במאה זווים ונתן מאת הוהובים שהם הסיבה ונטל הסחורה שהוא החסין ועוד אילו היה נוטל הסחורה ולא היה נתן הדמים הרי המקח קיים ולא נשאר מקום לאחד מהם לחזור בו כמו ששנינו⁽³⁾ משך ממנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו וכל שכן אם נתן לו מעות ואם אמר לו הרי מכרתי לך הסחורה במאה זווים ונתן הזווים שהם הסיבה ולא קבלת הסחורה שהיא החסין ורצה אחד מהם לחזור בו אינו חייב בדיני אדם אבל הוא חייב בדיני שמים מפני שלא עמד בדיבורו עם הסיבה כמו ששנינו נתן לו מעות ולא משך ממנו פירות יכול לחזור בו אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו ואם אמר לו הרי מכרתי לך סחורה זו במאה זווים ולא קיבל הסחורה שהיא החסין ולא נתן לו הזווים שהם הסיבה אין הדין מחייב אותו שום דבר וגם אינו חייב בדיני שמים כלום ואין בזה אלא שהצדיקים אין רוצין לחזור בהן כמו שמצאנו בתוספתא הנושא והנותן בדברים לא קנה והחזור בו אין רוח חכמים נוחה הימנו ונאמר בתלמוד⁽⁴⁾ אמר רבא אין לנו עליו אלא אין רוח חכמים ניה הרי נתברר כי נתינת הסיבה עם הדיבור מחייבת עונש בידי שמים למי שחזור בו ואם אין שם נתינת הסיבה עם הדיבור אבל היה הדיבור בלבד אין שם חיוב כמו שאמרו בתלמוד⁽⁵⁾ דברים ומעות קאי כאבל אמרו דברים בלא מעות לא קאי כאבל אמרו והגיע הדבר

(1) כן הגירסא בכתובות פ"ז: ובשבעות מ'. איתא כל מקום וכו' עד אחד מחייבו שבועה.
 (2) כ"ק ק"ד. ונראה שפי' הגאון שאין הדיוקנא כשליחות ממון שיחוייב בו מקבל הדיוקנא בשום ענין וכעין זה פי' בכה"מ שם ועיין במלחמות הדמכין שרכים הסכימו לפי' זה.
 (3) משנה ב"מ פ"ד ה"ב. והנה התיבות "וסדר הפלגה" חסרים בנוסח הגאון במשנה והם אינן ג"כ בנוס' המשנה שבירושלמי ובד"ף. וגם אינן בתוספתא פ"ג בדברי ר"ש אכן בבבלי מ"ח. הובאו בדברי ר"ש.

(4) כן הגי' בבה"ג ובד"ף. ובש"ס שלפנינו שם דף מ"ח. אנו אין לנו.

(5) שם. כן הגי' בבה"ג דברים ומעות קאי כאבל אמרו דברים כדי לא קאי כאבל אמרו. דומה לגי' זו בד"ף ובש"ס איתא דברים ואיכא בהדיהו מעות קאי כאבל דברים ואיכא בהדיהו מעות לא קאי כאבל.

שכל מי שהוא ותיק¹) ואינו רוצה לקבל עונש בידי שמים כשהוא מקבל חצי דמי הסתורה הוא חפץ בותיקותו ליתן חצי הסתורה ולהניח החצי. ולפי זה הדין יש ברין שמעון ולוי אילו היה שמעון ערב והיה מקבל הכתב ונותן הממון לא היה יכול לחזור בו מפני שהיו שם שלשת הדרכים הדיבור והסיבה והחפץ וגם אילו היה ערב והיה מקבל הכתב ולא היה נותן הממון היה עליו עונש בדיני שמים כשחוזר בו לפי שהיו שם שני הדרכים ואילו לא היה נותן הממון ולא קיבל הכתב אילו נתקיים שערב בלא קנין כהודאתו או בשני עדים והיה חוזר בו ולא היה מתחייב בדיני שמים ולא בדיני אדם ומאחר שנכתב כי אילו מן העדים היו מעידין על שמעון שערב הממון וחזר בו לא היה מתחייב מקל וחומר שלא יתחייב כלום בעדות עד אחד לפי מה שביארנו ועם כל זה אם היה הממון של לוי בודאי והיה שם נד אמור באמונה והעיד לוי שהממון של נד הרי חסא חסאה גדולה שהסיע עצמו מענין בעל דין לענין עד אע"פ שעדותו אינו מועלת לו כמו שפירשו קדמונים בספרי ובתוספת²) מנין לשלשה שנושין באחד מנה שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים ויוציאו ממנו ויחלוקו תלמוד לומר מדבר שקר תרחק ופירשו בתלמוד היכי דאמי אי לימא דמסקין תלתא מנה עדות שקר מעלייתא הוא אלא דמסקין חד מנה וזה סירושו ראובן ושמעון ולוי נושה כל אחד מהן ביהודה מאה זווים בלא עדים והם עושים הערמה וכסבורין שהיא מותרת שנותן במתנה ראובן ללוי אותה מאה הזווים שנתן ליהודה וגם שמעון נתן לו מאה הזווים שנתן ליהודה ומעיד ראובן שיהודה חייב ללוי מאה זווים ואין כונתו למאת הזווים שלוי אומר שיש לו ביד יהודה מפני שראובן לא היה עד עליו אבל כונתו לאותם מאה הזווים שנתן הוא ליהודה וכבר נתנם במתנה ללוי וכמו כן מעיד שמעון וכונתו לאותם מאה הזווים שנתן הוא ליהודה וכשמוציאים מיהודה אע"פ שכל אחד מהן מעיד בדבר שהוא יודע הרי הוא חוטא ונענש לפי שהסיע לעצמו מענין בעל דין לענין עד הרי ביארנו כל מה שאנו צריכין לו בענין שאלה ואין אדם מתחייב ברין בערבות סתם בלא קנין ובלא משיכת דבר חוץ ממה שאדם ערב לנישואי בנו או בתו לאדם ידוע כמו שאמרו קדמונים³) אמ' רב גידל אמר רב כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכמה אתה נותן לבתך כך וכך עמדו וקדשו קנו הן הן דברים הנקנין באמירה ומפני זה אמרו הן הן דברים הנקנין באמירה שאין אדם מתחייב בערבות סתם בדבר אחר. יח. ולענין⁴) שלשה שישבו לקיים השטר⁵) אנו מקשין עליה ראוהו שלשה

¹) נראה שדעת הגאון שאם נתן מקצת הדמים שאינו קונה אלא מקצת ובשאר אינו במי שפרע אולם בש"ס שם מ"ח: ד' חייא בר יוסף ורב סברי כן אולם ר' יוחנן אמר כנגד כולו הוא קונה ופי' רש"י במסלולין נמי לענין מי שפרע וכן פסקו הרי"ף והר"ם.

²) לא מצאנוהו שם רק בש"ס שבועות ל"א. והגירסא כדי שיוציאו מנה ויחלוקו, ומה שהביא בשם התלמוד ה"ד וכו' אלא דמסקין חד מנה אינו לפנינו בש"ס כמו שהעיר ר"ח מודעי. ונראה שהיה כתוב בעיקר חברייתא כג' ר"ס "שנים עדים ויוציאו ממנו ויחלוקו" וזה שנוסף לפנינו בש"ס "מנה" הוא קיצר מן הפירוש, ומה בכה"ג הגי' כג' הש"ס "יוציאו ממנו מנה" כ"א בילקוט פ' משפטים ועיין ברי"ף שהגיהו כן.

³) כתובות ק"ב. ונראה מתוך לשון הגאון שפי' כששמו דככל ענין כשארם ערב בנישואי בנו או בתו משועבד ולא כפי' ר"ת ורשב"ם הובא בת' קידושין מ"ז ד"ה הן.

⁴) ש"ץ ח"ד ש"ז סי' מ"ז. בכ"ז חסר שם ר"ס אולם מתוך דברי החשו"י "כי שלשה פנים יש בכך" נראה סיוע שהיא ממנו.

⁵) כתובות כ"א: ור"ה כ"ז. ועל זה הביא היוצא מסוגי' חש"ם כר"ה.

והם ב"ד כו' לומר שאין עד נעשה דיין ובמקומה אנו גומרים בה לומר שעד נעשה דיין והשכנו אותם כי שלשה פנים יש בכך לענין קיום שטרות העדים נעשין דיינים ביריעתן בלבד ואין צריכין להגיד ולענין עדות החדש¹) אע"פ שיודעים צריכין להגיד ואם הגידו ידונו ואם לאו אל ידונו ולענין דיני נפשות אפי' מעידין אין נעשין דיינים מפני שכולן לחובה.

יט. (וששאלתם²) ראובן ושמעון ולוי נשתתפו ולקחו מקח ועירבו ממונם ביחד והוליקו סחורתם לבבל ומצאו שהיו סחורות כסחורתם כוול ונשמו על מקחם ובאו לבתיהם ואחר כך נודמן להם שלקחו ראובן ושמעון מקח אחד ולא היה שם לוי עמם והניחוהו בספינה ואחר שהניחוהו בספינה נפל סחר בעיר וכמעט אבד ממונם ופגשו ראובן ושמעון את לוי ואמרו לו זה המקח שקנינו ולא היית אתה עמנו אנו חפצים שיהיה לאמצע ושיהא עם המקח האחר שיש לנו בבבל ליפות לנו המקחו הראשון אמר להן לוי בכמה יעמוד המקח זה עם הראשון חשבו החשבון ומצאוהו פחות ששה עשר דינרין ביבשה כשיתערב הכל אמר להן לוי כטחו בשם וקיימו השותפות על זה אמר ראובן ושמעון ללוי זה המקח האחרון הוא כתוב על שמינו ביד המוכר בוא אתה ויכתב שמך ביד המוכר אמר להן הן ירד שמעון באותו מקח וישב בספינה וכשהגיע המקח שלם לבבל מצא שכבר נמכר המקח הראשון ונמצא הפסד בראשון וריוח באחרון אמרו ראובן ושמעון ללוי לא נתן לך מן הריוח שבמקח האחרון כי לא היית עמנו כשקנינו ולא נכתב שמך בעת שקנינו ואתה חייב לשלם חלקך מן הפסד הראשון יורנו נאון אם ראוי ליטול מן הריוח כמו שהוא מתחייב ליתן מן הפסד. אם כן היה המעשה כמו שנכתב בשאלה שראובן ושמעון ולוי היו שותפים במקח³) ואחר כך לקח ראובן ושמעון מקח אחר ואמרו ללוי יהא לאמצע ונטלו ממנו הראוי לו ליתן משכר המלחים והעובדים ונכיצא בהם הראוי הרי המקח האחרון לאמצע בלא ספק לראובן ושמעון ולוי שלשתם לפי התנאי שהיה להם במקח הראשון ואין לומר שאין ללוי בו חלק מפני שלא היה עמהן בשעה שקנו כי ראובן ושמעון וכו' לו כאלו קנה עמהן מפני שנתן שכר המלחים והעובדים ואתו המקח במקומו שכור ללוי וכנכיצא בזה שנינו⁴) אם היה סתם שוכר את מקומו ועוד ממקום שהיה מתחייב לו לשלם חלקו אילו אבד המקח באותו הפסד משוכה בחלקו ועבשיו שניצל המקח והריוחו בו וזה בחלקו מן הריוח כמו ששנינו⁵) כל הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפו ואין לומר שהמקח הראשון כיון שנמכר

⁽¹⁾ ע"פ הסוגי' בגמ' צריכין אנו לפרש דברי ר"ס שבקיום שטרות יקיימו אם ידעו ודי. ובקידוש החדש אע"פ שיודעין כולן צריכין להעיד לפניהם. היינו ששנים מהם עומדין ומעידים והשאר יהיו דיינים ואם ראו רק ג' יצרכו שנים אחרים עם האחד הנשאר היושב ויודע גם הוא העדות והנהו דיין, ובדיני נפשות אפי' מעידין לפניהם כיון שב"ד היושב גם הם יודעין העדות אין נעשים דיינים, ואפשר שהתשו' נעתקה מערבית ונשתתף לשונה קצת.

⁽²⁾ ש"ץ ח"ד ש"ח סי' י"א.

⁽³⁾ נראה דעת הגאון כיון שנתן דבר מה בשילום המלחים והעובדים וכו' הראו שתוא שותף גם לענין מקח האחרון כשותפות במקח הראשון ואין צריך נתינת מעות ולא קנין וזהו כדברי מהרי"ק שהובא בב"י לשור ח"ט ר"ס קע"ו שהיכא שכבר היו שותפין ואת"כ באו להתנות התנאי קיים בלי קנין.

⁽⁴⁾ משנה ב"ב פ"ה מ"ז וצ"ל שוכר את מקומו וכ"א שם.

⁽⁵⁾ משנה קידושין פ"א ה"ז.

קודם שיגיע המקח השני ולא נגמר מה שהסכימו עליו לערב שניהן מפני זה בטלה שותפות לוי לפי שזה אינו ראוי אלא אילו היו מתנין בן על לוי ואומרים לו אם יגמר לנו לערב שני המקחות הרי יש לך חלק בשני ואחריותו עליך ואם לא עמד לערב אין לך בו חלק ואחריותו עלינו כמו ששנינו¹) ר' מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני ראובן ובני נד אינו תנאי שנא' ויאמר משה אליהם אם יעברו בני נד ובני ראובן כו' ואם לא יעברו כו' אבל עכשיו מאחר שלא התנו בסירוש על שני הפנים האלו והגיע המקח באחריות לוי עמהם אין קדימת מכירת המקח הראשון מבטלת הראוי ללוי מן השני ואין לומר כיון שלא נוסר לכתוב שם לוי עם רויש אין לו חלק במקח כי אין זה מן הדין אלא אילו היה לוי ממאן לכתוב שמו כי אז היה עובר על מה שהתנו עליו שותפיו אבל כשהיה לוי שומע לכתוב שמו כל זמן ששותפיו מבקשים ממנו כמו שנתפרש בשאלה זו אין לרוי' לשעון שלא נגמר התנאי וזה ראוי בדין ואין לשנות.

ב. (ושאלת²) ראובן נשתתף עם שמעון ונכתב להם שטר וזה נוסחו קנינו מן שמעון כיום סלוני במתא סלוני שיש לראובן בידו שלשת אלפים והובים על תנאי שיוסיף שמעון עליהן אלפים והובים³) ומא יתהיא לה פוך דלך כלוי ומה שיודמן לו יותר על זה ויתעסק בהם בענין שמתעסקים שולחנים ובסחורות אחרות ומה שמשמיעין מן השמים יטול ממנו ראובן⁴) שתי שתותים ומחצה מכל זון ושמעון חצי זון וחצי שתות ובענין זה יתן כל אחד מהם מן ההפסד אם יארע וכתב שמעון כתב ידו וקנו ממנו העדים בחיזוק נסור וחתמו ונתעסק שמעון במלאכות הרבה מתחלת השותפות ועד עכשיו כעשר שנים והריוח הרבה ועכשיו תבעו ראובן ואמר לו תן לי חלקי מכל מה שהרווחת ומכל מה שקנית מנכסים מקרקעי ומטלטלי אחר השותפות ועשה עמי חשבון על מה שנשלט מזהובים ומה שנשלט אני והשלם לי הראוי לי לפי מה שהתנינו אמר לו שמעון אין ראוי לך אלא חלקך מריוח חמשת אלפים והובים בלבד ושאר מה שהתעסקתי בו בממוני ובממון אחרים והרווחתי בו אין לך בו חלק אמר לו ראובן והיאך יהא זה והכל יהא לאמצע וכל מה שעשית בממון זה במעשים ומלאכות הרי היא בכלל התנאי שהתנינו בשטר⁵) צרף ונהבדה ותגראת וגיר דלך כלומר

(¹) שם פ"ג ה"ד ומה שכתוב במשנה שבמשניות ובבבלי "וכתיב" צ"ל "וכו" כמו שהוא כאן וכ"א במשנה בירושלמי ובדו"ף" וגו'.

(²) ש"ץ שם סי' י"ב והנה נראה שהתשו' זאת היא תשו' בפני עצמה ואינה חלק מאותה תשובה שנכתבה בג"ה סי' תקנ"ב ובתשו' גאוני מזרח סי' צ"ב כי לפנינו נאמר בתשובה שהעלי דנינם נחלקין על ה' דברים ושם נאמרו דברים אחרים, גם סכום המעות והמנין הוא משונה. (³) צ"ל "ומא יתהיא לך פוך דלך כלומר" ומה שיודמן לו "יותר" והנה ה' חיים מודעי קרא "ומה יתהיא אלה פוך דילך" ופי' "מה שיודמן לו הקב"ה יותר על זה" אכן השואל בעצמו פי' דבריו לפנינו במלות "ומה שיודמן לו יותר על זה" אכן לקמן בתשו' כתב הגאון "כל מה שיומן לו הקב"ה" פי' המלות לפי הענין וע' דף 110 הערה 4.

(⁴) החשבון הישר לפי הממון היה לראובן $\frac{1}{8}$ ולשמעון $\frac{7}{8}$; אכן אולי שעסק שמעון יותר בסחורה לקח חלק אחת מששים יותר מהיינו $\frac{25}{30}$ ולראובן יגיעו אך $\frac{5}{30}$ או לפי שהיו המטבעות ע"פ חשבון הששויות נקט שיעור זה לפי מה שיגיע לכל אחד.

(⁵) צרף ונהבדה וגיר דלך וצ"ל תגראת ולקמן בתשו' מביא מן איתגראת וכבר העיר הר"ד א"א הרכבי בתשו' הגאונים אשר הוציא דף 340 בהערה שצ"ל "מלאכת שולחנים ותחבולות ושאר סחורות" ונראה שאלה הדברים המפרשים את המלות הערביות לא כתב השואר

מלאכת שולחנים וכיוצא בה ושאר סחורות וזולת זה ובאמרו וזולת זה הרי כל מה שעשית לאמצע והרינו בינינו לפי מה שהתנינו ועוד שאני מניח אותך ליתן מן הממון שבדרך אלא למי שיש לו ראייה שאתה חייב כדי שלא תבריה ממני ממון השותפות ותתן אותו לקרוביך יורנו ראש הישיבה היאך הדין אם יהיה שמעון נאמן בדברו אם לאו אם יתחייב הבא ליפרע מן שמעון שבועה כי מה שהוא נוטל בדין הוא נוטל ואינו מערים. שאלה זו יצאה לפנינו ואם כן הוא כאשר נכתב בה המעשה כאשר היה על מכונו כך נראה לנו הדבר כי ראובן ושמעון אלו נשפטים זה עם זה על חמשה דברים הדבר הראשון בעבור מה שקיבל עליו שמעון להוסיף על אלפים והובים¹ מא יתהיה לה פוק דלך ראובן טוען כי דבר זה משמיע שכל ממון שיש לשמעון חייב לערכו בשותפות זו ושמעון אומר אני חייב להוסיף על שלשת אלפים והובים של ראובן אלא אלפים והובים בלבד והמשפט בדבר זה לא כדברי ראובן ולא כדברי שמעון אלא כל דינרי כסף וזהב הנמצאים לשמעון חייב להטילם עם האלפים והובים ויהיו כולן קרן שלו בשותפות זו אבל אם היו לו בתים שדות וכרמים אינו חייב למוכרם ולהטיל בשותפות זו להיותם קרן². והדבר השני על אודות שנשתכר שמעון במלאכות רבות והרויח ממון גדול וקנה ממנו קרקעות מתחלת זמן השותפות ועד שעת תביעה כעשר שנים וראובן אומר לו חלוק בינינו את הכל בין ממקרקעי בין מטלטלי כפי התנאים שהתנינו בינותינו ושמעון אומר לו אין לך חלק אלא משכר חמשת אלפים דינרי כסף בלבד ואף גם זאת המשפט לא כדברי ראובן ולא כדברי שמעון לא כדברי ראובן שהוא מבקש לשום כל ממון שנשתכר שמעון שכר לאמצע ולקחת ממנו שני שתותים ומחצה ולא כדברי שמעון שהוא חסין לקחת את כולו לעצמו אלא כל שכר שעלה מחמשת אלפים והובים האלו בין מן המלאכות המפורשות בכתב שותפות שהן צרף ונהברה ובין ממלאכות אחרות אשר לא נתפרשו בודאי כולו שכר והרי הוא לאמצע שכר נאמר בכלל³ וניר דלך מן אל תנראת וחולקי אותו בחק השותפות אבל כל שכר שעלה לשמעון בממון של אחרים שסחר בו ונשתכר אינו חייב לשומו שכר באמצע אלא כך הוא חייב להטילו לאמצע להיותו קרן כאשר קבל עליו ומא⁴ יתהיה לה פוק דלך ופירשנוהו כל מה שיומן לו הקביה והרויח הזה שהניע לשמעון בממון אחרים והיה עיקרו לשמעון וכל שכר שיעלה בו יהיה בינו ובין ראובן כחוקי השותפות ואין צריך לומר כי כל אשר ישתכר שמעון בממון אחר כולו אם נשתיירו לו מבלעדי האלפים והובים שהשכר לאמצע וכל מה שנשתכר שמעון בממון אחרים יחשב קרן ויהיה לו לבדו עומד בתוך השותפות משועבר להיות כל ריוח שעליו בינו ובין ראובן כאשר קיבל עליו וכיון שאין מן

אלא מעתיק התשר מערבית לערבית כתב לביאור בהעתקה ולא הבין יסת חסלת הערבית כדבר רא"א הרבני.

¹ ע' דף 109 הערה 3.

² נראה שבחש' זו לא ביאר תפסם מצד הלשון כמו שביאר בחש' גאוני מורה הנ"ל אלא הודיע הדבר בקיצור.

³ אותן הדברים היו ג"כ כתובין בשטר המפורש בתה"ג הוצאת רא"א הרבני סי' תקנ"ב ונראה שנוסח אחד דומה בעיקר הענינים הית להם בשטרי שותפות, ובמקום תאחרון כתוב "מן סאיר אלחגאראת".

⁴ הגאון הכיא "יתהיה לה וכו'" "סות מוכח שמה שפ"י מה שיומן לו הקביה הוא רק לשון ביאור ולא שקרא אללה. וע' דף 109 הערה 3.

הדין לראובן בקרן זה מאומה אלא כולו לשמעון אין לתמוה מחמת שאילו הפסיד בו ופסיד היה לו לבדו. והדבר הנ' מוקדם הוא לפני הדבר השני אע"פ שלא נתפרש בשאלה הרי הוא מובלע בתוך דבריה ואי אפשר מלגלותו ולבארו היטב ולשאלו אם מותר לשמעון אחרי קחתו ממון מן ראובן לשותפות לקחת ממון אחר מן סוחר לשותפות אחרת או אסור ולהשיב⁽¹⁾ כי שלש מדות בענין הזה מדה ראשונה שותפים שפישו בכתב שותפות כי יש למשתכר רשות להשתתף אף עם אחרים או שאין לו רשות לעשות כן כה יהיה משפטם לעשות כאשר התנו ביניהם כאשר אנו אומרים בכמה מקומות⁽²⁾ רשאים הספנין להתנות ביניהן רשאים החמרין להתנות ביניהן וכיוצא בהם. מדה שנית שותפין שלא הזכירו ביניהן שותפות שלישי אבל המשתכר הוא יושב בחנות שכל מ'שאו ומתנו בה בענין הזה אין לו רשות להשתתף עם אחר אף לא להתעסק במלאכה אחרת כאשר שנינו⁽³⁾ המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר אם היה אומן לא יעסוק באומנותו לפי שאין עיניו על החנות בשעה שעוסק באומנותו ואם היה שותף עמו בחנות מותר המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר לא יהא לוקח ומוכר דברים אחרים ואם לקח ומכר השכר לאמצע. מדה ג' שותפים שלא הזכירו ביניהן שותפות שלישי והמשתכר אין כל מ'שאו ומתנו בחנות אלא לוקח ומוכר במקומות רבות בענין הזה יש לו רשות להתעסק במלאכות אחרות בין מן ממון שלו ובין מן ממון אחרים והשכר לעצמו כי כן שנו רבותינו⁽⁴⁾ הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר רשאי הלוקח ליקח לו מאותו המין וכשהוא מוכר אל ימכור שתיהן כאחת אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן ועוד שנינו⁽⁵⁾ הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר לא יהא לוקח בשלו חטים ובשל חבירו שעורים אלא או ככולן חטים או ככולן שעורים כדי שיהיו שניהן שוין בחבילה ואף שמעון זה כיון שנתפרש בשאלה שהוא משתכר בכמה מלאכות ולא במקום אחד הוא יושב מותר לו להשתתף עם כל מי שירצה ועיקר השכר לעצמו לבדו אבל יטילוהו קרן עם השותפות כאשר קיבל על עצמו והדבר הר' בעבור עשות חשבון שאמר ראובן לשמעון תעשה לי חשבון כמה נטלת לעצמך מן האמצע וכמה נתת לי בדבר זה הדין עם ראובן כי כל שותף וקונה ומוכר חייב להעלות לחבירו הקפותיו ולא הקפותיו בלבד אלא כל מה שקנה ומכר ושנשכר בו דבר מפורש וחייב להעלות לו חשבון שנה בשנה מה קנה ומה מכר ומה נשכר ומה הפסיד ומה יש עליהן ואם לא עשה כן לא יצא ידי חובתו לשותפו והדבר החמישי מה שאמר ראובן לשמעון איני מניחך לתת לאיש מכל ממון שנמצא בידך מאומה אלא בראיה כי חושש אני סן תבריחוהו ממני ותתנהו לקרוביך והנלוים עליך בואת אין הדין עם ראובן וכי כל הנושא ונותן ומוכר וקונה בראיה ובעדות דרכו לעשות כי יבקש מן שמעון ראיה והלא רוב בני אדם סוחרים ומשחכרים בלא עדות ובלא ראיה לפיכך אין על שמעון זה להביא ראיה כי יש לפלוני עליו כך ולפלי' עליו כך אלא יתירא שמעון מן

(1) אולי צ"ל: על זה נשיב.

(2) תוספת' ב"מ פ"א והביאה בקיצור ועיין ב"ק קס"ו:

(3) תוספתא שם ס"ד.

(4) שם ולפנינו בתוספתא טעות "אין מכר אלו בפני עצמן" וצ"ל כדגרוס ר"ס "אלא

אלו בפני'."

(5) שם ולפנינו בתוספתא "שיהא טעות שניהן שוות בחבילה" ונ"י הנאמן נכונה.

השמים וכל אשר יורע באמת כי ישנו לאחרים בממון השונות יתנהו להם בדבר שפתיו בלבד ואחרי אשר נתנו להם אם יאמינהו ראובן מוטב ואם לא ישבע כנוריהו שלא גול ממנו מאומה כי כן המשפט כאשר שנו לנו רבותינו⁽¹⁾ ואלו נשבעין שלא בטענה ותחלתן השונות. ולענין האנשים הבאים ותובעים ממנו מן האמצע ושמעין מודה כי כך הוא הדין שהן פטורין מן השבועה ואין השבועה אלא על שמעון יתן להם אשר הוא מודה בו ונשבע עליו לראובן שותפו והן פטורין ולא מצאנו הבא ליפרע חוב שהוא חייב לישבע אלא בחמשה מקומות⁽²⁾ הפונם את שטרו והבא ליפרע מן היתומים והבא ליפרע מנכסים משועבדים והבא ליפרע מנכסי מי שהלך למיה ובמקום שיש ער אחד מעיד בו שבכר פרע כל אחת מחמש ההלכות האלה מפורשת במקומה אבל התובע חוב על פה להשרע אותו ובעל דינו קיים ומודה לו נותן כל אשר הודה לו ונשבע לשותפו על הכל הלכך כל דינוי כסף וזהב הנמצאים לשמעון חייב לערבן עם האלפים הוזהבים ולשום הקרן בשונות וזו ולהיות שכונו לאמצע וכן כל ריוח אשר ישנהו מכל בני אדם אחרים אשר יסחרו בממון גם זה חייב לערבו בשונות להיות קרן לנפשו ושכרו לאמצע וחייב להעלות חשבון לראובן עת בעת וכל אשר ישעון כי הוא לפלוני בתוך השונות יתנהו לו וישבע עליו כנורתא ופלוני ההוא אינו חייב שבועה וכך הדין ואין לנמות ממנו ימין ושמאל.

בא, וששאלתם⁽³⁾ היו לו חפצים ביד שמעון שהיה סרסור ונשאר בידו ימים רבים עד שבא ראובן ותבעו והיו אותן החפצים כשקים ספורים ידועים וכשמנו השקים חסר מהם אחד אמר ראובן לשמעון איה השק שחסר אחר שהיה במקום פלוני שמשמים בו סחורים סחורתם ואותו המקום לא תפשו המלך ולא לסטים מוויין ולא נמצא בו מחתרת וראובן תובע את שמעון באותו השק או בדמיו שדרך הסרסורים ליטול שטר על מה שהן מתעסקים בו לסחורים בחוקות ידועות יורינו גאון אם יתחייב שמעון לשלם לראובן דמי אותו השק שאבד אם לא. אם כך היה המעשה כמו שכתוב בשאלה זו ששמעון הוא סרסור לסחורים ודרכו להתעסק במכירת סחורתם והיה בידו שקים של ראובן ואבד מהן שק אחד הרי שמעון חייב לשלם בלא ספק מפני שהוא שומר שטר ודין שומר שטר לשלם כל מה שננכר וכל מה שאבד לבעלים כמו שכתוב בתורה⁽⁴⁾ אם נגב יגנב מעמו ישלם לבעליו ומצאנו בתלמוד⁽⁵⁾ שהדבר יותר יתחייב בו השומר מן הדבר הגנוב מפני שהוא קרוב לפשיעה יותר מן הגנוב אבל אילו היה מלך או לסטים מוויין תפסו אותו המקום לא היה שמעון חייב שהתורה ספרתו ולא חייבתו דבר אלא הבאת ראיה או שבועה כמו שאמ' ⁽⁶⁾ איסי בן יהודה אומר אין רואה שבועת ה' תהיה בין שניהם הא יש רואה יביא ראיה ויפטר וההפך בין גנוב ובין שכני הוא שהגנוב נלקח בלא חרב והשכני בחרב שנא' ⁽⁷⁾ כשכיות חרב

(1) משנה שבועות פ"ז ה"ח.

(2) שם ה"ז.

(3) שם שם סי' כ"א, והיא הועתקה מל"ע.

(4) שבות כ"ב ו"א.

(5) יוצא מן הש"ס ב"מ צ"ד. ושם נאמר ק"ו. ומה גביה שקרובה לאונס משלם אבירה שקרובה לפשיעה לא כ"ש ונראה שיש לגרוס כאן בדברי ר"ס "ומצאנו בתלמוד שהדבר האבוד יותר יתחייב בו השומר מן הדבר הגנוב מפני שהוא קרוב לפשיעה יותר מן הגנוב".

(6) ב"מ פ"ג.

(7) בראשית ל"א ב"ו מלכים ב' ו' כ"ב.

ונאמר אשר שבית בחרבך ובקשתך ומפני זה מצאנו במשנה⁽¹⁾ שהשומרים ארבעה ויש להם שלשה דינים כי שנים להם משפט אחד להם כמו ששינינו ארבעה שומרים הן שיח נשבע על הכל והשוואל משלם את הכל נושא שכר והשוכר נשבעין על השכר ועל השכר ועל המיתה ומשלמין את האבירה ואת הגניבה ובארזו בתלמוד⁽²⁾ שהדבר שדין בו אם ננוב יגנב מעמו ישלם לבעליו הוא דין שומר שכר ולפי אלו הדברים שהקדמנו אילו היה יודע שלשמים תפשו אותו מקום לא היה שמעון מתחייב אלא שבועה שהשק של ראובן נלקח בכלל מה שנלקח משם ועוד אילו היה נראה שם מקום מחתרת או דלת שכורה וכיוצא בזה והיה שמעון הולך למושלי העיר וצועק לפניהם והיו מבקשים ודורשים והוקרים אע"פ שלא היה נפטר בזה מלשלם אישור שהיה ראובן מיקל מעליו ופוטרו ממקצת שאבד בראותו שהוא משתדל לבקש אבל כשמעון אינו יודע כיצד אבד השק זה יורה על מיעוט שמירתו ועל פשיעתו אילו היה עושה כן שיח היה חייב לשלם שהדין ידוע ששיח כפשיעה ישלם וכ"ש שומר שכר. ואין לומר כי אין שמעון נוטל שכר על שמירה אבל הוא נוטלה על מקח וממכר שהמשפט נותן שכל הנהגה בדבר שתחת ידו הרי הוא שומר שכר כמו שהצובע שומר שכר אע"פ שאין שכרו בשביל שמירה אלא בשביל שהוא צובע וכמו כן הכובע והחייט כמו ששינינו⁽³⁾ כל האומנים שומרי שכר וכמו כן משפט המלוה על המשכון שהוא שומר שכר מפני שהוא נהנה בהפרעו תוכו אע"פ שאינו מרויח כמו ששינינו⁽⁴⁾ הלווה על המשכון שומר שכר לפי שהוא מקבל שכר מאת הקב"ה ונא' בתלמוד⁽⁵⁾ שומר אברה רבה אומר בשומר חנם ורב יוסף אמר בשומר שכר והלכתא כרב יוסף וכ"ש הסרסור שנמצא כהדיא במשנה שאם נתעסק בין שנים והפסיד שהוא חייב כמו שאמרנו⁽⁶⁾ ואם היה סרסור ביניהם נשכרה חבית נשברה לסרסור וע"פ אלו הביאורים יתחייב שמעון לשלם דמי השק שאבד לראובן ואם רמיו ידועים להם מוטב ואם לאו ישבע כנוירה כמה היה שוה ויפדעו משמעון כראוי.

בב. ושאלתם⁽⁷⁾ ראובן הגפק שטרא על שמעון דהוה כתיב ביה עשרה דינרי איל שמעון לא שקלית מינך אלא שבעה והנך תלתא רבית הוא ואמרי שהרי דהנך שבעה קמן דילן יהב לך ובהנך תלתא קנינא⁽⁸⁾ מנך וידיעה⁽⁹⁾ מלתא דרבית הוא אבל שהדי לא אסדורו אלא כדכתיב⁽¹⁰⁾ אחי על פה וסרע שיטרא או לא. הכין חזינא דעדים לא מרעי ליה לשטרא דזמנין דכתבו אינשי שיטרא בעשרה ושקלין מינהון

(1) משנה שבעות פ"ח ה"א

(2) כ"מ צ"ד:

(3) משנה ב"ס פ"ו ה"ו.

(4) שם ה"ו

(5) ב"ס פ"ב.

(6) משנה ב"ב פ"ה ה"ח.

(7) שערי צדק חלק ד' שער ב' סי' ו' ויש ספק בדבר אם תשובה זאת ושכאה אחרית הן מרי' סעדיה. (ולכן הצגנו אתרונות בתש"ו מריס הבאות בשערי צדק) אמת שבאו בש"ץ אחר סי' ה' ששם ר"ס כתוב לפניהן. אכן הלא נדע שבש"ץ וככמה אסיפות תשובות הגאונים נספחו לתשובה נאון אחד תשובות אשר המסדר לא ידע מיר מי יצאו ואולי היא מרי' שריא

(8) נתחייבת עצמך עליהן לתת לו אבל העדים לא העירו שהן רבית ועיין ב"ב סי'

(9) נדע ממקום אחר ומפורסם הדבר

(10) כאשר נכתב למעלה.

האידנא ומנהון לקמיה וזמנין דסמיך ליה על הימנותא דמלוה⁽¹⁾ ולא אחי על סה ומרע ליה לשטרא אלא מאי דכתיב⁽²⁾ ויריעא מילתא דרבייתא היא אי מינכרא מילתא דרבייתא אינון מתבעי⁽³⁾ למקנסיה דתי⁽⁴⁾ שטר שכתוב בו רבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית דברי ר'מ וחכמי גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית והלכתא כחכמים.

בג. וששאלתם⁽⁵⁾ בר ישראל דיהב ברבייתא לגוי שרי או אסור אית רשותא לשמותיה או לא. הכין חזינא דרבית דגוי קילא יליכא לשמותיה דרחמנא לא אסור באורייתא למיתן ברבית לגוי דכתיב לא תשיך לאחיק וכתיב לנכרי תשיך והנך⁽⁶⁾ לזין מהן ומלזין אותן ברבית מיהו מאן דמדקדק במיליה לא לזיוף לגוי ברבית דכתיב מרבה הוננו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו ותני רב יוסף⁽⁷⁾ אס כסף תלוה את עמי את העני עמי⁽⁸⁾ וגוי עמי קודם עני ועשיר עני בו עמי וגוי עמי קודם פשיטא⁽⁹⁾ דכד אתו ישראל וגוי למזיף מינך אוזיף ישראל ואחיק גוי איד נחמן אמר לי הונא לא נצרכה אלא⁽¹⁰⁾ לגוי ברבית ולישראל כחנם ותניא ריש בן יוחאי אומר כל שיש לו מעות ומלוה אותן שלא ברבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך ופרשו חכמים כספו לא נתן בנשך דאפילו רבית⁽¹¹⁾ לגוי לא יחב.

בד. לר⁽¹²⁾ סעדיה גאון ויל. ועוד שאלת הא דאמ' רב יהודה אמ' שמואל⁽¹³⁾ הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי מה גוי אין לו חוקה אלא בשטר אף הבא מחמת גוי אין לו חוקה אלא בשטר והקשית ואמרת היכי דאמי שטר זה⁽¹⁴⁾ אשר יבוקש מישראל להניח בידו את השדה אם שטר שכתבו בעל השדה לגוי ההוא שמכר לישראל הוה והלא יכול בעל השטר לומר סתם גוי אנם הוא לא יועיל לך שטר שכתבתי לו לפי

⁽¹⁾ כראיתא ב"ב ס"ט. והנה סם כתב הג"י רמעישים בכל יום שעושין קנין ומאמינו מן המעות אע"פ ששיעבד נפשיה וע"ש.

⁽²⁾ עתה משיב הגאון על מאי דכתיב כשאלה דיריעא לנו מילתא דרבייתא היא.
⁽³⁾ ראוי לקנסו על שכתב הריבית בשטר והקנס אם שמכין אותו או כממון. אבל כבר אמר להלן שהלכה כחכמים שאין קונסין אותו לפסוד הקרן.

⁽⁴⁾ ב"מ ע"ב והנה הגאון לא פירש בשיטת התוס' שם ר"ה שטר שהיכא שכלל חרבות עם הקרן שאף החכמים מודים שאינו גובה את הקרן לפי שיש לחוש שיגבה גם הריבית. אלא הג"י הכרייתא כדברי הרמב"ם בשכלל הריבית עם הקרן והלכה כחכמים.

⁽⁵⁾ ש"ץ שם. מסופקת אם היא מר סעדיה וע' הערה 7 בתשו' שלפני זאת.

⁽⁶⁾ משנה ב"מ ס"ה ה"ז.

⁽⁷⁾ ב"מ ע' וע"א.

⁽⁸⁾ בש"ס את העני עמך עמי וגוי וכו'.

⁽⁹⁾ הפירוש היא הוספת הגאון.

⁽¹⁰⁾ בש"ס דאמי לעבדים ברבית וכו'.

⁽¹¹⁾ זה ס"י הגאון.

⁽¹²⁾ תשו' הגאונים הוצאת הררא"א הרכבי ס"י תק"ל והנה מראש התשו' ועוד שאלת משמע שגם לפני ר"ם באו אגודות שאלות ותשובה זו היו לפניו כתובות תשובות אחרות.

⁽¹³⁾ ב"ב ל"ה. ולפנינו איתא א' ר' יהודה אמר רב ישראל הביא מחמת וכו' אף ישראל הבא וכו'.

⁽¹⁴⁾ נראה דעת השואלים והמשיב שישראל הקונה צריך להראות חשטר אולם בעיטור אות מחאה הביא בשם ר"ח אי טעין ואמר יחייב לי האי שטרא רוביני דזכנא מינך ואיזהרי ביה תלת שנין ואירכם ממני מהימן והובא בהגמ"י ס"ד מסוען.

תשובות

115

שאינן עדים שיעידו כי בפניהם מנה לו את הכסף ואם שטר זה שזוכה בו ישראל הלוקח מן הגוי הוא שטר שני שכתבו בעל השדה לסלק עצמו מן השדה ובשביל שטר זה שני זכה בה ישראל זה אם כן במה יזכה בה גוי לעצמו ואין בידו אלא שטר ראשון והיאך אמרנו שהגוי יש לו חזקה בשטר. וזאת תשובתך כי אם הכנסנו במחשבתנו כי סתם גוי אנס הוא אף בקרקעות בודאי יש להקשות כאשר הקשית ואף קושיות אחרות אלא כך הוא הדבר כי סתם גוי אנס הוא לא נאמר אלא בעבור המטלטלין ובעלי חיים ואף נס זאת לא לענין להעמיד¹ ברשות הבעלים הראשונים נאמרה אלא להעמיד ברשות הבעלים השניים נאמרו כאשר אנו שונוין כדת² נטלו המוכסין חמורו וליסמין כסותו ואף לענין³ מאן דובין חמארא לחבריה ואתא גוי קא אנים ליה מיניה. אבל בקרקעות אין אומרין סתם גוי אנס הוא ואין מוציאין קרקעות מרשות הבעלים הראשונים בהכנס הגוי ידו בלכד בה ואף לא בהחזוק בה כמה שנים לפי שלא ניתנה⁴ חזקות החזקה אלא לישראל אבל גוים אין מעמידין שדה בידיהם אלא בשטר מכר וכיון שכתב לגוי שטר מכר זכה בשדה במה דברים אמורים בסתם גוי שזוכה בשטר אבל בגוי שנתברר שהוא אנס או סיקריקון אין זוכה בשטר לברו ואפילו היה ישראל אנס אין זוכה בשטר לברו עד שיאמרו העדים בפנינו מנה לו או שקל לו ושאר הפרטות השנויות להלן⁵. על כן שיש בידו שדה ראובן ויש בידו שטר מכר עליה ולא נתברר שהוא אנס הרי היא שלו ואם מכרה לישראל ומסר לו השטר ההוא הרי היא שלו שלישי⁶ השני ואם אין ביד הגוי שטר אף על פי שאכל פירות השדה כמה שנים לא קנה אותה ואם מכר אותה לישראל ואף ישראל זה החזיק בה כמה שנים אף ישראל זה לא קנה אותה כי בסענת הגוי בא ואפילו⁷ לא היה הגוי באמצע כיון שהחזיק ישראל זה שלש שנים קנה את השדה בלא שטר. הרי נתברר כי אם היטלחה באמצע סתם גוי אנס הוא נקשו הקושיות אשר הקשית ועוד קושיות אחרות כי פעם זה נאמר להוציא את החפץ מרשות בעלים הראשונים ואתה סובר להעמידו בפעם זה בחזקת בעליו הראשונים וכשאתה מסיר מן האמצע סתם גוי אנס הוא נתפרקו כל הקושיות כאשר פירשנו.

כה. מאי⁸ אפיך כורא ועייל.

¹ כלומר ענין זה שהגוי אנס אף במטלטלין אינו חזקת גמורה לרדות חזקת ממון ולהוציאן מזה וליתנם לבעלים הראשונים. אלא זה שאמרינן גוי אנס יתן חקף לחזקת ממון בעלים אשר אלה המטלטלין בידם כמו לענין מי שנחטף לו מוכסין מה שלקחו באלמות מן האחר. הלא אנו אומרים הראשון נתייאש וחקים הדבר אצל השני.

² משנה ב"ב פ"י ה"ב נטלו מוכסין את חמורו גזלו ליסמים את כסותו.

³ ב"ב מ"ח. דאמרינן נמי לפי דעת אמימר החכור של חשני ובחזקתו ומסגנו גזלו חכרי שסתם גוי אנס הוא ואין על המוכר לפצותו.

⁴ הרי"ם פ"א מזכיה חייז כתב עכ"פ הקרקע אינו קונה אותו מישראל אלא בשטר שאין דעתו סומכת אלא על שטר ועיי' שם פ"א ממכירה המ"ז וכפ"ד מטוען הלכה ה'. והנה הרשב"ם וגם הנימוקי יוסף כתבו הטעם מפני שמתירא למחות לכן אין חזקת הגוי חזקה. ועוד כתב שם הג"י דאם החזיק הגוי בידו מ' שנים קנה במנהג פרסאי חנוע ששים ב"ב נ"ה. דאריסותא דפרסאי עד מ' שנים, ומדברי הנאון לא משמע כן ואולי אך כיכי פרסאי בוסן התלמוד היה זה הדיון.

⁵ ב"ב מ"ז: —: ⁶ אולי צ"ל "כשהשליש השנים" כשאלה ג' שנים או "של ישראל השני".

⁷ צ"ל ואם לא היה.

⁸ בתשו' הוצאת הר"ר הרכבי סי' תקל"א והיה כתוב כאן פ"י מאי חזקה דאפיך כורא ועייל כורא ב"ב ל"ז.

כו. לרבינו סעדיה דל¹). המרוב²) אין לו חוקה מרוח אחת ויש למקומו חוקה משתי רוחות. פירושו ראובן יש לו מרוב בננו ברוח מורחית ושופך מים לחצר שמעון ואורך רוח מורחית עשר אמות והמרוב באמה שלישית ממנה קבוע אם בא שמעון ואמר רצוני שתרחיקהו ותעמידהו באמה חמישית או באמה ששית כיון שברוח אחת היא אומר לו יעשה ראובן חפצו ואינו יכול לומר לו דבר³) החוקתו באמה שלישית ואין אני משנהו לאמה חמישית לפי שכולן ברוח אחת

כז. לרבינו סעדיה דל⁴). רנל תופי ולם יכלף אבן ולא אבנה כל לם יתווג בתה וכלף אך לה וואלדה לה סאלאך יקול תרכתה כלהא לי ואלאם תקול לי חק סי תרכתה סיערסנא ראם אלמתיבה הל ללואלדה מע אך אלמית חק סימא כלספה אם לא. שאלה זו וגו'. ועלי אן נואכהא הו חכס משהור סימא בין אלאמה ראינא אן נחבתה ליזול טמע מן לעלה אן יטמע סי אן ילס או סי אן יעוק ונקול אן אלתרכה כלהא ללאך ולים ללאם מנהא כתיר ולא קליל והדא אלחכס טצדר בה סי נין אלמשנה אן אלואלדה תורל ולדהא שייחא ולא תרל הי מן שייחא שיא. כמא נצח אלמשנה⁵) יש נוחלין ומנחילין נוחלין ולא מנחילין מנחילין ולא נוחלין לא נוחלין ולא מנחילין וגו' כל אלהלכה ולא יקול קאיל כמא ונב אן ירחא כדאך ינב אן תרלה אד' היא מן עכוס אלשראיע. וקד וגרנא שראיע כתירה עלי מלל הדא אלתרתיב ולא תעכס. יש⁶) טעונות שמן ולבונה שמן ולא לבונה לבונה ולא שמן לא שמן ולא לבונה ואיצא יש⁷) טעונות הגשה טעונות חנופה חנופה והגשה חנופה

¹) בתי הג' הוצאת הרא"א הרכבי סי' תקל"ד.

²) ב"ב נ"ח: גם הר"ח אשר הובא שם בתי ר"ה מרוב סי' כפ"י הגאון וקרוי לוח סי' הר"מ בפ"י הסשנה אולם עיין ר"מ שכנים פ"ח ה"ח ובמ"מ.

³) כלומר שאינו יכול לומר לו ברברים האלה והמול' הגיה "כבר".

⁴) בתש"י הג' הוצאות ר' א"א הרכבי תק"ס ותרגמיה בלי עברית בוח הלשון אדם שמת ולא הניח אחריו לא בן ולא בת גם לא נשא אשה כלל אלא הניח אח ואם וחאח ואמר כל מה שהניח לי הוא והאם תאמר שגם לח זכות במה שהניח. ויודיענו ראש הישיבת אם יש לאסו זכות עם אחי הסת במה שהניח אחריו או לא . . . שאלה זו וגו' ואף כי תשובתה הוא דין מסורסם בין האומה ראינו לכררה כרי להסיר החסמה מסי שדרכו לחסור עד שיעשה נגד הדין או יכביר בחנם בשאלוחיו (נראה שצריך להעתיק "או יעקל") ונאמר כי חירושח כולח להאח ואין לאמו בה לא סעס ולא הרכה ווח הדיון סקורו מגוף דברי הששנה שהאם תנחיל נכסיה לבנה אבל היא לא תנחל כלום מנכסיו כמו שכתבה המשנה יש נוחלין ומנחילין נוחלין ולא מנחילין מנחילין ולא נוחלין ולא מנחילין וגו' כל ההלכה ולא יאמר האומר כמו שהדין הוא שהוא [הבן] יורש אותה כן צריכה היא לירשו כי זהו מהדינים הסתנגרים וכבר מצאנו דינים רבים על פי זה הסדר וההתנגדות יש טעונות שמן ולבונה שמן ולא לבונה לבונה ולא שמן לא שמן ולא לבונה וכמו בן יש טעונות הגשה ולא טעונות חנופה חנופה והגשה חנופה ולא הגשה לא חנופה ולא הגשה. ובכמו כן יש טעלין את הסקוה ופוסלין טעלין ולא פוסלין פוסלין ולא מעלין לא פוסלין ולא מעלין ודומה לאלה ההיקשות והחלוקים בשלש וארבע מדרגות נמצא הרבה במשנה וחוספה וכבר התבאר בזה שהאם לא יורש כלום מנחלת בנה ים אחיו כמו שצאנו ופרשנו וכך הוא הדין.

⁵) כגו' הגאון איתא בירושלמי וברייף ולפינו במשנה "ויש נוחלין ולא מנחילין.

⁶) משנה מנחות פ"ה ת"ג.

⁷) שם ה"ה. ולפינו במשניות הג' ושטעונות הגשה ואין טעונות חנופה ובמשנה בש"ס "ואין טעונות "אולם במה שגרס ר"ס במרה השנייה חנופה והגשה כן הוא גם במשנה בש"ס ואחריה "חנופה ולא הגשה ובמשנה במשניות הסדר "חנופה ולא הגשה חנופה".

ולא הנשה לא תנוסה ולא הנשה. ואיצא יש¹) מעלין את המקוה ופוסלין מעלין ולא פוסלין פוסלין ולא מעלין לא פוסלין ולא מעלין. ואשבאה הדה אלמקאים²) ואלתקאסים אלמרבקה ואלמתללה כתיר פי אלמשנה ואלתוספה. סקר תבין אן אלמס לא תרת שיא מן תרכה אבנהא מע אליה עלי מא ביינא ושרחנא והדא הו אלחכס.

כח. ולה איצא זיל³). אשה בת ישראל שנשתמד אביה יורשתו אותו ואפילו אביה נוי גמור כמה ששנינו⁴) נר וגוי שירשו את אביהם גוי רשאי ישראל שיאמר לגוי טול אתה עבודה זרה ואני מעות אתה יין ואני פירות ואם משבאו ברשות ישראל אסור וכיצד באו לרשות ישראל כגון שחלקו תחלה ואחר כך החליטו מיכן למדנו שאפילו גוי גמור שמת הרי בנו הנר יורש אותו ואין צורך לומר גוי שהוא יורש את אביו גוי אלא אפילו גוי גמור שמת אביו הרי בנו יורש אותו ירושת תורה שכן שנו רבותינו⁵) וחשב עם קונוה ולא עם יורשי קונוה מיכן למדנו שיש לגוי יורשים לפי שפרשה זו בישראל הנמכר לגוי נאמרה וכיון שהוצרך הכתוב למעט יורשי קונוה מיכן שמן הכתוב הגוי יורש את אביו.

כמ. ולה איצא זיל⁶). שנו לנו רבותינו ז"ל בחוקי הצואות כיון שנתערב לשון מתנה עם לשון ירושה באחת משלושה דרכים דנין את הכל כמשפט המתנה ומה הן שלושה דרכים. דרך ראשונה כי נתנן שתי שדות אחת בירושה ואחת במתנה לאדם אחד כיון שאדם אחד הרי מערב אותו ודרך שני כי נתנן שדה אחת חציה לראובן בירושה וחציה לשמעון במתנה אף בואת כיון ששדה אחת היא הרי היא מעורבת ביניהם ודרך שלישית כי ינתנו שתי שדות לשני בני אדם אחת לראובן בירושה ואחת לשמעון במתנה אף על פי שהשדות חלוקות והאנשים חלוקין ריבזר החולה מערב ביניהם כי כן אמרו במשנה⁷) כתב בין באמצע בין בתחלה בין בסוף לשום מתנה דבריו קיימין. וסיימו בתלמוד⁸) אמ' רב המנונא לא שנו אלא באדם אחד ושדה אחת אבל שתי שדות ושני בני אדם לא ורב ששת אמ' אפילו שתי שדות ושני בני אדם ובא רב

¹) והנה גוי הגאון בראשית המשנה מקואות פ"ו ה"א יש מעלין את חמקה ופוסלין חסר לפנינו במשנה גם לא ירענו משל לזה. ובסידור המשנה אה"כ אין רסו לזה. ואולי טעות לפנינו בגוי החשוני שלקמן כתב הגאון שהחילוקים בג' ור' מדרגות נמצאים הרבה במשנה ולפי גירסתו במשנה זאת כל הרגמאות שחביא בת ר' הן.

²) המו"ל שער לגרוס "אלמקאים".

³) בתה"ג הוצ' הרמ"א הרכבי סי' תקמ"א ותרגום ראש התשובה "ולו אחרת".

⁴) משנה רמאי פ"ו ה"י ושם איתא "יכול הוא לומר" ובש"ס ע"ז ס"ד. ובקידושין י"ז: "יכול הגר לומר" ובתוספתא פ"ה דרמאי "רשאי הוא לומר לר". וכן איתא לפנינו במשנה "ואם משבא לרשות הגר".

⁵) רכרי רבא בקידושין י"ז והטעמים אותם ר"ס בדרך הגאונים.

⁶) שם סי' תקמ"ב ותרגום ראשיתה "ולו אחרת".

⁷) משנה ב"ב פ"ח ה"ה וחנה לפנינו "בין בתחלה בין באמצע בין בסוף" ואולי גרס הגאון בראשית הדבר בין באמצע. ועל קאי ר"ל באמרו באיזה אופן שתקיים מתנתו והנה שיטת הר"י מיגש בפירושו שאם ערב ואמר הלשונות תוך ברי רבזר אף שאמר מתנה בתחלה או בסוף דבריו קיימין ואולי הגאון נקט סירבא רלישנא מתנה באמצע לפי שרבר בראש התשו' על המתנה (אולם לפנינו בראש הסוגיא היבא רמי מתנה בתחילה היכי דמי באמצע ה"ר בסוף) ועי' ר"ס פ"ו מנחות ח"ו.

⁸) ב"ב קב"ט.

אִשִּׁי שְׂהוּא אַחֲרוֹן וְסִייעַ אֶת רַב שֵׁשֶׁת כְּאִשֶּׁר אָמַרְנוּ אִמִּי רַב אִשִּׁי תֵּא שְׁמַע¹) נִכְסִי לָךְ וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי וְאַחֲרֶיךָ יִירֶשׁ פְּלוֹנִי מֵת רֵאשׁוֹן קֵנָה שְׁנִי מֵת שְׁנִי קֵנָה שְׁלִישִׁי וְהָא רֵאכָא שְׁתֵּי שְׂדוֹת וְשְׁנֵי בְנֵי אָדָם דָּאמִי וְקִתְנִי דְקִנִּי וְעַמְדוֹ דְּבָרֵי רַב אִשִּׁי אֲבָל תִּירְצָנֻם בְּשִׁנִּית עֶרֶב²) בְּדִיכּוֹר הַחֹלָה³).

ל. אִישׁ שִׁמְתָה אִשְׁתּוֹ וְהִנִּיחָהּ⁴) בֶּן וְחַמּוֹתָהּ אֹמֶרֶת יֵהָא גִדְלֵ אֲצִלִּי וְאֲבִיו אֹמֵר יֵהָא גִדְלֵ אֲצִלִּי וְהִבֵּן כֶּכֶן שֵׁשׁ שָׁנִים וְהָאֵב נִשָּׂא אִשְׁתּוֹ אַחִיו⁵) הָדִין עִם מִי. הָדִין עִם הָאֵב שְׁאִין צוֹרֵךְ לֹאמַר שִׁמְתָה אִמּוֹ וְהָרִי אִם אִמּוֹ מִבְּקִשָּׁתָּ לְגִדְלוֹ שְׁהָאֵב רָאוּי לְגִדְלוֹ אֲלֵא אִפִּילוּ הִיתָה אִמּוֹ קִיִּמַּת וְהָיָא אֹמֶרֶת אֲנִי אֲנִידְלָנּוּ כִּיּוֹן שְׁהִנִּיעַ לִשְׁשׁ שָׁנִים נוֹתֵנִין אוֹתוֹ לֵאב שִׁינְדְלָנּוּ לִפִּי שְׁאִין הִבֵּן נִרְוֹר אַחֵר אִמּוֹ אֲלֵא עַד שֵׁשׁ שָׁנִים דָּאמִי רַב חִסְדָּא⁶) קָטָן בֶּן שֵׁשׁ יוֹצֵא בְּעִירּוֹב אִמּוֹ וְכִיּוֹן שְׁהִנִּיעַ לוֹ שָׁנִים⁷) נוֹתֵנִים אוֹתוֹ לֵאב שִׁינְדְלָנּוּ דָּאמִי ר' יִצְחָק⁸) בְּאוֹשָׁא הַתְּקִינוּ שִׁיְהָא אָדָם מְגַלְגֵל עִם בְּנוֹ עַד יִיג שָׁנָה מִיָּבֵן וְאִילָךְ יוֹרֵד עִמּוֹ לַחֲיִיו. וְהַקְשִׁינוּ⁹) וְכָל שָׁכֵן אַחֲרֵי מוֹת אִמּוֹ שְׁאִין נוֹתֵנִין אוֹתוֹ לֵאֵם אִימּוֹ אֲלֵא לֵאכִיו שְׁמַלְמְדוֹ תוֹרָה וּמַלְמְדוֹ אוֹמְנוֹת כְּמוֹ שֶׁשְׁנֵי רְבוּתֵינוּ¹⁰) הִבֵּן אֲבִיו חַיִּיב בּוֹ מִצּוֹת לְמוֹלוֹ לְסִדּוּתוֹ לְלַמְדוֹ תוֹרָה לְלַמְדוֹ אוֹמְנוֹת וּלְהַשְׁיִאוֹ אִשָּׁה. אִילוּ הַמִּצּוֹת הָאֵב עוֹשֶׂה אוֹתָם בְּבָנוּ לֹא הָאֵם קָל וְחֹמֶר לֵאֵם הָאֵם. כִּי מֵה יָדְעוּ הַגִּשִּׁים בְּתַלְמוּד תוֹרָה וְכִלְמוּד אוֹמְנוֹת שִׁילְמְדוּ אֶת בְּנֵי בְנוֹתֵיהֶן אֲלֵא הָאֵב הוּא שְׁהוּא עוֹמֵר כְּכָל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ. הִילָךְ הִבֵּן הוּא שְׁהִנִּיעַ לוֹ שָׁנִים מִן הָדִין שִׁיְהָא גִדְלֵ אֲצִל אֲבִיו כְּדִי שִׁקְיִים בּוֹ כָּל מִצּוֹת הַלָּלוּ וְאִין לְחוּשׁ לֵאשְׁתּוֹ אֲבִיו שְׁעִיקָר הִבִּית שֶׁל אִישׁ הִיא וְלֹא שֶׁל אִשָּׁה וְאִין מִן הָדִין לְהִיּוֹת גִּדְלֵ אֲצִל אִם אִמּוֹ בְּעוֹד אֲבִיו חַי וְכָךְ הָדִין וְאִין לִזְוֹי מִמֶּנּוּ.

לֹא. שְׁאִילְתָּא¹¹) דָּא נִפְקַת וְגו'. וּפְקִידָנָא וְקָרוּ יֵתָה קְרִמְנָא וְקִמְנָא עַל כָּל מָה דְּבִתָּא בָּהּ וּפְקִידָנָא וְאַחֲרֵיהּ תִּיּוֹבְתָא כְּרֵאוּכָן וְשִׁמְעוֹן וְלֹא כִי אֹרְחָא דְּשְׁאִילְתָּא¹²).

¹) לִפְלוֹנִי תִירֶשׁ נִכְסִי לָךְ וְאַחֲרֶיךָ יִירֶשׁ פְּלוֹנִי וְאַחֲרֵי אַחֲרֵי אַחֲרֶיךָ יִירֶשׁ פְּלוֹנִי, וְעִי' בִּכֵּי קָלִי: שְׁהִנְסַחֲמָא מְשֻׁנָּה.

²) הֵיטָא שְׁאִמְרִין שֶׁם בְּתוֹךְ כְּדִי דְּבֹר וְצִל, וְעַמְדוֹ דְּבָרֵי ר' אִשִּׁי וְמָה שֶׁתְּקַשּׁוּ וְהָא הִכִּי רַכְשֵׁתִי שְׂדוֹת תִּרְצָנֻם.

³) אַחֲרֵי תַחֲשׁוּ הַזֹּאת סִי תְקַמֵּג בְּלִשׁוֹן עִרְבִית כְּתוּב וְתִרְגְּמָה "לֹאֲחֵד מֵהֶם יִלֵּל. כִּי הַמִּמְזֵר לֹא יִירֶשׁ אֲבִיו רִצְיוֹ לֹאֲמַר כֹּזֵב אִם הִיא לִשְׁמַעוֹן אִשָּׁה וְזִנְתָה אִם אֲנִי יוֹדְעִין זֶה שְׂזוּנָה עִמָּה כְּגוֹן שְׁהוּא רָאוּבֵן אִין אֲנִי נֹרִישׁ אוֹתוֹ מִמּוֹת שֶׁל דָּאוּבֵן וְאִילוּ תַחֲשׁוּ מִרָם.

⁴) שֶׁם סִי תְקַמֵּג. — ⁵) יִפָּה שִׁיעַר הַחֲרָ"י דְּעִרְנָכוּרֵג שְׁצִיל אִיתָ (אִשָּׁה אַחֲרָת).

⁶) עִירּוֹבִין פִּיב: וְשֶׁם אִיתָא ר' אִסִּי. — ⁷) וְכִיּוֹן שְׁהִנִּיעַ לוֹ שָׁנִים בְּצִיל.

⁸) כְּתוּבָת נִי. וְלִפְנוֹי עַד יִיג שָׁנָה.

⁹) אִילוּי חֶסֶד מָה מֵה שְׁהִקְשׁוּ שֶׁם בְּגַמִּי עַל זֶה. וְהַמּוֹלֵל הַשְּׂכִיל לִפְרֵשׁ שְׂרִים אִמֵּר "שְׁלַמְרֵנוּ מוֹה עִיד הַהִקְשָׁא".

¹⁰) קִירוּשִׁין בִּיט. וְהַגָּאוֹן רִשֶׁם תְּכַרִּיחָא קְרוֹב לְלִשׁוֹן הַתּוֹסַפְתָּא דְּקִירוּשִׁין פִּיטָא אִיזוֹ תִּיָּא מִצּוֹת הָאֵב עַל תְּכַן וְכֵן שֶׁם הַנּוֹסַחֲמָא לְלַמְדוֹ אוֹמְנוֹת וְלַחֲשִׁאוֹ אִשָּׁה (וְכַגְמִי קוֹרְמָת "לְהַשְׁיִאוֹ אִשָּׁת").

¹¹) שֶׁם סִי תְקַנִּיד וְנִרְאָה שֶׁהַחֲשׁוּבָה מִרָם כִּי הַחֲשׁוּבָה הַבָּאוֹת סִי תְקַנִּיה וְסִי תְקַנִּי כְּתוּב עִלְיָהן שֶׁם רִים וְכָל הַפְּסוּקִים שֶׁהִבִּיא לְרֵאכָא שְׁצִירֵךְ לְבָרֵר הַחֲשָׁבוֹן הִבִּיא רִים כְּחֲשׁוּבָה לִפְנוֹי סִי מִיז וְהָיָא כְּשִׁיץ חֲדָד שִׁיָּה סִי יִיג וְגַם כְּחֲשִׁי גִּזְמוֹת מוֹרָח סִי תִי וְהַחֲשׁוּבָה אִשֶּׁר לִפְנוֹי הִיא מַעֲנָה עַל שְׁחֻכָּא לִפְנוֹי מִשְׁפָּט שְׂכַכְר שְׁפָטוּ עֲלִיו בְּמִקּוֹם אַחֵר.

¹²) יִפָּה סִי הַמּוֹלֵל כִּי לֹא יִקְרָא כְּחֲשׁוּבָתָהּ בְּשִׁמּוֹת כְּעָלִי הָדִין כְּאִשֶּׁר הֵן דָּק יִכְנָה אוֹתָם בְּרֵאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן. וְנִרְאָה שֶׁאִמֵּר כֵּן לִפִּי שְׂכַשְׂאָלָה וְכַפְסָק דִּין תְּכִיד דְּהַאֲשִׁין חִיו לִפְנוֹי שְׂמֹת הַבְּעִלִי דִּינִין בְּעַצֵּם.

אם כן הוא דראובן ושמע' הנה אית ליה ללוי עליהון שבע מאה וכ' זוזי בשותפות עיסקא ושקל מנהון מאי דשקל. ולבסוף אשתאר ליה לות ראובן ק' ז' זוזי ופסקנ בתאי⁽¹⁾ ביניהון דלסוף נ' יומי מיתי ראובן חושבאניה ושהידו עליה בהבין ולבסוף איתי לבי דינא זוזי בבאנר⁽²⁾ ותרמלי דחיני וחבלי ואמו דעיני לי בחושבנאי ומאי דפיש ליה ללוי נבאי הדין הוא ושקלינין לוי לאילין מיראנו ואמרו ליה בתאי לראובן דלא סניא אילא רמיתת חושבאנך כי היכין ראשהירתינן על נפשך. הכין חוינא דאית מן דינא על ראובן דנן לאיתויי חושבאניה. דהא כבר מפרש בשאילתא דקביל קמי בתאי דמית ליה לחושבאניה אילו אפילו לא אשהידו עליה בתאי בהבין אילא לוי שותאסיה מנפשיה קא תבע ליה בהבין הוה מחייב לוי לברורי חושבאניה מאי שקל ומאי יחב והיכי אסניה לשותפותיה עד דקאיים לוי ושותפיה על כל מילי דהרא שותפותא. דמאורייתא אורר דחמנא לחשובי חושבאנא איניש עם חבריה דכת' וחשב את שני ממכרו והשיב את העורף וגו'⁽³⁾. ואפילו עם הגוי דכת' בשרשת ישראל הנמכר לגוי⁽⁴⁾ וחשב עם קונוהו משנת המכרו לו עד שנת היוכל ותנו רבנן אמר ר' שמעון⁽⁵⁾ מנין שנול הגוי גזל תלמי' לומ' אחרי נמכר גאולה תהיה לו יכול מושכו ויוצא תלמי' לומ' אחד מאחיו יגאלנו יכול יגלוס עליו תלמי' לומ' וחשב עם קנהו ידקק עמו וכל שכן ישראל לישראל המיחייב לחשובי ולדקדוקי אפילו לא אשהידו עליה בתאי אלא בתיבעות בעל דיניה לחודה וכל שכן הכא דהא מפרש בשאילתא דקביל עליה ראובן לאפוקי חושבאניה. ואיתמר נמי⁽⁶⁾ אמ' רב אדא בר אבהה אמ' רב אמ' רבי האומר לחבירו פרעתוך בסני פלי' ופלי' יבואו פלי' ופלי' ויעירו ואף רבי לא אמ' אלא לברר והילכך מן כל אילין טעמי מיחייב ראובן להנמקי חושבאניה לבית דין ומוקים ליה לשותאסיה על כל מילי ומתרנין בקושטא ובהימנותא ודינא הכין הוא ולית לשנויי שום מירי.

לב. בתב⁽⁷⁾ פסק דינא דאיתפסיק בבאבא דמרותא דוד ראש גלותא וגו'

(1) המר"ל כתב „אולי דייני המקום בתא בקרבת נהריאן". והנה יש לנו השערה כענין זה. הלא מציינו שבזמן שהיה ר"ס נחבא מפני מחלוקתו עם הר"ג הקיס את ר' יוסף לראש ישיבה ואחר שנתבטלה המחלוקת ישב לו אותו ר' יוסף ראש ישיבה בביתו וא"כ אולי יש לצדד שישיבה זו ובי"ד זה של ר' יוסף נקראת „בתאי" כלומר „בחדרים, בבית יחיד" כמו שמצינו „כבא דמרותא" היינו ב"ד הנשיא לבדו בתשובות הג' הוצאת הרא"א הרכבי סימן תקנ"ה (ונראה לי שמרותא הוא לשון אדנות דהיינו בשער חאדנות וכן הוא ענין מרנא ורבנא = מוריגו ורבינו וסעוה הוא ביד הסופרים לכתוב מוריג בו"ז אחר המ"ס שאין המלה מלשון הוראה. — הגהת הר"י דערנבורג) ואולי פ"י בבא דמרותא מקום שמורין בו הוראה עיין ערוך ערך מוריא 2.

(2) ג"ל שטעה הסופר וצ"ל כחאנר כלומר שהביא מעות בחגורה ובשך קטון שנושאים בחיק וזה תרמלי דחיני והיה מקושר בחבלים. וע' הערות המר"ל.

(3) ויקרא ב"ה ב"ז. — (4) שם ג'.

(5) ת"כ בהר פ' ואם לא יגאל באלה בעט' הגאון משונה זאת הטע' מנוסח' שהוכחה בש"ס ב"ק קי"ג. ועיין לעיל סי' מ"ז.

(6) ב"ב ק"ע. ולפנינו בש"ס חסר „אמר רבי" אלא בשם רב נאמרה השכועה.

(7) שם סי' תקנ"ה כאשר הביא הגאון בס' הקדום לפני ומשפט ב"ד דבתאי כן הביאו לפניו לקיים פסק דין סב"ד הנשיא וע' בהערות המר"ל שאומר שמוכת שחש' זאת נכתבה קודם המחלוקת בין הרב והגאון וכן החש' שאחריה (סי' ל"ג ובתשובה"ג הוצאת הרא"א הרכבי סי' תקנ"ז) שבה כתוב שהשיב בשנת ד"ס ומה שאמר „חיש ומלפף ביה" היינו שקשור הפסק דין עם השאלה.

דכתבא דנן חיט ומלפף ביה נסך לקרמנא לבאבא דמתיבתא לבית דינא דמרנו ורבנו סעדיה ראש מתיבתא דמתא מחסיה ותבעו מן קרמנא לסקודי ועיוני ביה וקיומיה ומיפסק מאי דאית מן דינא בחר קיומיה. ועיינא ביה וקמנא על כל מאי דכתב בגויה ודו¹) תורסיה דקרובים דבהבור בר נאשר קורבוהי לדינא לחסן בר בריכאן ושענו עליה דאית בידיה תולתא דדרתא דבהבור מיתנא בלא זכות ולא ראיה וקא בעי למיגוליה ליתוס דבהבור הרין תולתא. ושילוחי לחסן דנן ואמ' דמיוכן וזכינה ניהלי בהבור בר נאשר בני דינרי ואיתי תרין שהדי ואשהירו דאודי קרמיהון בהבור מיתנא דשקל מן חסן חמשיין דינרי וזבין ליה בהון תולתא מן דרתא דאית ליה וקנו מיניה בהכין. ופסק ראש גלוחא נטריה רחמנא דינא מן הילכאתא נבאראתא ושעמי ברירי דקס ליה הרין תולתא בידיה דחסן דנן בר בריכאן בתורת זכיני ולית לערעורי עליה. ומסיים פסוק דינא כהילכתיה וחתמין עליה מ' ס' ב' ס' וס' ב' ס' דחתימין בכתב ידיון רמ' ס' ב' ס' דהוא ס' ב' ס' ורס' ב' ס' דאילין בסימניהון אשרגוהו וקיימגוהו כרחוי ולענין מאי דפסיק ביה מן דינא חזינא כרין וכאמת אתפסיק דאף על גב דשהדי ראשהירו על אודיתא דבהבור לא כתבו שטרא לחסן בר בריכאן מחיים דבהבור כיון דקנו מיניה יכלין למיכתב כל אימת דניחא להון דכי אמור רבנן²) הודאא בפני שנים וצריך לומר כתבו הגי' מילי היכא דלא קנו מיניה משום דלא ניחא ליה דליפוק שטרא עליה דליתולו ניכסיה אבל היכא דקנו מיניה כתבין כל אימת דבעו דאמור רבנן⁴) סתם קנין לכתיבה עומד וכיון דיכלין למיכתב כל אימת דניחא להון כמאן דכתוב שטרא דאמי. ואשכחנן רכח שטרא אלים בכמה אנסי מן כח כסף דאילו מאן דמוזבין ארעא כתיב שטרא לא יכול למיהדר ביה ומאן דמוזבין ארעא ושקל דמה או נהוי בני ההוא אחרא למיכתב שטרא כל כמה דלא כתיב שטרא מצי למיהדר ביה וכי דרב ארי בר אבין⁵) דאמי' ובמקום שנוחבין שטרא לא קנה עד שיכתוב את השטרא. וכל שכן דאיכא בה חזקה בהרי חליסין דהא כבר מפרש ביה דאיתברר דחסן דנן בר בריכאן דיר בה בהרא דרתא. ואי משום דלא פרישו שהדי הודא דרתא היא הא כבר כתיב בפסוק דינא דברקן להו בית דינא דנשיא ולא אישכח דאית ליה לבהבור דרתא בגנדאד לבר מהא דדיר בה חסן בר בריכאן. הילכך מן כל אילין מעמא אף אנחנא נמי אחזיקניה לתלתא דהרא דרתא בידיה דחסן ופקידנא וכתבו ליה מאי דאית מן דינא וחתמו ויהיבו ליה דליתוי בידיה לראיה.

לג. מה דהוה קרמנא⁶) בכאבא דמתיבתא ונז' לבית דינא דמרנו ורבנו סעדיה ראש מתיבתא דמתא מחסיה דראובן ושמעון קריבו לקרמנא לדינא ושען ראובן דיהיב ליה לשמע' בשותפות כשיעור אלפא דינרי דרהבא חסר יתיר ועברו תנרותא

¹) במקום ורא.

²) זה אשר אמרנו במקום אחר שמלבר חתימת שם היה תמנהג לתתום סימן.

³) ב"ב מ'.

⁴) שם. ומדברי ר"ם מוכח דאף אם מת המקנה יכולין לכתוב השטר כיון דהוי קנין

וכ"כ בס' התר' שעד כ"ה א' בשם שאלות.

⁵) בקידושין כ"ו. לפיכך בשם רב ומסיים שם כי הא דר' אידי בר אבין, אולם מה

שנזכר ר"ם לא קנה עד שיכתוב את השטר כן הגי' ברי"ף ובש"ס לפיכך הגי' מקוצרה.

⁶) שם ס' תקנ"ו.

דאברישום¹) ורוח ליה עיסקא וכד אהדרה לדיליה אשכחיה לקרנא דבצר ליה כשיעור תלת מאה דינרי ושען עליה דהרין חוסרנא איתיה לואתיה ולא קא מהנפיק ליה. ועור שען דחשב עליה אשראי על בני אדם מאי דלא קא מורו ביה ותבעיה למיזל בהדיה לואתהון ער דממחי ליה נכיהון ושאליוניה לשמע' דנן על אילין מילי ואהדר לעינין ריש כיסא דהוא כשיעור אלפא דינרי כי דאמור רבנן. ואוי²) נמי דרוחו ביה וכד בעא לאהרוריה אשתבח דבצר ליה מן קרנא ושען דהות ידא דראובן דנן שיכא עימיה בשותפותא ושען דהרין חוסרנא איתיה לוותיה ולא קא מהנפיק ליה ואהדר נמי לעינין אשראי דכבר אול עימיה לות בני אדם דאית להון אשראי עליהון ואמחיה³) נכיהון ואמרנא ליה לשמעון דנן אית לך שהרי דהוא שיכא ידא דראובן בהדא שותפותא עמך ואמ' אין. ואיתי תרין שהדי ואשהדו קלמנא דחיוהי לראובן דנן דהוא מיפרע דמי דויבנא דהוא מיוכן בחנותא דהרא שותפתא ומנין סניאין ושקיל להון. וכיון ראשהדו קרמנא בהבין אמרנא לראובן ושמע' תרויהון דתרויכוך בהדא שותפתא בתשומת יד בהדא ופסקנא עליהון דינא לעינין חוסרנא דהאוי כשיעור תלת מאה דינרי ושמע' קאמר דאיתיה לות ראובן וראובן קאמר דאיתיה לות שמע' דמישתבע שמע' כגורתא דלא כסי ליה מן שותפתא מן ממונא דהרא שותפתא ולא מן רואתיה מירי. וכן ראובן נמי משתבעי כגורתא דלא כסי ליה מן שותפתיה מן ממונא דהרא שותפות שום מירי הואיל ואיתברר דידהון דתרויהון שיכן במיצעתא. ולא מיבעיא כבי דהא מענתא דקיצא מיקין דמישתבעין עלה שותפין אילא אפילו בחששאא בעלמא משתבעין שותפין. כי דתנן⁴) ואילו נשבעין שלא בטענה השותפין והאפטרופין והעריסין והאשה נושאת ונותנת בתוך הבית וכן הבית אמ' לו מה אתה טוענני רצוני שתשבע לי חייב. ופסקנא דינא ביניהון נמי לעינין אשראי דאי מיתי שמע' דנן שהרי דאוייל בהדי משה⁵) ואמרו ליה גבי כל בני אדם דיהיב להון אשראי מן ידיה מוטב ואם לאו מיתי שהדי בהבין אית עליה מן דינא למיזל ואמחיה גבי כלהון ומאי דמורו ביה ולא משלמין ליה ואוי⁶) דינא הוא דמשלים שמע' מיניה חר חולקא מן תלתא חולאקי לראובן דנן. והנך תרין חולאקי דארי להון ראובן דנן על נפשיה משום דאורי להון דשמעון לית ליה ישום מירי בריש כיסא. ואמור רבנן⁷) אמ' רבא האי עיסקא אי מלוה שאקיל פלגא באגר דארי תרין תולתי בהפסד ואי מלוה דארי פלגא בהפסד שקיל תולתא באגר. ואודי ראובן דנן דהוא רואחא בינתהון פלגא ופלגא הילכך חייבניה למיראא תרין תולתי מן כל דמיתברר מן אשראי אי דאורי ותבע ראובן דנן דמוסיף שמעון בעיניני דמישתבע עליהון

(1) סחורת כשי [ראה אשכול הכפר (ע' קנ"ב) התולע אשר יוצא ממנו שש איבורוסס. ה]

(2) צ"ל ואו או ואי. ואולי צ"ל והאוי נמי דרוחו ביה. כלומר דהוי נמי רוח לפעמים.

(3) המחזה. כלומר להגיד להם שנתחייבו טענה חוכם לראובן

(4) משנה שבעות פ"ז ה"ח ושם איתא "השותפין והאריסין והאפטרופסין. וכאמת האשה נותנת ונושאת בתוך הבית הבאה אחריה רומה יותר כעניניה לאפטרופסם ובתשו' סי' ל"ט והיא בתה"ג הוצאת הרא"א הרכבי סי' תקנ' גי' הגאון כג"י המשנה לפנינו.

(5) או צ"ל שותפיה. או נראה שטעה כאן הכותב ורשם את שם האמיתי שהיה משה תחת "ראובן".

(6) צ"ל ואכיד. המויל.

(7) כ"מ ס"ח: והנה גי' הגאון כג"י הרי"ף אי מלוה דארי פלגא בהפסד שקיל תולתא באגר והכל קאי על המלוה וזה כג"י השנייה המובאה שם בתו' ר"ה אי

בניזרתא דלא חשב כנסיא¹) מאי דלית ליה כוננא ולא שקל מיניה שום מידיה לנפשיה. והייבניה לשמעון לאוספי במימריה כד דארי נזרתא הכין ולא תבע מידי אחרינא וכיון דלא תבע לא הוה אפשר למיטען ליה לבית דינא דהא אמור רבנן²) ואם לא טען אין טוענין לו. ומאי דאיתפסיק מן דינא עליהון תבעו מן קדמנא ופקידנא וכתבו תרי נוסחי בב' בשבת דהוא כ"א בסיון שנת' (ר"מ בקטיעא ונו').

לד. ⁴) מהודיעיננא⁵) דאתי אינשי מן אתריכון לבבא דמתיבתא והבין אמרו דהוה במדינתכון חד נברא דשמיה יצחק בר אברהם ונפק ליה לכור⁶).

לה. שאילתא לפני אדונינו סעדיה ראש מתיבתא⁷). איש ואשתו שנפל עליהן הבית ומתו ואין ידוע איזה מהן מת ראשון ואחרי מותם באו יורשים לריב אילו עם אילו יורשי הבעל אומרים האשה מתה תחלה וכבר זכה בעלה בירושתה בעודנו חי ויורשי האשה אומרים הבעל מת בתחילה וכבר יצאו נכסי אשתו לעצמה בעודה בחיים ולא עוד אלא שאנו מכקשין כתובתה. כך ראינו שתביעת יורשי הבעל ויורשי האשה הללו נחלקו בה ב"ש וב"ה ומתוך שהלכה רווחת כב"ה נחלקו שני חכמי הוראה בפירוש דבריהן כמה ששנו רבותינו⁸) נפל הבית עליו ועל אשתו יורשי הבעל אומרים האשה מתה תחילה ואח"כ מת הבעל ויורשי האשה אומרים הבעל מת ראשון ואח"כ מתה האשה ב"ש אומרים יחלקו וב"ה אומ' נכסים בחזקתן⁹) ובאו לפרש דברי בית הלל

¹) בנסיא. סמך על נסיה והן ספק גדול, בלומר חוב שאין לו שורש ומקור. בתשו' סי' ל"ט פ"י הגאון באשראי דהיא נסיא. ואולי הפי' שהתנד מנסה למכור באשראי במקום שיש ספק אם ישולם החוב. וע' בערוך [ראה הערתי למטה ע' 125 הערה 6. ה] ²) אולי כיון לכה שנאמר בב"ב כ"ח: השתא איהו לא טעין אן לטעון ליה. ובב"י איתא (במקום ואם) ואף.

³) ר"ל ר"מ לפ"ק אלף ור"מ ליטורות 929.

⁴) תשו' הגאונים הוצאת רא"א הרכבי סי' תקנ"ז אשר לפניו תשו' ר' סעדיה. ⁵) המ"ל העיר דנראה שהמעתיק לקח חלק בתשו' אחרת, או שסי' זה צריך להיות נספח אל הכא לפניו, ולשון ראשון נראה לנו כי זה דרך הגאונים לשום הלכות כענינים בסוף תשובותיהם, ואולי היו סוסימים גם הודעות שהיו להם להודיע, ומה שכתוב לפניו הוא באחת מהן ⁶) הן נתקצרה ההודעה, ושמענו מתוכה שבאו אנשים ממקום רחוק אל שער הישיבה וספרו שאיש אחד באותו מקום הלך ונסע אל ארץ בודי, ומלשון "דהוה" שמענו שסיפור מענין שהיו בימים אשר עבדו משכבר. ויכול להיות שסיפור המאורע שאיש אחד נודע ושמר ר' יצחק בר אברהם הלך אל עם "הכזר" שמקום זה העם היה רחוק מאוד משיבות סורא. ומי יוכל לשער אם זה ר"י הוא ר"י סגרי שע"י נחגייר מלך עם הכזר. [אך זה אי אפשר מכמה טעמים. ה.] ⁷) בתשו' הגאונים הוצאת רא"א הרכבי סי' תקנ"ח. — אולי נתקצרה פתיחת התשו' שבמקום אחר מצינו (סי' ל"ב) מדנא ורבנא סעדיה וכו'.

⁸) ב"ב קנ"ח.

⁹) נראה שלא היתה לפני ר"ם רק תחלת המשנה וסיימה בדברי "ב"ה אומרים נכסים בחזקתן", כי ר"ם לא דבר מאומה מאותו החילוק שנחלק לפניו עתה בסוף המשנה בדברי "כתובה בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב" וכן לא חילק ר"ם בכיום תשובתו ואמר שכל נכסי האשה בחזקת בעלה הם. ואפשר שסבר הגאון שפליגי הכא על כל הנכסים מפני שהוא ספק מי היוורש וכן באמת פליג ב"ש גם בכתובה ואמר יחלקו ועיין בדברי ר"ת בתו' ד"ה נכסים. ואולי שסוף המשנה שלפניו אינה מעיקר משנתנו ונשנית כאן על דברי ב"ש וכו' לפי שמוכאים דבריהם כמשנה יכמות פ"ד ה"ג וכתובות פ"ח ה"ו. והנה מדברי ר' האי בתשו' הג' הוצאת רא"א הרכבי סי' ע"ט שמענו שהיתה לפני דה"ג המשנה, כמו שהיא לפנינו שכבר זכר על דברת "נכסים בחזקתן" כללא ופרטויה להדין כללא.

בתלמוד ואמרו¹) בחזקת מי ר' אלעזר אומר בחזקת יורשי הבעל ר' יוחנן אמ' בחזקת יורשי האשה ואע"פ שלא נפסק הדבר אם כר' יוחנן אם כר' אלעזר כיון שר' אלעזר²) [תלמיד] לר' יוחנן היה הלכה כדברי הרב כמו שאנו [אומ]רין ל[מ]עלה אם [יבסור³] ר' יוחנן כר' אלעזר תלמידו יכפור כר' ינאי רבו⁴) לפיכך [הלכה] כר' יוחנן ואע"פ שאנו אומרים אהרי כן ר' שמעון [כן] לקיש אמ' משום בר קפרא⁵) יחלוקו אין הלכה כך לפי שהמשפט הזה כדברי בית שמאי⁶) וקימא לן בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה חוץ מן עשרה דברים שמקצתן מפורשין במשנה ומקצתן בתלמוד ואין זאת בכללן. הילכך כל נכסי האשה שמתה יהיו בחזקת בעלה וביר יורשי אהריו ואין ליורשיה בהן כלום עד שיביאו ראיה שהבעל מת תחלה. וכן המשפט.

ל'ו. כותל⁷) שבין ראובן ושמע' בשותפות ויש לכל אחד מהן עליו קורות אבל ראובן יש לו עליה על גבי ביתו ושמע' אין לו והכותל בנוי עד קרקע העליה בנין וכנגד קומת העליה בקנים ועכשיו בא שמע' לשנות את הקנים ולעשותם בנין למען ישים עליהן תקרה חדשה מה שלא היתה וראובן מונע אותו מלעשות כן. ילמדנו ארוננו הדין עם מי: אם כן הוא הרבר באשר נחקק בשאלה זו כי ראובן ושמע' שותפין בכותל בין שתי חצרותיהן ומן הארץ ועד בנין העליה של ראובן הכותל בנוי בבנין וכנגד העליה ולמעלה חצוין הקנים. כך הוא הדין שאין שמעון יכול לשנות את הקנים ולעשות בנין אלא מרעת ראובן שיפסיהו . . . שהן לפי שכל בנין שהוא בין שני אנשים אין אחד מהן יכול לחדש דבר אלא לרצון חבריו בלתי דבר מועיל לו. כי כן שנינו לענין הבית והעליה של שנים אמי⁸) רב חייה בר אמי משמא דעולא תחתון שבא לשנות בנויל שומעין לו בנוית אין שומעין לו לסכך⁹)

¹) ר' האי פי' שדבר הגמ' מוסב על אלה הנכסים שלא ידעין אי מן כתובה אי מן נכסים היוצאים עמה אינון והר"ף פי' שבעיית הש"ס בחזקת מי על נכסי צאן ברזל, אכן דעת ר"ס שמוסכת על כל הנכסים.

²) כן הגיה הרא"ה הרכבי.

³) מהגהות המו"ל בתיקון הטאמרים.

⁴) אולי כצ"ל והרא"ה הרכבי מלא החסרון בכ"י בחיבת "ופסקינן" [כי רק כזה אפשר לפי הכ"י. ה.].

⁵) גם דברי הש"ס פי' ר' סעדיה באופן אחר, שכל הראשונים פירשו שגם בר קפרא בא לפרש בעיית הגמרא "בחזקת מו" ור"ס פירש דבר קפרא פסק ההלכה כב"ש. ובין גי' ר"ס "ר' שמעון בן לקיש משום בר קפרא" הוא מאמר וענין חדש לפסוק הלכה כב"ש. וכגמ' לפנינו איתא "ור"ש בן לקיש" משמע שמוסב על פלוגתת ר' יוחנן ור"א.

⁶) בסידור עמרם ד' ווארשי דף ת' הובא שבשישה דברים הלכה כב"ש והובא בא"ז ח"א סי' רנ"א ות"כ סי' רפ"ב ובבעל העיטור אות ציצית. בא וראה שר"ס רש"י כי דברים הלכה כב"ש⁷) שם סי' תקנ"ט.

⁸) לפנינו ב"מ קי"ז: ר' אחא בר אדא משמיה דעולא ובדקדוקי סופרי הובא גי' ר' יהודה בר אדא.

⁹) בשי"ס לפנינו "בכפסין שומעין לו בלבינים אין שומעין לו וכן בענין עליון שבא לשנות נשמטה דוגמא זו בגי' ר"ס. והנה הגאון פי' שדין זה גם בשותפין ולא לכד בענין שלאחר הבית והעליה לאחר, וזה שלא כפי' כמה מן הראשונים וכן הובא בעיטור ד' לזכ דף נ"ב ע"י. אולם בהג"מ הביא שיטת ד"י כדעת ר"ס וכל השיטות הובאו בכ"י ובדרך הבית לסור תר"כ סי' קס"ד

בארזים שומעין לו בשיקמים אין שומעין לו למעט בחלונות שומעין לו לרכות בחלונות אין שומעין לו. וחילוף המעשים האלה בעליון עליון שבא לשנות בנזית שומעין לו כגויל אין שומעין לו לסכך בשקמים שומעין לו בארזים אין שומעין לו לרכות בחלונות שומעין לו למעט אין שומעין לו. ומפני מה בכך שומעין לו ובכך אין שומעין לו מפני שינוי אבני גויל להיות אבני נזית להכביר הוא אין העליון יכול לחדשו מפני שהוא מכביר על התחתון וגורם להרוס את הכותל בלא זמנו אבל התחתון יכול לחדשו מפני שהוא מחזק את היסוד ומאמצהו יתיר ממה שהיה ושינוי נזית לגויל להקל הוא לפיכך העליון יכול לחדשו מפני שהוא מיקל על הכותל וגורם לו לעמד יתיר ממה שהיה. . .

לז. . . גדול⁽¹⁾ מזה ואין צריכין למימסר מודעה כשאר אונסין אחרני ויש להן חזרה עכשו ליטול את שלקח מהן ואף על פי שביטלו מודעין. חדא⁽²⁾ דאונסא דמוכח שאני ועוד⁽³⁾ מתנות עצמן לא קיבלו ליתנם לו אלא על תנאי שיכנס לחופה ולא יפרש בים. הילכך שאני דינא רחיונא דא משאר דיני דעלמא שזו יש בדינה דברים הרבה ששינה בה חכליה בנה שנוי אחר שנוי. ושטוענין יורשין של חכליה על חיונה ופטריק בחצר שכתבו לחכליה וכמה שקיבלו עליהן לשיבות כל זמן שיהיו בהן. כך ראינו שאין בדבריהן כלום שלענין חצר שלמתנה כיון שבאונס כתובה לחכליה אין ליורשין שלו בה כלום. ולענין מה שנדרו לשיבות נמי כיון שברור אונס אין עליהן כלום בעבור נדר זה. ושהיקשתם מודעין של גיטין למודעין שלממון אינן רומין זה לזה שהלכה רווחת היא⁽⁴⁾ גט מעושה בישראל כשר ובנוים פסול ובנוים חובטין אותו ואומרין לו עשה מה שישראל אומרין לך. ואי⁽⁵⁾ מסר מודעא כיפינן ליה עד דמבטיל ליה למודעיה מפני תיקון העולם ומפני ענוות ומפני פסולות ומשום שלא ירבו ממורין בישראל. רתנן⁽⁶⁾ וכן אתה אומ' בנימי נשים כופין

⁽¹⁾ בחשו' הג' הוצא' הר"ר הרכבי סי' חקל"ה והנה החשו' הכתובה לפניה מר"ס ונראה שגם היא ממנו.

⁽²⁾ אולי היה כתוב כאן כאר היטב ענין האונס. ואין לך אונס גדול מזה" ומוכח בחשו' שאנסוס ע"י גוים. והנה לולא שכתוב בתוך החשו' דשאני חיונא דא שיש בדינה דברים הרבה ששינה בה חכליה בנה שמשמע שחיונא היא אם חכליה ובנה זה אנס אמו חיונא ופטריק ע"י גוים היינו אוכרים שחשו' זאת היא חלק מן החשו' הכתובה כגמ"מ סי' כ"ב שגם שם כתוב שאנס איש את כנות אחיו ואת בעליה ע"י גוים לכתוב לו שטרות וכו' (אמת שכאן כתוב חיונא באלף ולהלן כתשו' כתוב ב' פעמים חיונה כה"א) וגם שם פסק דבאונסא דמוכח אין צריך מודעא.

⁽³⁾ דבר המושפט סובב על ג' דברים הראשון המתנות שנתנו לחכליה כתנאים ולא קיים התנאי והם חובעים שחיוורו יורשו המתנות. השני שכתבו לו החצר יורשו תובעין אותו. הג' שנדרו ממון לשיבות אם יחזרו מדבריהם בענין החצר.

⁽⁴⁾ משנה גיטין פ"ט ה"ח

⁽⁵⁾ אלה דברי הגאון לארש הגמ' בערכין שראשית התקנה היתה דהאי שעשוהו לתת גט דכסר מודעה שכופין אותו לבטל המודעא. ואחרי כן כתב הגאון סתם דכל מקום שכופין לתת גט כופין גם לבטל המודעא שאולי מסר מודעה וגט המעם משום תיקון העולם ומשום ענוות ומשום עירב בפסולות (ע"ס). ונראה קצת שבימי הגאון היכא שאדם מסר גט כרצונו לאשחו לא היה עדיין המנהג לבטל מודעות ובבהע"ט בטול מודע הביא בשם הר"י האברצלוני לבטל מודעות בכל גיטין וע' ר"מ פ"ו מגיטין ה"כ. [עתה נודע שגם בבבלי היו מבטלין מודעות בכל גיטין. ה']

⁽⁶⁾ י"ט שנה ע"בין פ"ה ה"ו

אותו עד שיאמר רוצה אני ואמרינן עלה⁽¹⁾ אמ' אביי שמע מינה האי מאן דמסר מודעא על גיטא מודעיה מודעא ממאי מרקתאני וכן אתה אומ' בגיטא נשים כופין- אותו עד שיאמר רוצה אני ואמרינן פשיטא לא צריכא⁽²⁾ ררצויה ויהב לה גיטא מהו רתימא בטולי בטליה למודעיה קא משמע לן. ואימא הכי נמי אם כן נתני כופין אותו עד שיתן גט או עד שיאמר רוצה אני הכי קתאני כופין אותו עד דאמ' רוצה אני ומבטיל ליה למודעיה קמא. ואל תקשה מודעין דגיטין למודעין דעלמא דבגניטין כופין עד שיתן גט ומבטיל ליה למודעיה מפני תיקון העולם ומפני עונות ומפני עיסוי לפסולות. שאם תאמר אין כופין ירכו פסולין וממורין ופרוצין ועונות ביישראל והוי מינה חורבה. אבל לענין ממון לא מצינו שכופין למחילה ולא לבטל מודעין ולא לפשרה אלא העושה מעצמו לענין ממון בלבד. הילכך אל תקשה מודעין שלגניטין למודעין שלממון ומודעין שלאונס נזים ואונסא דמוכח לרבים לאונסא דלא מינלי לרבים ולא לשהדי דמודעא בעלמא שיש בין זה לזה דברים הרבה. ואונסא דחיונה ופטריק אלו כיון שידוע לרבים שאנסם חכליה ביד גוים לא הוה צריך למימסר מודעא אבל כל אונסא בעלמא צריך מודעא ואי לא מאסר מודעא לא שוי מירי והוכא דמאסר מודעא נמי ואנסין⁽³⁾ . . . מ . . . ארא דפיס להון ליחבעון לון יורשין.

לח. (ושאילו⁽⁴⁾) מקמיה. עבדא בהדא דוכתא כמקרקעי דאמי ונפקא מינה דמאן דקדים שטריה נאבי מיניה או כמטלטלי דאמי. ואמ'⁽⁵⁾ עבדא כמקרקעי דאמי וכמטלטלי דאמי ואף על גב דמטלטלי אקשיוהי רבנן למקרקעי דתנן⁽⁶⁾ עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחוקה דכת' והתנחלתם אותם לבניכם אחרים לרשת אחזה מה אחזה נקנה בכסף ובשטר ובחוקה אף עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחוקה. למ'. . . אבל⁽⁷⁾ דבר אחר ראינו לפרשו שהוא סתום בשאלה שאם ביד

(1) ערכין כ"א לפנינו א"ר ששת. והנה נראה שהגאון הכניס פירושו בחוק הגבי כדרך הגאונים. שלפנינו לא נכתבו האמרים "שמע מיניה" "ממאי מרקתאני" "וכן אתה אומר וכו'" (2) לפנינו עיטוריה ואירצו. ואתון תיבות "ויהב לה גיטא" "ואימא הכי נמי" וכו' הן הוספות לפירוש הגבי

(3) כאן חסר קצת ואולי צ"ל "והיכי דמאסר מודעא נמי ואנסין ואפיס בטלי מודע' והכי נמי אי איתיה ראיא אישאר דפיס להון ליחבעון לון יורשין" והמולי העיר שלא ירע בכיורו אם התיבות האחרונות שייכות לזאת התיבה

(4) בתיבה הג' הוצאת רא"ה הרמב"ם סי' תקל"ו וקצת מוזר בעינינו תחילתה "ושאילו מקמיה" שאין זה מדרך ראשי תשובות הנכתבות על שם זה הגאון. ונראה שהיא לאחר מן הקדמונים ומהם מצינו תשובות כזאת ואמר עבדי כמקרקעי דמי וכמטלטלי דמי כדרך ר' יהודאי. (5) ובמות צ"ש.

(6) קידושין כ"ב וכג' הגאון מה אחזה כתוב גם כתי"ב בהר ובש"ס לפנינו מה שדה אחוזה. (7) שם סי' תקין. והנה כבר העיר המו"ל שמשננו לשון התיבה נראה שהם מר' סעריה והנה יש לנו עוד ראיות לזה. א) מצינו בסוף ענין "וכך הוא הדין ואין לשנות מאומה" וזה דרך ר' סעדיה בהתינו תשובותיו. ב) גרס "אמר רבא האי עיסקא אי מלוה שקול פלגא וכו' ואי מלוה דארי פלגא בהפסד שקיל תילתא בשכר" וגירס' זו היתה לפני ר"ס לפי סי' ל"ג אשר שם ר"ס עליה. הן אמרת שרי האי פסק ג"כ כזה אבל אמר שאין זה בנוסחת הגמרא רק שליטתו כן מהא שנמצא בני ר' עזיש עיין ש"ך ד' ח' ו. ג) הלשון מאן דובין כנסיא כלומר בחריפות שיער' גם יבוא התשלומין נמצא גם בס' ל"ג ולקמן מ"ב דכנסיא היינו באשראי [באמת נסיא = נשיון ר"ל חוב ומלוה. ה] ד) ראש כוס היינו כסף אשר נתן איש בראשית השתופות לעשות

שמעון ליטול את שאר הנישיון לעצמו אינו¹) רשאי שכבר פטר אותו ראובן אחיו מכל נכסיו בחמישה כספים ולא עיר אילא שדקדק בדבר ועמד²) ואם לא בא ממנו מאומה יקח כלי בחלקו וכה פטרו לפיכך מן הדין שיטול ה' כספים או כלי ויצא מכל נכסי אחיו ומה שנשתתיר מן הנישיון אם יש צד שהוא ראוי לתת לו בדין מאומה ממה שהגיה ראיבן כגון תוספת כתובה או כיוצא בו יתן השאר לצד שהוא כדון. ואם אין צד מן הדין יתנהו שמעון למקום³) שיש בו קיבול שבר כטוב בעיניו אבל לעצמו לא שכבר הופטר. וכך הוא הדין ואין לשנות ממנו מאומה. ואם⁴) כן הוא כי דכתיב ומפרש בשאלתא דראובן ידב ליה לשמעון דינרי למיתב בהנותא ולמעבר צירפותא⁵) ואחתי בהדיה דיהיב ליה פלגא ברוחא ולא פריש כמה מסיביל בחוסראנא. הכין דינא דאית עליה דראובן למידדא⁶) מן חוסראנא תרין תולתאני משום דהלכה רוחת היא דלא שארי למארי דינרי למישקל ממך דטרח בהון בתגרותא פלגא כי דתנן אין מושיבין⁷) חנוני למחצית שכר ואפילו לא בהנותא יתיב אלא שדריה למיזבן ליה וזכיניה לשעתיה אסיר ליה למארי וזוי למשקל מן מאן דזבן ומזבין פלגא רואחא דתנן ולא יתן לו מעות ליקח בהן פירות למחצית שכר עד דטפי ליה מארי וזוי להווא דטרח בהון פורתא דתנן אילא אם כן נתן לו שברו וכמה טפו ליה שיעור דנקא או דיהיב ליה מן רואחא תרין תולתאני או דמטררי ליה מן פסידא חד תולתא דאמי רבא⁸) האי עיסקא או מלוה שקיל פלגא באגר דארי תרין תולתאני בהפסד ואו מלוה דארי פלגא בהפסד שקיל תולתא באגר וקיימא לן הילכתא ברבא. ואילין שותפאני כיון דראובן הוא דאית ליה וזוי ושמעון לית ליה ופירשו דשקיל ראובן פלגא ברואחא דינא הוא דדארי ראובן תרין תולתאני בהפסד ושמעון תולתא. ולענין⁹) מאי דטען שמעון דהוה יתיב בהנותיה ואחא טרארא¹⁰) ושקל מן קמיה צררא דדינרי מן ממוניה דראובן מחייב שמעון לשלומיה ליה לראובן אילין דינארי בולחון דאינניבו מן קמיה משום דפשע בהון ודינא קאמי ליה ראובן דאם המצא לומר כדברך מיפשע דפשעת בהון ואילו נשרת כראוי לא הוה מינניב מנך מידי והדא מילתא דעבר ליה שמעי' פשיעותא דכתא היא דאסח דעתיה מלעיוני בדינרי ונטוראנון עד דאינניבו. ובכי האי גונא לא מיבעיא שמעון דנן דחיב משום

בו סחורה ונקרא כן גם כפי ר"ס כסי' ל"ג. והנה רברי החשו' מלוקטים מכמה תשובות והדינים נאמרו בקיצור.

¹) פסק רבין שפטר ראובן את אחיו שמעון מן הנחלה אין לו לשמעון לעיכב את החוב שנתחייב לאחיו הכת לעצמו אלא יתנו לתוספת כתובת אשה וכדומה ואם אין צורך לזה יתנהו כטוב בעיניו. וכבר העיר המו"ל שנישיון הוא חוב וגמצא בפיוש גשם לר"צ הקליר.

²) כלומר ועבר על רעה זו ואולי צ"ל ועבר ברעתו

³) היינו לדבר צדקה

⁴) ענין חדש בהאי שותפתא בחילוף מעות ש"ל חנוני

⁵) ע' נישנה כעיסר שני פ"ד ה"ב.

⁶) צ"ל למדרא היינו לשאת וכן איתא לקמן בתשו' זאת.

⁷) משנה בי"ט ע"ה ה"ר והגאון בפירושו למשנה הכנים מ"ש בב"מ ס"ח: על הא דלא

יחן לו מעות ליקח וצריכא ועי"ש.

⁸) שם והג"י הובאת גם כסי' ל"ג.

⁹) ענין חדש בדין שלא שבר כראוי

¹⁰) אולי עובר ושם מלשון כרי [אולי אך נפרש לעי"ז למעלה את המלה דמטררי? ה.]

רשומר שבר הוא דהא אית ליה פלגא ברואחא אילא אפילו שומר חנם בעלמא על כי הרין מעשה דהא לא נטר דתנן המפקיד¹ מעות אצל חבריו צררן והפסידן לאחריו מסרן לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שמר בדרך השומרים ועיקר השמירה בראיית העין היא דתנן לעינין הנחבל² רואין אותו כאלו הוא יושב ושומר קישואין. ובגמרה עיקר הפשיעות העלמת העין הילכך חייב שמע' לשלומי לראובן מאי דנגב טרארא מן קמיה³). ולענין מאי דקא טעין ראובן דאתני על שמע' ברוקעא⁴ דכל מאי דמזיבין בנסיא מאי דאוד מיניה דארי ליה איהו להודי אי מורי בהבין. אי נמי דאתו עדים ומשהרין בהבין דינא הוא לשלומי שמעון לראובן כל מאי דאוד ליה מחמת אשראי דהיא נסיא דאמור רבנן הכל לפי תנאו. וכל שכן במעשה דאשראי דאמור רבנן⁵) ספיק אתי ספק לא אתי ואי לא מורי שמע' וליכא עליה שהרי בהבין מיחייב שבועת היסות על הרא טענתא דראובן והבין דאית למעבר מפסקין ספר תורה ומיתבין ליה בכורסיא ואמ' שלוח בית דין ראובן קא טעין דאתני על שמע' דכל מאי דמזיבין בנסיא מאי דאזיל מיניה מסיביל ליה שמע' וקאמ' ליה שמע' דלא הו' דברים מעולם אילא מאן דקביל עליה הרין תנאה ולא קא מורי להו' בשמותא. והאי דלא מיחייב גזירתא משום דלא טענת גזילה קא טעין ליה כי דתנן אמר⁶) לו מה אתה טוענני רצוני שתשבע לי חייב. אלא טענת בארי קא טעין ליה הילכך משתבע שבועת היסות ומיפטר ודינא הבין הוא. ואם כן הוא כי דכתי' בשאילתא⁷) דראובן ראש ביסיה אלפא זוזי ושמע' לית ליה קרנא חדא פרוטא ואתני ביניהון דשקיל ראובן פלגא מן רואחא ושמע' פלגא אית מן דינא לקיומי הרין תנאה על מנת דמקבל עליה ראובן דכל חוסראנא דארי הוא תרין תולתאני ושמע' תולתא. דאמ' רבא⁸) האי עיסקא אי מלוה שקיל פלגא באגר דארי תרין תולתי בהסדר ואי מלוה דארי פלגא בהסדר שקיל תולתא באגר משום דאורחי דינא דמן דלית ליה קרנא צריך למיהוה חולקיה מן רואחא טפי מן מאי דמסיביל מן זיאנא⁹). ולענין תרין אלפי¹⁰) זוזי דאיתי שמע' מן אינאשיו לות ראובן ותפסינן ראובן ובריל להנפוקאנון מן תחות ידיה כתב ליה שמע' כתבא דאיתיה מהימן ביון דמפריש בסופיה

(1) משנה ב"ט פ"ג ה"ה ושם אית' והפסידן לאחריו.

(2) משנה ב"ק פ"ה ה"א.

(3) ענין אחר על מה שטען שאמר מה שזיבין באשראי מסופקת שיבוא הסרן ע"י זה י"א הוא לברו.

(4) אולי צ"ל בדוקעי כלומר בדיוק. או ברוקעא מן דקע כלומר בברור נכון.

(5) פסחים ק"ג.

(6) משנה שבועות פ"ו ה"ח ומבאר הגאון למה נשבע רק היסת ולא שבועת המשנה של שותפין ואומר שאינו טוען גזלת ממני כמו שטוען השותף אלא תובע וודאי שכן התנינו בינינו והלא כופר הכל ונשבע היסת ולא קטעין "טענת גזילה" אלא בענין עיקר התנאי אם היה כן או לא וע' ר"מ פ"י שותפין ה"א וה"ג.

(7) ענין כזה כבר נזכר למעלה ונראה שזו שאלה אחרת שנשאלה לפני הגאון אבל שפט בה כמשפט הראשון.

(8) עיין לעיל ע' 126 הערה 7.

(9) הפסד ועיין מנחות ע"ו.

(10) זהו ענין חרש ראובן תש"י הכי אלפיס זוזי שהביא שמעון (שותפו) ולא רצה להוציאם ששמעון כתב לראובן "שטר נאמנות. ובסוף התש"י כתוב שהוציא והחזיר כתב הנאמנות אבל לא פורש אם נקדע אותו כתב. איתפשט מלשון וישתני.

דמעשה דהנפוקינן לווזי ודאישתקיל ההוא כתבא מן ראובן אף על גב דלא מפרש אי איתפשח או לא. הכין דינא אי איתפשח הא אזל ליה ובטל עיקר ובטל טפילה. ואי איתיה בעיניה וכתיבא מואצפה¹ עימיה וקא מודו בה ראובן ושמעון בודאי לא איתכתובא הדא מואצפה עימיה אלא למיתבר עליה ואולינן בתר מילי דמואצפה. ואי משתכחא על ראובן ריעותא תבע ליה שמע' בכלדאית ליה ובטילא לה נאמנות דהימניה ואילא משתכחא עליה ריעותא נאמנות דידיה בדוכתה. ולעינין ניכלא² דכתיב דאישתכח על ראובן או בעדים אשתכח או במילתא ברירתא דהוה טאפי ברמי דוכינא דיניה דלא להימניה בישובה דהורו³ ליה חשוד על הממון. ואי לאו בעדות עדים ולא במילתא ברירתא אישתכח אילא שמע' הוא דקא אמ' דאישתכחתי ניכלא על ראובן לאו כל כמיניה לזוּפיה וכד מתחייב לאשכועי מצי משתבע כשאר שותאפי דהעמד על הזקתו⁴). ולעינין רואחא דקא טעין שמעון דאיתיה ק"מ דינרי ואיתנן ביד ראובן או מורי ראובן או דאיכא עליה עדים מהנפיק להון ופלגין להון בשני כי הכין דאהנו ואילא מיחייב ראובן למידרא גזירתא דלא מטו לידיה אילין ק"מ דינארי רואחא. ואפילו בלא טענתא דקיצא אילא אפילו בחששא הוה מתחייב לאשכועי. דתנן⁵) ואילו נשבעין שלא בטענה השותפין והעריסין והאפטרופסין. ולעינין⁶) מאי דאמ' שמעון דשרריה ראובן בשליחותא ולות תנארי ואיתי ליה מנהון ויבנא ושקליה ואחרה לבאביה וראובן קאמ' דלא מיתי ליה שמע' לדיליה מידי בהדא מילתא נמי אי מוקים שמעון שהדי דמשהרין על ראובן דמטא לידיה ההוא ויבנא דאחיה שמע' מן תנארי מיהייב לשלומי דמיה לתנארי. ואי לא מוקים שהדי משתבע ראובן נמי בגזירתא דלא מטא לידיה מן הרין ויבנא דקאמ' שמע' דשקליה מן תנארי שום מידי דהא טענת בארי היא וכיון דבטענת שמא מיחייבין שותאפני לאשתכועי כל שכן בטענת בארי. כי דקא מתרצינן⁷) ואילו נשבעין שלא בטענה בשפטאני עסיקין הכי קאמ' ואילו נשבעין שלא בטענת בארי לחודיה אילא אפילו בטענת שמא. הילכך כל מילי דקא טעין ליה שמעון לראובן בהדא שותפתא בין דאית ליה בידיה ברוחא בין דשקיל ליה מן אינאשי ויבנא בין דטפי ליה ברמי תגרותא בין בשאר מילי גזירתא הדא וימנא על כולהון ומיפטר הויא דלא קמו ביה

¹ בערביה מבירה וקנין והנה אם כתב נאמנות לפנינו קיים אי לא משתכח ריעותא בראובן.

² נראה שישאלה זאת בטענה בין השותפין אשר בענין שלפניה ואמר שמעון על ראובן שהוא נוכל וערסן ופסק אין לפסלו משבועה ביון שאין לו ראיה
³ צ"ל דהו ליה.

⁴ ענין ששייך בו שבועת השותפין. וסובר הגאון דגם על טענה ברורה נשבע שבועת השותפין. ולא לבר בחשש והנה בענין שאם טוען טענת בריא בענין השותפין עצמו אם החנה כך או לא והדא תובע והאחר כופר בכל כתב הגאון לעיל שאינו נשבע שבועת הנשנה ע" 127 הע' 6 ובדיו"ף ב' הנשבעין ובר"מ כ"ט משותפין ובר"ן על הרי"ף שם וע' לקמן הערה 7.

⁵ משנה שבועות פ"ו ה"ח

⁶ בענין זה שאמר שמעון ששרריה ראובן אל התגרים והביא לו חפצים לביתו וראובן אומר ש"ל הביא שמעון בידיו.

⁷ שבועות מ"ח והנה גם כאן פסק שנשבעין שבועת השותפין גם על טענת בריא ופי' הוזכר דנשבעין שלא בטענת ודאי אלא אף על טענת שמא ופי' זה נראה גם מדברי הר"י מוגאש בהירושיו לשבועות

תרין שהדי דגנב או דגול וכן שמעון נמי אי טעין ליה ראובן מירי בהרא שותפתא מישתבע ליה נמי כגוררתא בי היכין דפרשינן ודינא הכין הוא.

מ. כל⁽¹⁾ אחר ואחר טובל בערב יום הכפורים ובעלייתו מלטבול מברך על הטבילה⁽²⁾.

מא. הכין אמר רב סעדיה⁽³⁾ וישאלתם שמעון בא בטרונא ובגוים קשים על בנות⁽⁴⁾ אחיו ועל בעליהן ואנסום ורצעום עד שלקחו מהם מקצת הראוי בירושתן⁽⁵⁾ וכתבו לו שטר אביריה⁽⁶⁾ בישראל ובגוים. כך הוא הדין כי בהתברר האונס הזה בטלו כל הישטרות ההמה⁽⁷⁾ אשר נכתבו על בנות אחיו ועל בעליהן ויש להם לחזור ולתכוע את שמעון אחי אביהם באמת ובצדקה כי מן התורה ומן הנביאים ומן המשנה ומן התלמוד מצאנו ראיות והלכות כי כל העושה דבר באונס פטור הוא ממנו. כיצד מן התורה כתוב בפרשת נערה המאורסה⁽⁸⁾ ולנערה לא תעשה דבר. כיצד מן הנביאים כתוב בפרשת ירמיהו שקפין⁽⁹⁾ עליו הדבור ואמר לו שלא יבואו העם מצרים באותה שעה כיון שאנסוהו הגבורים לשוב שם עמד והלך עמהם אנוס ובסוף כדכתיב⁽¹⁰⁾ ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים את כל שאריות העם ואת ירמיהו הנביא ואת ברוך בן נריה ויבא ארץ מצרים. כיצד מן הכתובים כתוב בימי בריחת דוד כשאנס אותו איש מלך נת לבא עמו להלחם בישראל כדכתיב וממנשה⁽¹¹⁾ נפלו על דוד בבאו עם פלשתים על שאול למלחמה ולא עזרם כי בעצה שלחוהו

(1) שערי תשובה סי' ר"ב והובאה בהלכות ר"צ ה' יוה"כ דף ג"ט והרי"ף משיב על זה ואומר שאינו מברך והנה בש"ס סי' קע"ד איתא בכ"ז "הכי אמר ר' סעדיה ג' וישאלתם הרואה קרי ביוה"כ חייב לטבול דת"ר הרואה קרי ביוה"כ יורד וטובל ומבערב ישפסף וכן בשער ימות השנה יטבול משום נקיות ע"כ ולפנינו שם סי' קע"ד הוספה. והנה הדין שיוברך בעיוה"כ על הטבילה הובא גם באבודרהם בשם ר"ס

(2) בריצ"ג בסוף יום של עיוה"כ.

(3) בתש"ו גמ"מ סי' כ"ב כתוב עליה שם ר"ס בח"א ובח"ב מכ"ה וא"כ היתה התשובה

נמצאת בכמה אסיפות תשובות.

(4) בח"א "על בנות ישראל"

(5) בח"ב איתא "ברשותן"

(6) כלומר כל השינוי אליו וע"י במפתח לתשובה הגאונים סי"ב הערה ז'. ואולי צ"ל "וכל אביריהו". ומה נשתכש "אביריין" שכתוב בח"א ככ"ז. [עתה נודע כי שטר אביריהו הוראתו שטר מחילה. ה.].

(7) בשעות נכתבו בח"א מכ"ז גם כאן תיבות "באמת ובצדקה" הבאות להלן.

(8) דברים כ"ב כ"ו ומפסק זה למדו דין אונס בנדרים כ"ז.

(9) "שקפין עליו הדבר ולא ישובו העם מצרים" ונראה נוסחת ח"א עיקרית רק במקום "שקבלן" צ"ל "שקפין" כמו בח"ב. והכוונה על מאמר ה' שאמר לירמיהו שלא ישובו העם מצרים והוא עיקר הנבואה המוזכרת בירמיה מ"ב י"ט ומ"ג ב'.

(10) ירמיה מ"ג ה' ו' הביא את הפסוק בקיצור ובמעט שינוי כי שם כתוב "את כל שארית יהודה". ואת ירמיה הנביא ואת ברוך בן נריה ויבואו ארץ מצרים" והנה בס' מצודת ציון הזכיר שבאונס הלך ירמיה וע' בירושלמי סוכה פ"ה ה"א ובראש סדרש אסתר שג' פעמים ירדו למצרים ונענשו.

(11) ד"ה א' י"ב כ'. והנה בפסוק לא נאמר שהיה אנוס אולם מתוך הענין נראה כן וע' בס' הרלב"ג לשמואל כ"ט. [וראה תהלים נ"ו כאחו אותו פלשתים בגת. ה.].

סרני פלשתים לאמר בראשנו יפול אל אדוניו שאול וכתוב בהתחלת הישועה⁽¹⁾ וגם יהודה תלחם בירושלים ותרנמו לנו אבותינו ואף דבית יהודה ייתנו עממיה עם אניסין לאנחא קרבא בירושלם. כיצד מן המושגה אע"פ שהגמין דבר חמור הוא וכל הנעשה מהן באונם בנזים פסול הוא כמו שישינו⁽²⁾ גם המעושה בישראל כשר ובנזים פסול. כיצד מן התלמוד . כל הקידושין הנעשים באונם בטלים הם ואע"פ שאמרנו בתחלה אמר אמימר⁽³⁾ תלוה וקדיש קדושין הרי אמרנו אחרי כן ר' אשי⁽⁴⁾ אמר קדושין לאו קדושין הוא עשה שלא כהוגן לסיכך יעשו לו שלא כהוגן וכיון שנתברר הדבר כי כל מעשה הנעשה באונם בטל אף העדאות והשטרות הנזכרים בישראל שנכתבו על כנות ראובן ועל בעליהן באונם נזים פסולין הם ובטלין ואין עושין מהם דין וחשבון כדורש⁽⁵⁾ ואין משניחין על מה שכתוב בהם אס⁽⁶⁾ נכתב שלא באונם ושלא בטעות ועל כל חיוק ובטולי מורע⁽⁷⁾ שאף אלו כולן באונם נעשו וכיון שבטלו השטרות ההן והעדיות ההנה יש לבנות ראובן ולבעליהן לתבוע את שמעון דודם ככל אמת וזכות שיש להם ולהשתלם אותם ממנו עד גמירא. ולענין מה שנשאל כי יש עדים או עדי השטרות שהן נמנעין להעיד לכנות ראובן כי באונם היו פן יפסלום ב"ד ויאמרו מדוע חתמתם על שטרי אונם. אל ימנעו מלהעיד בכך שהרי מפורש בשאלה האך העדים היו אנוסים מחמת נפשות ואם כן הוא הדבר אין צריך לוטר שאין חייבין כלום על עדות שהיה לה עיקר באונם אלא אפילו חתמו על שטר שאין לו עיקר כלל אין פוסלין אותן אכל מקבלין עדותן כאשר אנו אומרים מורה רמי בר חמא⁽⁷⁾ ליש אלא שאמרו עדים אנוסים היינו מחמת נפשות וכו'. ואם טוענות בנות ראובן שיש לנו עדי אונם ואינן באין ומעידין ותובעות פתקא דלשונא על כך יש מן הדין לכתוב להן כמו שכתוב בתורה⁽⁸⁾ ונפש כי תחטא ושמעיה קול אלה וכו' ושנו רבותינו⁽⁹⁾ ד' דברים העושה פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואחר מהן היודע בעדות חכרו ואינו מעיד לו אולי ינידו עדותן ויצא הדין לאמתו.

מב. יוסף⁽¹⁰⁾ ויעקב אשתרכא וכתבא כינהמא כתאבא סי הדא אלשרומ. אקנינא מן יוסף יום כ"ד אן ליעקב ענדה ופי ידה דראהמא מעלומה דפעהא אליה

(1) זכריה י"ד וצ"ל ויתנו עממיה כר אניסין וכ"ה לענינו בחרגום יונתן.

(2) משנה גיטין פ"ט ד"ה.

(3) ב"ב מ"ח:

(4) גי' הגאון כג' הרי"ף והרא"ש "קידושין לאו קידושין" אך ברא"ש כתוב "וודא"

ובש"ס לסנינו כסעות מר בר רב אשי ושם את"כ א"ל רבינא לר' אשי.

(5) היינו כאשר בקש השואל.

(6) הכוונה שכתוב בהן שנכתב שלא באונם.

(7) כתובות י"ח.

(8) ויקרא ה' א'.

(9) הביא הנוסחא שהיא בב"ק נ"ה: בשם ר' יהושע והוגית נר' התוספתא דשבועות פ"ג

ועיין שם בב"ק נ"ו. והנה אף שהעמידו שם דברי התורה כשנשבע הביא הגאון ראי' גם מרכרי התורה שעיקר כוונתה שצריך להעיד כל מי שיודע עדות. ועל דבר הלשונא להעיד עי' סו"ת"ם סי' כ"ח.

(10) בתש"י הגאונים הוצאת הר"ר א"א הרכבי סי' תקנ"ב וענינה ע"פ תרגום הרב:

"יוסף ויעקב נשתחמו וכתבו כיניהם כתב באלה התנאים. אקנינא מיוסף כיום פלוני שיש ליעקב אצלו וכידו כך ידוע שנתן לו כתנאי שיוסף עליו עוד דבר [סכום] ידוע ומה שיוסמן לו יותר מסכום זה ויתעסק בזה בחלוף מסכעות בתחבולות ובשאר עניני סחורות וכמה שיהא ריוח ויפול

עלי אן יציף אליהא שיא מעלומא ומא יתהיא לה פוק דלך ויעמל בה פי אלצרף ואלנהבה וניר דלך מן סאיר אלתנאראת כמא דוקא¹) מן פצל פליעקב מן דרהם כדי וכדי וליוסף כדי וכדי. וכדלך ילוס כל ואחר מנהמא מן וציעה אן וקעת ואנה מתי גרת עלי יוסף חילה מן רגל בעיניה סמי פי אלתפאק פי מאל יאצדה מנה עלי גרה קרין או חילה או גטרסה פליס ילוס יעקב מנה שי בתה והו לאוס ליוסף קל אם כתר ויעקב כדי מן דלך לא ילומה מנה שי ולא סבב. וליועקב ענר יוסף סוי אלמאל אלמקדם דכרה ודיעה אסתופאהא מאלא גירא ידפעהא אליה מתי מלבהא מנה ליל או נהאר לא יראפע כהא ולא יחתג פיהא בחנה או כתב עליה כהא או כבעצה ספתנה דפע דלך מן וקתה וסאעתה. ואן אחריות אלודיעה עלי יוסף עלי מא חבת מן קבלהמא ואבטל כל מודע. יעלמנא סידנא ראס אלמתיבה אעזה אללה אי

יעקב מכל דרהם כך וכך ויוסף כך וכך וכן אם יקרה הפסד שניהם יסלו חלק ממנו ואם יזדמן ליוסף שיפסיד על ירי הערמה מאיש] ששמו נקרא לדוגמא בכתב התנאים" אלו התיבות העתיק המעתיק בספק]. בממון שיקח ממנו בדרך הלואה או הערמה או עוות [שיחטוף ממנו] אין ליעקב חלק בהפסד זה כלל והוא כולו ליוסף אם יהא מעט ואם הרבה וכן אין ליעקב מזה דבר ולא גרמא וחויץ מהממון הנזכר יש ליעקב עוד אצל יוסף פקרון שנתן לו בממון אחר [על מנת] שיחזירו לו בכל שעה שיחבעוהו ממנו ביום או בלילה לא ירחנו לזמן אחר ולא יירוש ממנו ראייה או כתב לו כזה הסך או בחלק ממנו דיוקני ונתן לו תיכף ואחריות הפקרון על יוסף כמו שהתנו ביניהם ובסלו כל מורעות וידיענו ארוננו ראש הישיבה ירוממוהו ה' איך הוא הרין בטה שקבלו שניהם על עצמם בתנאים אלו. והנה כבר שפט המעתיק שהתשו אחת היא עם אותה הכתובה בתשו גאוני מורח ומערב סי' צ'. אלא ששם השמים המעתיק הענין הרכיני בנידון הפקרון לכן שניה גם בראש התשובה וכתב "כי שלשה ענינות יש בה" ואת ענין השני והשלישי לפנינו שם שם בסי' צ' בראש התשובה לענין ראשון ושני וענין ראשון שלפנינו בעבור שהוא ארוך בראיותיו מן הפסוקים שם שם בסי' צ' לענין שלישי וסיים בה "ואשר צוינו ופסקנו אין לזוז ממנה" בדרך שריים ר"ם תשובותיו. ונראה שהמעתיק הזה שם כתשובה השמות ראיוב ושמעון לפי שדרכו לרשום אלו השמות בכל התשו גם סכום מאתים וק"ן שם המעתיק להקל על הקורא ע' ש"ץ ח"ד ש"ח סי' י"א. ולפנינו בתשה"ג התצאת הררא"א הרכבי סי' תקנ"ב אותה המענה הארוכה הכתובה בפירוק הענין הראשון קצרה המעתיק בכל דאיותיה וכתב רק ראשית הדברים ורשם כמה פסמים וג'... וג'... והיא נמצאת באריכות בתשובות גאוני מורח סי' צ'. והנה זה לשון השאלה והתשובה ער זה הענין הנכתב באריכות בתשובת גאוני מורח ומערב סי' צ': לר' סעריה גאון זצ"ל. ראובן ושמעון נשתתפו והטיל ראובן לכיס מאתים דינר כרי שיוסיף עליהם שמועון מאה וחמשים דינרין ומה [צ"ל ומא] יתהיא לך [צ"ל לה] פוק דלך ויהסר בהם והריות יהיה השליש לראובן ושני שלישים לשמועון וכן מן ההפסד כמו שהתנו על הריות והתנה ראובן על שמעון כי אם יערים יהודה עליך בשום ערמה ויטול ממך ממון שאהיה פטור מן הפסדו ועכשיו מוען ראובן לשמעון כי אני שותף בכל מסובך ושמעון אמר לא כי לא נשתתפתי ענך אלא על הקרן הידוע ולא יכולתי להוסיף על הקרן שלך אלא מאה וחמשים דינרין ולמדנו רבינו האידן הרין. הנה זאת אשר הבננו אם כאשר כתוב בשאלה זו כי שלשה ענינות יש בה שני ענינות מהן לא שאל השואל עליהן כי לבעבור כי שני משפטיהם ברורים וגלויים הענין הראשון חילוק השכר אשר יריותו בממון לראובן שלישי ולשמעון ב' שלישים וכן בהפסד יען כי המשפט ברור להיות תנאי שהתנו ביניהם קיים לא שאלתם עליו. והענין השני אשר התנה ראובן על שמעון שאם בא יהודה ולקח ממון בתחבולות פטור אני ממנו וגם זה בגלל כי משפטו ברור לקיים תנאו לא שאל עליו אבל דבר אשר היתה כוונתו של שואל לשאול עליו בייחוד הוא הענין השלישי אשר התנה ראובן על שמעון להוסיף וכו'.

¹) המעתיק העיר שצ"ל "דוקא"

שי ילומהמא מן אלחכם פי הדה אלשרוט: שאלה זו מכתובה¹) בלשון הנרית יצא²) לפנינו וכו'. ואם כאשר כתוב בשאלה זו כן היה הדבר נכון זאת הכנו כי יש בה ענין ראשון³) אשר התנה ראובן על שמעון להוסיף על מאתים וזו של ראובן מאה וחמשים וזו של שמעון ומה יתהיא לך פוק דלך. ועל זאת ראובן ושמעון חולקים ועכשיו ראובן אומר אני שותפך בכל קנייך ושמעון אומר לא כי נשתתפתי עמך בממון ידוע ולא יתהיא לי דבר להוסיף על שותפוך חוץ ממאה וחמשים וזו בזאת שאלתם להודיע אתכם הדין עם מי. כך ראינו שאין המשפט לא בדברי זה ולא בדברי זה לא בדברי ראובן שאמר לשמעון אני שותפך בכל ממוןך כמו שמפורש ולא בדברי שמעון שאמר נשתתפתי עמו בממון ידוע אבל המשפט בהציע דברי השותפות שאמר בהן כי יטיל שמעון לאמצע ק"נ ומה שתהיא לך פוק דלך ומשמע דבר זה כי כל דינרי כסף וזהב אשר תמצא ידו יתר על ק"נ או ישלם לאמצע ואע"פ שנאמרו דברים הללו בלשון הקדש מהו משמיע ולדון כמוהו⁴) ומה⁵) כי כן מצינו רבותינו הראשונים ויל בראותם את בני אדם בלשון ארמית היו מסיעים אותם בלשון הקדש לכווצא בהן וחוקרים במקרא על אודותם ושופטים כפיהם שכן למדנו רבותינו⁶) ההוא דאמר להו נכסי לבניי הוה ליה חד ברא וברתא מי קראי אנשי לברא חד בנאי אמר ר' אשי⁷) ת"ש ובני דין חושים א"ל רבא כדתנא דבי חזקיה⁸) מלמד שהיו בני מרוכין בחושים של קנה אלא אמר רבא מהכא ובני פלוג אליאב ר' יוסף אמר מהכא ובני איתן עוריה וזה פירושו של מעשה זה. איש צוה בשעת מיתתו תנו

(1) צ"ל שכתובה. [אין צורך להגיה כי היא מלה ערבית והוראתה כתובה או נכתבה ה]

(2) צ"ל יצאה

(3) מכאן ואילך העתקנו התשובה בענין זה מתשובת גאון מורה סי' צ'. וזה הענין כתוב בתה"ג הוצאת הרמב"ם הרכבי סי' תקנ"ב בזה הלשון: "סמ' שקיבל יוסף על נפשו להוסיף משלו כמון כפורה עם ממון יעקב המפורש וגם להוסיף מא יתהיא לך פוק דלך ואם כן היה הדבר כך הוא הדין כל כסף וזהב אשר תמצא יד יוסף יתר על המפורש ויטילו לאמצע ואע"פ שנאמרו [?] וג' שכן לימדנו רבותינו במעשה ההוא דאמר להו נכסי לבניי כי חקרו בלשון הקדש ונמצאו שהבן האחד קרוי בנים בענין של ובני פלוג אליאב ובני אתן עוריה וכיון שמצאו חתכו משפט כפיהם וגם אנחנו וגו' ער מי יכין לעורב צידו וגו'" ולשון זה סמ"ס "חתכו משפט" וגם אנחנו בא בתשובה שלפנינו בתשובת ג' מורה סי' צ'.

(4) צ"ל ומה יתהיא לה פוק דלך. [ההגה בערבית לה במקום לך (נסתר במקום נוכח) אינה נצרכת ה]

(5) הן אמת שבשטרות הולכין אחר לשון בני אדם אכן בענין כזה אין לחקור אחרי משמעות חיבה אחת רק אחרי כיוון דיבור בני אדם באותו ענין האך כוונת המדברים אם ידברו דברים אלו כסיועין הדברים ללהק' תהורה ומזוקקת. ולכן הסיעו גם בתלמוד ענין זה אם קורין בני בנים בנים לדרך המקרא זה נ"ל כוונת הגאון. ועי' בתשובת הריב"ש סי' ר"ז דפסק דהיכא דאין לשון ב"א ברורה הולכין אחר לשון תורה לשונות אותה עם לשון ב"א. ועי' שם סי' ש"ד.

(6) ב"ב קס"ג. ושם אית' דק "ברא וברתא" וכ"א ברי"ף, וגו' הגי' מפורשת "חר ברא".

(7) צ"ל אביי כאשר הוא בש"ס והלא השיב עליו רבא.

(8) לפנינו בש"ס "דילמא כדתני דבי חזקיה" והנה שם בש"ס חסרה גם בדברי רבא גם בדברי ר' יוסף חיבת "מהכא" שגרס הגאון.

נכסי לבני ולא היה לו אלא בן אחד ובת וחקרו רבותינו לאמר אם תאמר⁽¹⁾ אינו קרוי בנים הועילה צואתו לפטור את בתו בעישור נכסים ולתת את כולם לבנו ואע"פ שצווי המת בלשון ארמית נאמר לא למדו רבותינו פירושו מלשון ארמית אלא העתיקוהו ללשון קדש ולמדרוהו ממנו וכיון שמצאו בלשון הקדש הבן אחד קרוי בנים כמו שנאמר⁽²⁾ ובני פלוה אליאב ובני⁽³⁾ איתן עזריה ובני⁽⁴⁾ עתניאל חתת הרבו המיטפט כי נפטרה הבת בעישור נכסים ועמדו כולם בחזקת הבן. וגם אנחנו כך ראוי לנו לעשות כאן שיש בלשון ישמעאל ומה⁽⁵⁾ יתהיא לך פוק דלך אנו מעתיקים אותו אל כיוצא בו בלשון הקדש ואשר הוא משמיע מדברי המקרא שומטין כפיהו. וכאשר הסענוהו אל כיוצא בו בלשון הקדש נמצא הדבר ואשר יובן⁽⁶⁾ למעלה מיכן והדבר הזה משמיע כי כל כסף אשר תשיג ידו יהא זקוק לשותפות זו להיות שכרו לאמצע לפי כי בלשון הקדש אלו המילין בהשמע אחד הן אשר ימצא לו ואשר יוכן לו ואשר תשיג ידו⁽⁷⁾ ואשר תניע ידו וכולן משמיעות עושר והילוסיהן עוני ואלו הן לא תניע ידו כדכתיב ואם לא תניע ידו רי שיה ולא תשיג ידו כדכתיב ואם לא תשיג ידו לשתי תורים ולא מצאה ידו כדכתיב ואם לא מצאה ידו ולא נכון ושלחו מנות לאין נכון לו על כן שמעון זה אם לא הוסיף על מאה וחמישים זוז שאין נכון לו מפני העוני כאשר פרשתי אין לראובן עליו כלום ואע"פ שיש לו בתים ושרות וכרמים וכלי המורות אין מחייבין אותו למכור מהם מאומה ולהוסיף בשותפו אלא כל כסף וזהב הנמצא לו חייב להטילוהו עם מה של ראובן לתוך השותפות ואשר אין מצוי לו כסף וזהב אינו חייב וכאשר שנו רבותינו להלן⁽⁸⁾ אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו. ואם נמצא לו כסף וזהב אבל נפשו לא חפצה ולכך לא רצה להטילו לאמצע ואמר זהו פירוש ומה⁽⁹⁾ יתהיא לה לסתמב נפסה בדלך אין שומעין לו כי פירוש אשר יוכן לו כל דבר המצוי אשר תשיגוהו ידו כדכתיב בנרבת בית המקדש⁽¹⁰⁾ ויאמר דוד שלמה בני נער ורך וגו' ויכן דוד לרוב לפני מותו וכן הוא אומר⁽¹¹⁾ והנה בעניי הבינותי לבית אלהי זהב ככרים מאה אלף וכן כל האומר אשר

(1) צ"ל בן קרוי בנים והנה מדברי הגאון נראה שע"כ טמול בתו עישור נכסים כמשפט שביב טרע שאמר נכסי לבני (היינו לבני) אמר בן כדרך אורח דמילת דאמרי אינשי הכי וכן פ' כנמוקי יוסף וכ"מ גם בתו ד"ה ת"ש שכתבו שאמר בן להוריע שאם ימצאו דייקתי או מתנה שלא יהיה בה כלום ועי' בחי' הרמב"ן וזה שלא בדברי הגליון בש"ס שכתב "ולסלוקי לברתא מעישור קאתי" ואולי צ"ל "ולסלוקי לברתא בעישור קאתי" ועיין במהרש"ל

(2) במדבר כ"ז ח.

(3) דה"י א' כ' ח.

(4) הוסיף הגאון עוד ראיה מפסוק אחר שלא הביאו בש"ס והוא בדה"א ב' ו"ג.

(5) צ"ל ומא.

(6) [יוכן. ה]

(7) ללשונות האלה בהן לא הביא ראיה שלא נמצאו כולם כן בפסוק אלא שמלאו נוציא ההן וללאו הביא ראיה מלשון המקרא ויקרא ה' ד' ו"א ונחמיה ח' י'.

(8) משנה פאה פ"ח ה"ח

(9) צ"ל "ומא יתהיא לך לתסתמב נפסה בדלך" כלומר שזה פ' אלה הדברים האמורים בשמר "ומא יתהיא לך" שבוונחם מה שתחפזין נפשו.

(10) דה"י א' כ"ב ד'

(11) יש י"ד וצ"ל לבית ה'.

יותן לו סירושו אשר יתן לו הקב"ה ולא עלה על לבו ככתוב¹) תבין דגם כי כן וכו' ואומר²) וי"י יבין צעדו ואומר³) מי יבין לעורב צידו. הלכך כל דינרי כסף וזהב אשר תשיג יד שמעון והו המצוי לו חייב לעכבה עם ממון השותפות כי זה סירושו ומה יתהיה לך פוק דלך כאשר בארנו ואם לא נמצא לו כסף וזהב אשר תשיג יד שמעון זה והמצוי לו אינו חייב למכור את ביתו שדהו עבדו ואמתו שורו וחמורו כאשר אותו ראובן טוען כי אני שותפך בכל קנייך כי פטור הוא מזאת⁴) והענין הישני מה שהתנו ביניהן כי כל שבר אשר יהיה בשותפות זו ליוסף ממנו דבר קצוב וכן בהפסד כמדת השכר. וכן המשפט להיות התנאין שהתנו ביניהן בריוח ובהפסד שרירין וקיימין כאשר שנו רבותינו⁵) כל דבר שבממון תנאו קיים. ואין אנו צריכין לפרש לפנינו כמה ישול יוסף וכמה ישול יעקב מאחר שיש קרן לשניהן בשותפות זו. בין שהתנו להלוק בשוה בין שהתנו להיות בעל רוב הממון נוטל רוב השכר ובעל מעוט הממון נוטל מעוטו ובין שהתנו להיות בעל רוב הממון נוטל מעוט השכר ובעל מעוט הממון נוטל רובו. על הכל תנאיהן קיימין ואין צורך לחקור מה התנו ביניהן אלא בזמן שאחד מהם אין לו קרן כל עיקר. והענין השלישי שקיבל עליו יוסף שאם יבא פל' אלמני ויקח ממנו ממון בטרונאי או בתחבולות להחשב כלו על נפשו ולא להחשב על יעקב ממנו מאומה אף גם זאת תנאו קיים הוא ואין יכול לשנותו. והענין הרביעי אשר נכתב כי יש ליעקב אצל יוסף פיקדון מבלעדי ממון השותפות וקיבל עליו יוסף אחריותו אף גם זה תנאו קיים ואפילו לא קנה מידו וכל שכן שהרי נתפרש שקנו מידו שכך אנו שונים תאנא ומתנין⁶) על שומר חנם להיות בשואל והקשינו לומר בדיבורא בעלמא וסירק שמואל ואמ' בשקנו מידו ור' יוחנן אמר אפילו תימא לא קנו מידו כההוא הנאה דקא מהימנין ליה אממוניה נמר ומשעבד נפשיה. והלכה כר' יוחנן הלכך חייב לתת לו את הפיקדון אימתי שתבעו לתת לו כאשר קיבל עליו. ובעיסקי השותפות כאשר חתכנו משפט להטיל כל דינרי כסף וזהב אשר לו לאימצע ולחלוק בשכר ובהפסד כפי תנאיהן. ואין לשנות מזאת מאומה.

מג. ואם כן⁷) הוא כאשר הוחזק בשאלה זו שראובן⁸) נשא בת שמעון

¹) תהלים ס"ה י'.

²) משלי ס"ז ט'.

³) איוב ל"ח מ"א.

⁴) טכאן ואילך התשו' ערוכה פה כאשר היא בתה"ג הוצאת הר"רא הרכבי.

⁵) כלשון דומה לזה הובאה בכתובות נ"ו. ובבבא מקומות בש"ס ועיקרה כתוספת קדושין פ"ג.

⁶) כ"א בתוספת' ב"מ פ"ו "כתבה ש"ח להיות כשואל וכו' והיה כתוב כן לפני ר"ס

בגמ' ב"מ צד. וכן ג' הרי"ף והרא"ש. וכדרך הגאונים מביא גם ר"ס דיני הש"ס בשום להם

סעם וכמעט שינו ולפינו אית' "כההוא הנאה דקא נפיק עליה קול דאינש מהימנא הוא".

⁷) תשו' גמ' ס"מ צ"א. התשו' ש"ס ס"י צ' שהיא מר"ס היא בכ"ו לפני זאת. והתשו'

שאחרי תשו' זאת לפנינו בכ"ו היא אחת מן התשו' הכתובות בש"צ ע"ש ר"ס לכן יש לשפוט

שגם התשו' שלפנינו ממנו היא וכן מוכח מתוך לשונה. והנה בגליון הכ"ו כתוב "ת"כ" (חסרה

כאן) השאלה והיא כתובה בערבית ולא כת' (כתבתיה).

⁸) ענין השאלה. ראובן נשא את בת שמעון וכל מה שנתן לה ראובן מתכשיוסין וכו'

וכן מה שנתן לה אביה שמעון הכל היה בבית שמעון אשר כתב שטר על זה וראובן דר בבית

שמעון ועכשיו רצה להעתיק משם ובקש ששמעון יתן לו את כל אשר בידו מן הכתוב בכתובת

וכנסה לחופה בבית אביה והעיד עליו עדים כי כל אשר נכתב בשטר הכתובה ישנו בביתו ובעת אשר יחפון להעתיק את אשתו יקחנה עמו ולאחר זמן בקש ראובן להסיענו ולא אבה אביה שמעון אף לא לחתו ע"י שלישי אף לא לקנות בו קרקע. כך הוא הדין אם בת שמעון זה גדולה היא שואלי את פיה ורואים מה דעתה ואם רצתה לצאת אל בעלה ולהוציא את הגדוניה אין אביה יכול לעכב כמו שאמרו רבותינו¹) משהשיאה אין לאביה רשות בה ואין אביה זקוק לריב ולהשפט עם בעלה אלא איכ הרשת אותו²) כי אז יבוא וידין עמו בכח ההרשאה כאשר אילו אחד מן הרחוקים הרשה לדין עם בעלה היתה רשאה. על כן אם באה היא או בא אביה או איש רחוק ברשותה ודנו עם בעלה בעבורה רואים אם אין³) לה חפץ לשבת עם בעלה שוכרת כתובתה ויוצאה. ואם אמת היה הדבר כי העיד ראובן על שמעון כי כל הכתוב בכתובה בביתו הוא יתן לכתו ממנה את אשר כתב לה האב ויחזור לראובן את אשר כתב לה ויפרדו זה מזה . . . ואם⁴) יש לה חפץ לשבת עם בעלה אם היא מאמנת אותו להיות כל הכתוב בכתובה תחת ידו דין הוא שיתן לה אביה את הכל כאשר העיד על עצמו כמו שמפורש בשאלה . . . ואם⁵) מוענת כי התנית עליו לבלתי תת לו מן הגדוניה כלום תביא ראיה כי כן היה התנאי כי כל התנאים אין מתקיימין אלא או בעדים או בהודאת בעל דין כאשר שנינו⁶) האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאו בטל דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר כל דבר שבממון תנאו קיים ואם כן מתברר שאמר לה כך אלא או בהודאתו או בעדים אף כאן או בעדים או בהודאתו ואם לא ביררה אין שומעין לה ואם אינה מאמינתו יניחו את הכל ע"י שלישי עד שיתפייסו או עד שיקנו בו

כתו ומן הגדוניה. ושפט הגאון שאם היא גדולה שואלין את פיה אם רוצה לצאת עם בעלה ולהוציא את הכתוב והגדוניה מרשות אביה לרשות בעלה אין כח ביד אביה למחות כזה.

¹) כישנה כתובות פ"ד ה"ב.

²) אולי צ"ל הורשה. [ההנהגה היא למותר, כי הרשת הוא קצור מן הרשתה. ה] אין אביה נשפט עם בעלה כב"ר ביכולתו אלא אם הרשה אותו הכת בדרך שיכולה להרשות את אחר לשעון ונראה שהיה דרכם להרשות אנשים ככל ענין לשעון טענות והרחיבו המנהג הזה בזמן הגאונים כידוע וע' בס' התרומות שער נ' ס"ו ד'.

³) אם אינה רוצה לשבת עם בעלה ללכת עמו הלא אין לה כתובה ממנו ומ"ש שוכרת כתובתה הכוונה כזה שתקבל מה שהביאה מבית אביה ותכתוב שוכרת כתובתה בהודאתה ומספדת [כתוספתא וירושלמי יבמות וכתובות נמצא הלשון שוכרת כתובתה בהודאתה ומספדת כתובתה. ה].

⁴) בתחלת החשי' אמר שאם רוצה לשבת עם בעלה יתן לה אביה את הכתובה ועתה כיאר בפ"ן הזה כי שיערים הראשון אם תאבה שתהא הכתובה ביד בעלה. אביה נותן על ידו.

⁵) והשער השני אם התנה לבלתי תת לו מן הגדוניה יקיים התנאי וע' כתובות ס"ט.

⁶) כתובות נ"ו. וע' תוספת' קידושין פ"ג והנה בבבלי ככל המקומות שהובאה הברייתא הלשון "ה"ז מקודשת ותנאו בטל".

[חבל על ראב"ד! כי עלתה נשמת המו"ל השמיטה כסדר השלימו את מלאכת ציון ההענות לתשובה זו. ואנכי אשר נקראו נקראתי להתימה יראתי לכנס כגוף הענינים פ"ן אכנים רבדים זרים לרוח המו"ל ושטתו; לכן הסתפקתי כמועט והבאתי דק את קצור הערות המו"ל בגמ' רק חקנתי אותן כמקצת לפי דעתי האחרונה אם מצאתי רשומיה. ואבקש הסליחה אם שגיתי כזה באיזה דבר, גם אקוה כי נפש ידירי המו"ל תצביה לא תשא עלי עון כזה כי לשוכה כונתי. ה].

קרקע ויהיה העיקר של האשה והשטר כתוב בשמה ומונה ע"י השליש והבעל אוכל פירות בעבור ב"י⁽¹⁾ הוא למוזנותיה וכל צרכיה . . . ולענין⁽²⁾ מה שכתב לה בעלה בשטר וחמיו טוען כי לא נתן לו כל תביעות אשר כתב אם מכיא שמעון ראה כי לא נתן ראובן כל אשר כתב שיתן אותו חייב ראובן להשלים הואיל וכבר נכתב כי נתן . . . ואם לא הביא ראה בכך מניחין תביעות אלו עד עת צאתה מתחת יד בעלה הואיל ואינו מודה. ואם במיתה תצא נשבעת על כל דבר שהוא ברור לה ונוטלתו ואם בנירושין תצא המוציא מחבירו עליו הראיה. אבל כשהוא יושבת תחתיו אין לה לתבוע תשלום מה שכתב לה משלו שהרי אחריותו עליו . . . ולענין מה שהיא טוענת כי אמר בעלה תעיד לי כי לא הגיע הנדוניא . . . ותפסור אם יש עדים בכך בקנין תעיד לו ותפסור ואם אין עדים אע"פ שהעידה לו לא נפסרה . . . ולענין מה שנכתב בשאלה כי נתנה את הנדוניא לאביה במתנה כך הוא הדין אם מעבשיו נתנה אותה לו מתנתה בטלה ואין צורך לומר נכסי צאן ברזל הכתובים בכתובה בשומא אלא אפי' בנכסי מלוג שאין כתובים בכתובה ולא נשומים ואפי' נפלו אחר כניסתה אל בעלה כאשר שנינו⁽³⁾ נפלה לה משנישאת אילו ואילו מודים שאם מכרה ונתנה שיוציא הבעל מיד הלוקחות וכאשר אמרנו להלן אמר אביי⁽⁴⁾ נשואה ירו כידה רבא אמר ירו עדיפא מידה . . . ואם לאחר גירושין או לאחר מיתה בעלה נתנה לאביה והיה הדבר תלוי אם מתה תחת בעלה יירשנה בעלה ואם מת הוא או גירשה יבוא אביה ויטול את הכל כאשר כתבה לו ואפי' כתבה לאיש רחוק כך או מכרה היית' כתבה קיים כאשר שנינו⁽⁵⁾ אומרים כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו אם נתארמלה או נתגרשה אבל אם מתה יירשנה בעלה ואפי' שנחלק ר' יוחנן ור"ש בן לקיש לענין מבר הכן בנכסי האב בחיי האב ונפסקה הלכה⁽⁶⁾ כר"ל כי קנה הלוקח הואיל וקנין פירות המחובר המשווייר לאב אינו דומה לקנין הנוף אבל אם מת האב תחלה לא נחלק אדם בכך כי קנה הלוקח שהרי המוכר קיים אבל אם נתגרשה הבת או מת בעלה תעמוד המתנה אשר נתנה לאביה או לאיש אחר אבל כשהוא תחת בעלה אין כאן מתנה ולא מכירה עד שישוו שניהם יחדיו . . . ולענין⁽⁷⁾ מה שמעון שמעון כי הוציא הוצאות על ראובן ועל אשתו שלש שנים ונס פרע את חובו ונס נתן לו קרן לסחורה בני דברים אלה אם הודה ראובן או הביא שני עדים כי בבקשת ראובן פרנס אותו ואת אשתו ופרע את חוב ראובן וקבל עליו ראובן להשיב לו תחת מה שפרנס ומה שפרע חייב ראובן לשלם לו . . . וכן לענין ראש הכיס אם יש עדים או הודאה כי נתן לו השב ישבינו ואם אין נוודין בפני ראובן סתם על כל אלה ופסור ואם הביא שמעון עדים כי פרע חוב ראובן ופרנס אותו ואת אשתו משלו ויאמר כי

(1) צ"ל כי הוא מושעבר למוזנותיה

(2) השער השלישי אם טוען שמעון שראובן לא נתן לאשתו את התכשיטין שאמר לה, ופסק כשיש ראיה יתנם וישלומם לה, ויש אין ראיה תשבע היא ותטול לאחר מיתה.

(3) מ"שנה בכתובת פ"ח ה"א.

(4) שם בגמרא פ"ג.

(5) משנה מכות פ"א ה"ב, גמרא ב"ק פ"ט.

(6) ב"ב קל"ז וזהו השער הרביעי שאם טוענת שנתנה הנדוניא לאביה במתנה.

(7) השער החמישי. לענין הוצאות שהוציא שמעון על ראובן וכתו שהיא אשתו ושאר תביעות שיש לו עליו

קבל ראובן לפורעו תחתיהן וראובן אומר לא קבלתי נוזרי' בפניו שבועת היסט כי לא קבל ופטור שהרי⁽¹⁾ מי שהלך למדינת הים ועמד אחר ופרנס את אשתו והשוו חנן וארמון ור"י בן זכאי כי הניח מעותיו על קרן הצבי וכ"ש אב אצל בתו שהרי⁽²⁾ המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו ופורע את חובו ומחזיר לו אברתו⁽³⁾ וזן את אשתו ובניו ואע"פ שהוא חייב במוזנותיה וכ"ש שאינו מודר הנאה אבל מה שאומר שמעון⁽⁴⁾ כי בעת נשואין היה ראובן עשיר ועכשיו העני אין בדבריו ממש משפט העני והעשיר בדבר זה שוה כאשר פירשנו הלכך אם דעתה לעמוד עם בעלה תשא עמו⁽⁵⁾ כל אשר לה נכתב בכתובתה אל ביתו או יהא מונח ע"י שלישי או יקנו בו קרקע והשטר בשוה והבעל אוכל פירות בהתברר כי אביה העיד על נפישו כי ישנן אצלו... והתנאי אשר היא טוענת כי היה מתחלה או כי אמר בעלה בסוף תעיד לי עדים⁽⁶⁾ ותפטר תביא ראיה בזה וכו' וכן החוב והמוזנות והקרן צריך ראיה לכל אחד ואחד ומה שכתבה לאביה במתנה אין בה ממש כשהיא יושבת תחת בעלה אבל אם גרשה ומתה⁽⁷⁾ או מת תתקיים המתנה ביד האב וכן הדין.

מד. ראובן⁽⁸⁾ ושמעון שהניח להם אביהם קרקע ונשא ראובן אשה וילדה לו בת ומת הוא וכשבאתה אשתו של ראובן לנכות כתובת' מן חלקו בקרקע בא קרובו והוציא שטרות בישראל ומן גוים שהיו נתונים ע"י שלישי שמכר לו חלקו וזמן השטר שנים רבות לפני מותו וכשנשאל ואמרו לו למה אין השטרות תחת ירך השיב ואמר כי יגור המוכר פן אוציא הקרקע מתחת ידו לסיכך אמר לשלישי אל תתנם לו אלא לאחר מיתה ואין למת נכסים הוין מהן. משלשה דברים נראה לנו לא נמר ומכר לקרובו מכירה גמורה בחייו אלא לאחר מותו⁽⁹⁾. ראשון מאשר הושלשו השטרות על יד שלישי הושלשו לתתם לקרובו זה אחר מיתת ראובן ואילו מכירה גמורה מעכשיו היתה לא היו השטרות נשלשין. ושני מתוך שהיה הקרקע ביד ראובן שנים רבות אחר כתיבת שטר מכירה זה ונפטר והוא מוהוק בידו וכי מי הוא זה שלווה על דעת קרקע שהיא חוקה בידו הלווה וכח חוקה עצום מאד והיוורשים⁽¹⁰⁾ אין צריכים עמהם טענה. והשלישי מתוך הודאה שהודה קרוב זה כי בדרשו מן ראובן להמשיכו השטרות אמר

(1) משנה כתובות פ"ג ה"ב.

(2) משנה גדרים פ"ד ה"ג, ושם איתא את אברתה וכן בגמ' מ

(3) במשנה שם פ"ד ה"ה.

(4) השער הששי. שאם מוען ראובן שהתנו שמעון העני ובשכיל זה אינו נותן לו הנדניא טענותיו כסלון.

(5) בגמ' עמה. אולם בכ"י המו"ל ו"ל עמו שאולי ט"ס היא.

(6) בגמ' העיר המו"ל כי המלה עדים צריכה להמחק. ואמת הוא כי למעלה בתשובה זו כתוב תעיד סתם; אולם בכל זה אין צורך לתקן פה את הנמצא בכ"י. כי נמצא כמה פעמים תעיד עדים בטובן תביא עדים.

(7) המו"ל העיר בגמ' כי המלה ומתה היא מיותרת.

(8) תשו' גמ' ס' צ"ד ובכ"י התשובה אחרי תשובה אשר יש ר' סעדיה כתוב עליה כש"ץ. גם לשון "הוציא שטרות ומן גוים" מורה שהיו נוהגים לכתוב השטרות אצל דיני ישראל ואצל דיני גוים. וענין זה בא גם בתשו' ר"ס כגאוני נזרח ס' כ"ב גם מלשון התשובה במספר השעמים וסופה "וכך ראוי לעשות ואין לשנות" נראה שממנו הוא.

(9) ואין שטר לאחר מיתה עיין ב"ב קנ"ב.

(10) רמז על המשנה ב"ב פ"ג ה"ג.

לו ירא אנכי פן תוציא הקרקעות מתחת ידו ואם אמת הוא כי מכירה נמורה מעכשיו היתה היה משיכו ואומ' לו אני כסף נתתי לך אוציאם ואוציאם כדאמור רבנן מעשה בבני ברק דאמרי לקהות אנן וזוי יהבינן ליטול¹) וליטול ומאשר לא השיבו כך למדנו כי לא מעתה הקנה לו ועל אחת משתים היה הדבר או מכירה ודאי היתה ולאחר מיתה היתה או מתנה היתה ונכתבה בלשון מכירה כדברי ר' ינאי שאמר²) במתנה בקש ליתן לו ולמה כתב לו לשון מכר כדי לייפות כחו לפיכך ביון שנתברר מן שלשה דברים אלו כי ההקנאה לא היתה אלא לאחר מיתה דין הוא שכל שטר ומכירה שנכתבו על ראובן לפני מותו יהיו קודמין למכירה זו על כן ראוי להתחיל בראשונה בשטרות ובכתובות אשר על ראובן כי כולן נגמרו מחיים ואחרי כולן³) ינבו מה שכת' בשטר מכירה זו כפי הכסף הכתוב בו כי נתברר כי ההוא לאחר מיתה ואם לא נותר אחר פרעון כל כתובה ושטר מאומה אין לו לקרוב זה כלום כי הורע כחו ובעבור שהקנה לו לאחר מיתה וכך ראוי לעשות ואין לשנות.

מה, לרב סעדיה.⁴) וא"כ הוא כאשר צמח טוען כי מאת הוזהבים אשר אמרו חיים ושלום בבית דין כי נותרו עליו לראובן ושמעון לא מנותרות חשבון המה אלא מן טענה שאין לה עקר שטענו עליו ראובן ושמעון ואנסוהו בשופש של גוים עד שהעיד להם בכך. אם נתברר אלו דברי צמח כאמת טעות גדולה טעו חיים ושלום. ואף הרע הרעו לו בזאת כי היה להם לומר בבית דין כי מצעו את החשבון ביניהם ונותר לצמח כך וכך וזוים בודאי כך וכך וזוים בספק ואח"כ היו אומרים ועוד העיד אותנו צמח על עצמו כאונס שופש בגוים כי יש לראובן ושמעון עליו ק' דינרי כדי שיעמידו עליו דבר דבור על מתנותיו ולא היו מעריבין החשבון בטענה המיוחדת באונס כי כשהאמין אותו צמח לענין חשבו האמינו ולא לדברים אחרים אלא במאי שהעיד העידו כמה שלא העיד לא העיד כאשר שנו לנו רבותינו במשנה⁵) נדר ושבועה אין לי עליך אינו יכול להשביעו אבל משביע הוא את יורשיה ואת הבאים ברשות' וכן כל המאמין את חברו בדבר המיוחד משפטו שלא לערב עמו דברים אחרים אלא כמה שאמרנו שהאמינו האמינו וכמה שלא האמינו לא האמינו כי כן למדנו בתלמוד⁶) ההוא נברא דא"ל לחבריה מהימנת לי כל אימת דאמרת לא פרענא אול פרעיה כאפיה סהדיה לסוף⁷) א"ל לא היו דברים מעולם סבר אביי למימר הא הימניה א"ל רבא נהי דהימני' טפי משני סהדי מי מהימניה. וגדולה מן הטעות אשר טעו חיים ושלום טעו ב"ד ואף הרעו לצמח שקבלו עדותן שלא בפניו שאילו שמעו

¹) ב"ב קנ"ד: לינוול ולינוול וכצ"ל.

²) לפנינו ב"ב נ"א. ר' אשי.

³) מאשר אין ספק שהלוקח נתן טעות עבור הקרקע כהבטל המכירה אחרי השתלם הכתובה והשטרות הקודמים יחזירו לו כפי מעותיו.

⁴) תשו' גמ"מ סי' צ"ו. בגליון הכ"ז כתב הסופר "ח"כ" (חיים כתב) חשאלה כתובה ירית ולא כתבתיה. וחרץ בחשוכה זאת משפט על מה שעשה ב"ד אחר.

⁵) משנה כתובות פ"ט ה"ה ומה שאמר המעיד לחבירו כוונת הגאון המכחיחו ומאמינו.

⁶) שבועות מ"ב. לפנינו ההוא דאמר ליה כו' כל אימת דאמרת לי (וכהדא"ש חסד תיבת "לי").

⁷) לפנינו חסד זה "לסוף א"ל להד"ס" וכתוב שם אביי ודבא דאמרי תדויהו הא הימניה מתקין לה ר' סא נהי דהימניה טפי מנפשיה מסהדי מי מהימניה ולעיל מניה פלוגתא דאביי ורבא כענין אחר.

דבריהם בפניו היה לו לברר כי מאת הוהובים מחמת האונס ולא מחמת החשבון. ואולם בקבלם עדים שלא בפני בעל דין נתערבב הדבר ומצינו שאין עושים כן אלא מפני ארבעה דברים בלבד כאשר אנו אומרים א"ר יוסי⁽¹⁾ א"ר שבתאי מקבלים עדים שלא בפני בעל דין תהי בה ר' יוחנן וכי מקבלין עדים שלא בפני בעל דין קבלה מיניה ר' יוסי ב"ר חנינ' כגון שהיה חולה או שהיו עדיו חולים או שהיו מבקשים לילך למדינת הים וששלחו לו ולא בא. אחר אשר בארנו כי אלו טעו ואלו טעו מה לעשות לשירי החשבון אשר צמח טוען כי נשתיירו לו וברר כי נשתיירו לו שכל דבר שהוא במספר אין טעות מבטלת אותו ואפי' טעות ב"ד כאשר אמרנו לעניין שום הדיינים והני מילי היכי דטעו בשומא אבל במניינא לא דאמר רבא⁽²⁾ כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמניין אפילו בפחות מכדי אונאה חוזר. ומה לעשות למאת הוהובים אשר נכתבו על צמח יברר כי באונס נכתבו עליו כי כל דבר הנעשה באונס בטל הוא ואפי' קידושין כאשר אנו אומרים⁽³⁾ א"ר אשי תלוה וקדיש קדוש' לאו קדוש' הוא עשה שלא כהוגן לפיכך יעשו בו שלא כהוגן ואפקעיהו רבנן לקדוש' מיניה ואם יכול צמח לברר כי באונס העיד על עצמו במאת הוהובים ישלם וישתלם שאר החשבון במספר ובדקדוק⁽⁴⁾. ואם טוען כי פרע הוהובים מה שבעלי דינו מודים לו או נמצא בכתב יחשבו לו והשאר ישבע עליו שמעון כגזירה שלא נשתלם ממנו מאומה וישבעו עליו בני ראובן שבועת יורשים שלא פקדנו אבא שלא אמר לנו אבינו ולא מצינו שטר בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע או מקצתו ויפרעו גם המה וכן הדין אין לשנות ממנו פתנם.

מו. ראובן ושמעון⁽⁵⁾ שכנים ודרתא דשמעון סמיכ' לדרת' דראובן מהאי גיס' דשארע⁽⁶⁾ דהוא רשות הרבים ודרתא אחרנייתא דגוים וישראל' להריהון מהאי גיסא דרשות הרבים ונסק האי שארע לכמה אנפי ועיילין ונפקין מיניה לכמה מכאות ואתא שמעון ואפיק זיזא ורושן⁽⁷⁾ מן כותלא דדרתיה לההוא שארע ואתא ראובן וקא מעכב עליה וא"ל שמעון אנא לאו לדרתא אנסקי ולא למכואה⁽⁸⁾ דלא מפלש ביני ובינך

(1) לפנינו בב"ק ק"ב: א"ר אשי א"ר שבתאי וזה א"א דא"ב האיך תהי ר' יוחנן וגו' הגאון מיושב.

(2) הוביר התוכן אמנם הגי' בקידושין מ"ב: לפנינו „ובמקרקעי לא אטרן אלא רפליג בעלויא אבל פליג במשחתא לא דאמר רבה כל דבר שבמדה כו'".

(3) לפנינו ב"ב מ"ח: ואמר אמימר תלויהו וזכין קדושין קדושין מר בר רב אשי אמר באשה ודאי קידושין לא הוי הוא עשה וכו' לפיכך עשו עמו וכו'.

(4) מטה שנתברר למעלה נראה שיש מן הממון כך וכך וזוים כוודאי וכך וכך בספק ועל אלו פסק הגאון שעל מה שאינו מבורר אולם יש שמר והלה אומר פרעתי חייבין התובעין שבועה כמאמר הש"ס בשבועות מ"א.

(5) תשרי גמ"מ ס' צ"ה. התשובה כתובה בכ"י בין תש"ו דר' סעדיה, והנה מצינו מסמוט טענות כתובות בלשון סורי אכן בכל זאת מסופקים אנחנו אם היא ממנו.

(6) [בכ"י המ"ל ז"ל נצטינה פה הערה אך לא נכתבה מאתו, והיא כבאור המלה דשארע. ונראה שהיא מערבית והוראתה דרך הרבים (דאר שארע) = בית הסמוך לדרך הרבים; גם אולי המלה לקוחה מן שרעתא דנהרא (קמא כ"ש). לפי פ"ה הערוך שפת הנהר, אך רש"י יפרש שגרל הנהר. וגם למטה בתש"ו זו תמצא מלה ערבית והיא רושן שהוראתה חלון הגג ה.].

(7) שאין פלוש ואין מכוא בינו ובינו.

אלא לרשות הרבים הוא מאי אית לך ברשות הרבים ואמר ליה ראובן אנא חד מן בני רשות הרבים וכל שבן דשבן דילך אנא ולא שביקנא לך ילמדנו נאון הדין עם מי . . . הדין עשראובן דליכא דיכול להנפיק לא זיוא ולא רושן לרשות הרבים והיכא דעבר והנפק מחייבין ליה כי דינא למיעקר דהא אשכחן ברבר דאתא⁽¹⁾ קמאי דדיינין להו הכי דקאמרין⁽²⁾ ר' אמי הוי ליה דהוא זיוא דהוי נפיק למבואה הוה איכא נמי ההוא גברא דנפיק ליה זיוא לרשות הרבים אתו וקא מעכבי עליה אתא לקמיה דר' אמי א"ל ויל קיין א"ל ומר נמי אית ליה א"ל ידי למבואה מיפק וקא מחלי בני מבואה גבאי דידך לרשות הרבים מיפק מאן מחיל גבך שמעינן מההוא דינא דר' אמי תלת חרא דמאן דעבר ואפיק זיוא או רושן לרשות הרבים מחייב ליה למעקריה מרקאמר ליה ויל קיין ושמעינן נמי דכל חד מבני רשות הרבים לעכובי מרקאמר אתו וקא מעכבי עליה ושמעינן נמי דמאן דמהנפיק זיוא למבואה אית ליה תקנתא לקיומיה⁽³⁾ כל עקר ואפי' מפייס להו לשיבבי לא שוי מירי מרקאמר לר' אמי דידך לרשות הרבים מיפק מאן מחיל גבך וכיון דהבין הוא לא מיבעי' היכא דהדין ראובן מעכב על שמעון ברושן דמחייב שמעון למעקריה אלא אפי' מתרצי ליה ראובן וכל השכנים דשמעון ואתא איניש אחרינא מדוכת' אחרינא וקמנע לא שוויא פייסא דראובן דפייס לשיבבי מירי ומחייב שמעון לאקנייה וכ"ש בכהני דהא ראובן לא קא מפייס ולא קא מידע ומחייב למעקר דההוא רושן ולסלוקי.

מז. לרבינו סעדיה⁽⁴⁾ גאון ו"ל ושאלתם מי שנטל ספר תחנונים ושל תפלות⁽⁵⁾ ונשבע⁽⁶⁾ בהן אותה שבועה תהא⁽⁷⁾ כשבועת התורה וכיון שמתחרט⁽⁸⁾ יש בה או לא כך ראינו⁽⁹⁾ ששבועתו כשבועת ספר תורה מה ספר תורה יש בה שמות של הקב"ה אף ספר⁽¹⁰⁾ של תחנונים ושל תפלות יש בהן מקראות ושמות של הקב"ה ואין לשבועתו הפרה.

מח. רבינו⁽¹¹⁾ סעדיה ו"ל המוהק אות אחת מן השם עוכר כלא תעשה אבל ריו⁽¹²⁾ שנפל על הכתב מותר למחקו שלא נתבונן זה אלא לתקן ושמותיו של הקב"ה

⁽¹⁾ [ברבר דאתא. כן בגמ"מ וכן בכ"י המו"ל, אך אין לו מוכן, ונראה דצ"ל ברבואתא או ברבאתא במלה אחת ה']

⁽²⁾ ב"ב ס' ו' לפיכך בשם ר' אמי הוי ליה זיוא דהוי נפיק וגרס "וקא מעכבי עליה".

⁽³⁾ צ"ל "וברח"ר לית ליה לקיומיה כל עיקר ואפי' מפייס להו וכיו".

⁽⁴⁾ תורתן של ראשונים חלק א' סי' י"ח ובתשו' הרשב"א סי' תתנ"ד הובאה ע"ש ר' האי ועיין ברמב"ן פ"ג דנדרים

⁽⁵⁾ ברשב"א "או ספר תפלות וסליחות ושאר כתבי הקדש".

⁽⁶⁾ ברשב"א: ונשבע שבועה באותו ספר.

⁽⁷⁾ שם. אותה שבועה כשבועה בספר תורה.

⁽⁸⁾ שם: שמתחרט ורוצה לחזור בו יש לו התר או לא

⁽⁹⁾ שם: "כך הראונו מן השמים ששבועה זו כשבועת" וכו'.

⁽¹⁰⁾ שם: "אף ספר תפלות יש בה שמות של הב"ה ויש בהן פסוקים של מקרא ולא עוד אלא כיון שיש כתוב בו כל אלף בית הרי א"כ מצטרפין כל אותיות שיש בו לכמה שמות ולכמה גופי תורה ואין לשבועה זו היתר". והנה אם עיקר נוסחת התשובה כאשר כתובה ברשב"א נראה באמת שהיא אינה לר"ם.

⁽¹¹⁾ שערי תשובה סי' שכ"ט ואשכול ח"ב דף נ"ד.

⁽¹²⁾ יש לספק אם גם דין זה מיר' סעדיה אחרי שבאשכול הובא בלי הזכיר שמו רק

הנעתקין ממדותיו כגון כורא ויוצר וארון רחום והנון⁽¹⁾ ונוקם וכיוצא בהם אם טעה וכתבן שלא במקומן נמחקין ושמותיו העיקרים אם טעה וכתבן שלא במקומן אין נמחקין והם 'ששה ה' הנכתב'⁽²⁾ כיור הא ית אל אלים⁽³⁾ ושדי אהיה אשר אהיה⁽⁴⁾

מט. בתב⁽⁵⁾ רבנו סעדיה גאון ו'ל שלשים מצות הן שהאנשים חייבין והנשים פטורות.

ג. אחד⁽⁶⁾ מן המינים טען עלינו בהלכה זו והוא תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה התקופה חסרה רובו של החדש וכמה רובו של החדש י"ו יום. ר' יהורא אומר שתי ידות בחדש, ר' יוסי אומר מחשבין⁽⁷⁾ י"ו לפני החג מעברין, אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו י"ד, ואמר המין הזה אתה מוצא אם כן מן ההלכה הזאת ארבעה שעורים י"ד י"ו ב' כ"א מה המחלוקת הזו אשר היה בין החכמים וא"כ היו נחלקים בדבר שהם חושבים אותו כיניהם. השיבו ר' סעדיה ו'ל ואמר אין זה מחלוקת כיניהם אבל כל הישעורים האלה היה לו זמן ידוע שיהיו חושבים עליו בראשונה כיצאו ממצרים היתה תקופת תשרי ביד בתשרי והוא הישעור הראשון ועליו היו חושבים עד בנין בית ראשון שעלה המותר משעה ותפ"ה ככל מחזור עד שני ימים, חזרו למנות מבית ראשון ליו מן החדש והוא הישעור השני ועליו היו מונים עד שנכתבה המשנה בבדי ק"ל שנה לפני הרבן בית שני והגיע מותר שעה ותפ"ה עד עשרים בחדש והוא הישעור השלישי, והוסיפו לנו ישעור רביעי עד כ"ב בחדש אשר הוא סוף ימי החג ולא הוצרכו להוסיף ישעור חמישי, כי בטוחים אנו בצוהנו שהוא יחויש את גאולתנו ויקבין גלותנו קודם שלא תעבור התקופה על ימי החג. אלו הם עניני דבריו ו'ל, והם לפי תשובת המינים ולדחותם נהג מנהג התשובה שאדם רשאי להשיב להם ככל התשובה שיראה לו שהוא שובר את דבריהם אבל המעיין בדבר

אחרי הדין הזה כתוב "א"ר סעדיה גאון שמותיו של הקב"ה הנעתקין" וכו' והנה דין זה הראשון איתא במסכת סופרים פ"ה ה"ז

⁽¹⁾ תיבות והנון ונוקם חסרו באשכול

⁽²⁾ באשכול הויה

⁽³⁾ באשכול אלהים

⁽⁴⁾ והנה ר' האי בתשובה נזכרת בשערי תשובה ומבוארת בארוכה באשכול השיב ע"י וחשב תשעה שמנות. והנה על "צבאות" ר"ל קה"ב א"ר האי דפסק ר"ס כ"י יוסי דחול הוא ואולי סובר ר' סעדיה דשם אדני אינו מן השמות שאינם נמחקין מפני שהבריות בשבועות ל"ה. הזכירה אלו שמות שאין נמחקים כגון אל אלהיך אלהים אלהיכם (היינו עיקר השמות אל ואלהים) אהיה אשר אהיה אלף דלת ויורד הא (יה) שדי צבאות. והנה כאן חסר השם של ר' אותיות וצ"ל שמה שכתוב כאן אלף דלת היינו קיצור אדני ונקים אדני במקום שם של אדני אותיות מפני שהמנהג לומר אדני במקומו אבל אדני אינו מן השמות שאינן נמחקין ולפי זה צריך להיות כברייא זו אל אלהים אלהים אהיה יוד הא ויו הא. יוד הא שדי צבאות. אכן עיין שם בש"ס ל"ה. ובירושלמי מגלה פ"ה ה"ט ובכסף משנה לימודי התורה פ"ז ה"ב

⁽⁵⁾ תשי הגאונים ד' לוק ב"י ק"כ והרב ר' יצחק בן גיאת כתב פירושו.

⁽⁶⁾ בפי העבור לר' אברהם בר חייה הנשיא מאמר ב' סוף שער ה' דף צ"ד

⁽⁷⁾ תוספתא פ"ב דסנהדרין והובא בש"ס שם י"ג ושה הוזכרה בלשון התלמוד בקיצור כי בש"ס איתא ר' יוסי אומר מחשבין ששה עשר לפני הפסח מעברין י"ו לפני החג אין מעברין.

ידע שהתקופה היתה נופלת בימי ר' סעדיה בכ"ה בתשרי ובכ"ז ואיך יאמר לא תעבור
התקופה על ימי החג אלא שהיה רצונו לדחות את דברי הרשע מעליו ולא אבה
לנלות לו את דעתו וזהו סוד העיבור¹).

¹ לפי תקופת שמואל. ולא רצה ר"ס לילוח לו שאנו חושבין לחשבון ר' ארא ועיין בס'
העבור שם
